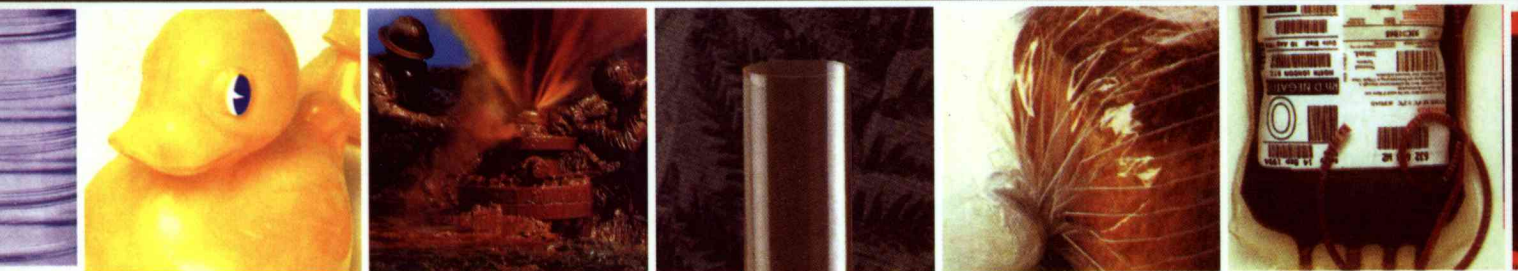

دایرة المعارف نفت

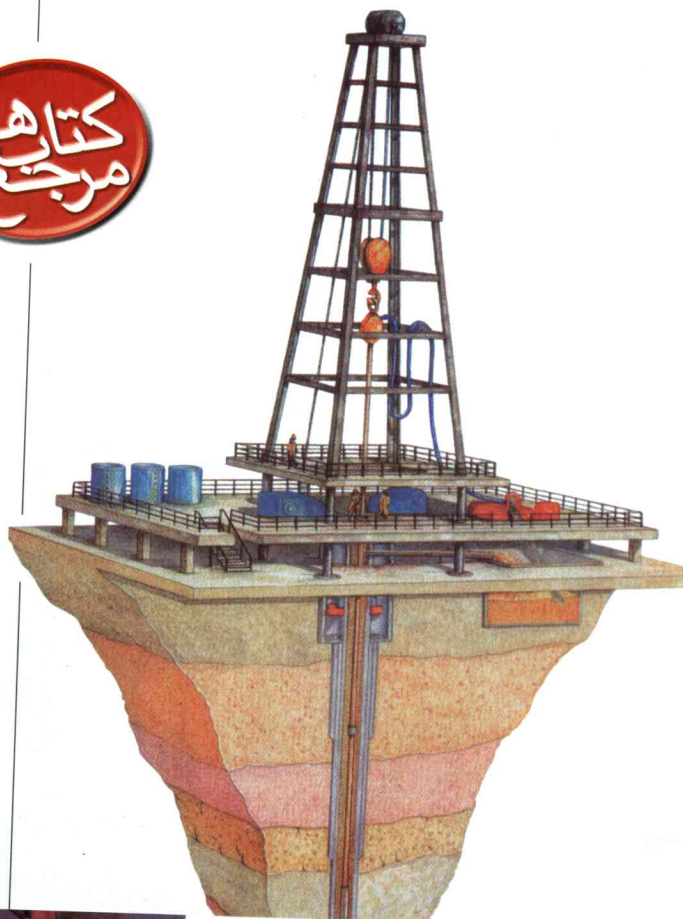
ژان فارندن
مترجم: مهناز عسگری

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دایرة المعارف نفت

کتابهای
مرجع

سرشناسه	فارندن، جان Farndon, John
عنوان و نام پدیدآور	نفت / [جان فارندن]؛ [مترجم مهناز عسگری].
مشخصات نشر	تهران: محراب قلم، کتاب‌های مهتاب، ۱۳۹۱.
مشخصات ظاهری	۷۲ ص: مصور (رنگی).
وضعیت فهرست نویسی	فیبا
یادداشت	عنوان اصلی: L'enjeu du pétrole, c۲۰۰۷.
یادداشت	گروه سنی: ج، د.
موضوع	کودکان--دایره‌المعارف‌ها
شناسه افزوده	عسگری، مهناز، ۱۳۴۷-، مترجم
رده‌بندی دیوینی	۱۳۹۱ن ۱۳۹ف ۳۹:
شماره‌ی کتابشناسی ملی	۲۷۶۸۹۰۶:

کتاب‌های مهتاب

واحد: کودک و نوجوان محراب قلم

دایرة المعارف نفت

نویسنده: جان فارندان

مترجم: مهناز عسگری

ویراستار: مهدی ضرغامیان

مدیر هنری: بهزاد غریب‌پور

طراح جلد: ریتون گرافیک

گرافیک و صفحه‌آرایی: آرش صادقیان

نوبت چاپ: اول- ۱۳۹۱

تیراژ: ۳۳۰۰

لیتوگرافی: متین

چاپ: دانش پژوه

صحافی: محمد

www.mehrab-ghalam.com

www.meg.ir

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۱۰۳-۴۸۲-۴

کلیه‌ی حقوق چاپ محفوظ است

تهران، خیابان انقلاب، خیابان ۲۱ فروردین، خیابان شهدای ژاندارمری، شماره‌ی ۱۰۴

تلفن: ۰۸-۰۸۷۹۰۸۷۹-۶۶۴۹۰۶۶۴۱۸۱۹۰-۶۶۴۱۸۱۹۰-۶۶۴۶۵۲۰۱ نمابر: ۶۶۴۶۵۲۰۱

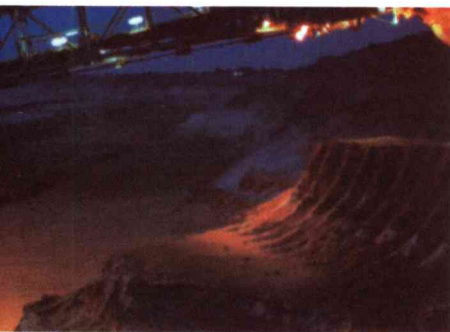
صندوق پستی: ۱۳۱۴۵-۵۲۸

دایرة المعارف نفت

۶

الهی نفت

۸

سرگذشتی بسیار قدیمی

۱۰

نفت، ماده‌ی روشنائی بخش

۱۲

آغاز عصر نفت

۱۴

طلای سیاه و ظهور اتومبیل

۱۶

نفت چیست؟

۱۸

منشأ نفت

۲۰

گاز طبیعی

۲۲

از تورب تا زغال سنگ: انواع زغال‌ها

۲۴

تله‌های نفتی

۲۶

حالت‌های جامد نفت

۲۸

اکتشاف نفت

۳۰

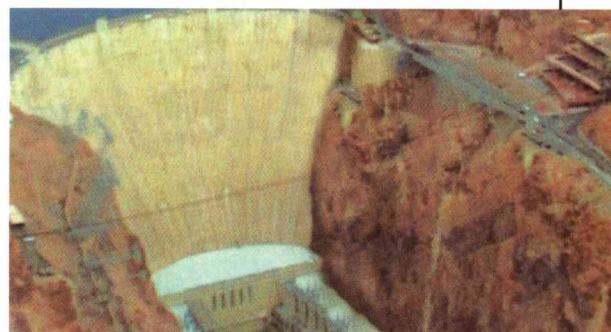
تولید نفت و رویدادهای پیش‌بینی ناپذیر آن

۳۲

سکوه‌های نفتی دریایی

۳۴

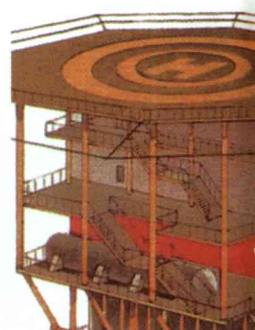
لوله‌های نفت: از طلای سیاه تا لوله‌های پراز نفت

۳۶	نفت در دریا
۳۸	پالایش نفت
۴۰	انرژی و حمل و نقل
۵۲	بُرد و باخت: کاهش مصرف نفت
۵۴	سوخت‌های غیرفسیلی تجدید شونده

۵۶	قدرت باد
۵۸	انرژی خورشیدی
۶۰	انرژی برق - آبی
۶۲	انرژی هسته‌ای
۶۴	تولید و مصرف نفت

۶۶	گاه‌شماری تاریخ نفت
۶۹	اطلاعات بیشتر
۷۰	واژه‌نامه
۷۲	نمایه

الهی نفت

انسان از هزاران سال پیش از نفت استفاده می کرده است، اما بهره‌برداری گسترده از این ماده از قرن اخیر آغاز شد. بدین ترتیب، مصرف روزانه‌ی نفت در آمریکا از چند ده هزار بشکه در روز در سال ۱۹۰۰ میلادی به بیش از ۲۱ میلیون بشکه در سال ۲۰۰۰ میلادی رسید: یعنی روزانه بیش از ۳/۳ میلیارد لیتر! در واقع، نفت مهم‌ترین منبع انرژی بشر است. سوخت اغلب وسایل نقلیه از نفت به دست می‌آید و بخشی از گرمای حاصل از نفت برای تولید برق به مصرف می‌رسد. همچنین نفت ماده‌ای اولیه برای ساخت مواد بی‌شمار دیگری مانند پلاستیک است. اما اکنون ما با چالش بزرگی رو به رو هستیم، زیرا از یک سو مخازن جهانی نفت رو به اتمام است و از سوی دیگر مصرف نفت نتایج زیست‌محیطی خطرناکی به بار می‌آورد.

انرژی مایع

نفت مایع تصفیه نشده یا نفت خام ارزش ناچیزی دارد، اما نوعی انرژی خیلی فشرده و متراکم است. یک بشکه نفت خام - ۱۵۹ لیتر - می‌تواند ۲۷۰۰ لیتر آب را به جوش بیاورد.

بازار نفت

در کشورهای پیشرفته، مردم بیش از گذشته به مواد غذایی بسیار متنوع دسترسی دارند. این امکان به واسطه‌ی وجود نفت است. هواپیماها، کشتی‌ها و کامیون‌های بزرگ با استفاده از نفت به حرکت درمی‌آیند. این وسایل نقلیه محصولات مورد نیاز مردم را به بازارهای جهانی دنیا حمل می‌کنند. ما با اتومبیل‌های شخصی خود به خرید می‌رویم. سوخت این وسایل نقلیه هم از نفت به دست می‌آید. بسته‌بندی پلاستیکی و انرژی لازم برای سرد کردن مواد غذایی فاسدشدنی هم از طریق نفت تأمین می‌شود.

کامیون‌های بزرگ تانکر دار
۱۵۰۰۰ تا ۳۰،۰۰۰ لیتر نفت و حتی بیشتر از
این مقدار را حمل می‌کنند.

این بدنه‌ی محکم که از جنس پلی‌کربنات است، از
قطعه‌های داخلی وسایل الکترونیکی محافظت می‌کند.

نفت در عصر اطلاعات

بدنه‌ی این لپ‌تاپ از جنس پلی‌کربنات است. ظاهراً، این بدنه هیچ ارتباطی با نفت خام ندارد، اما چنین چیزی بدون وجود این ماده ساخته نمی‌شود. نفت خام همچنین انرژی لازم برای تولید قطعه‌های داخلی لپ‌تاپ را فراهم می‌سازد. به علاوه، نفت خام برق مصرفی برای شارژ باتری‌های لپ‌تاپ را نیز تأمین می‌کند.

سهولت در جابه‌جایی

ما با اتومبیل‌های پرسرعت و پیشرفته‌ی امروزی به راحتی رفت و آمد می‌کنیم. سوخت این اتومبیل‌ها از نفت خام به دست می‌آید. بسیاری از مردم، هر روز، مسافت‌های طولانی را طی می‌کنند تا به محل کار خود برسند؛ در صورتی که در گذشته، جابه‌جایی با اسب چندین روز طول می‌کشید. اکنون، با وجود بیش از ۶۰۰ میلیون اتومبیل در دنیا که تعدادشان مرتب افزایش می‌یابد، مصرف ماهانه‌ی نفت به رقم حیرت‌آور نزدیک به یک میلیارد بشکه رسیده است.

نفت محصولی فراگیر و پرنفوذ

نفت حتی در کوچک‌ترین فعالیت‌های ما حضور چشمگیری دارد. می‌دانیم که چرخ‌های پلاستیکی تخته اسکیت به راحتی از زمین جدا می‌شوند. این چرخ‌های سُر و محکم از پلاستیکی به نام پلی‌اورتان ساخته شده‌اند. این پلاستیک از نفت به دست می‌آید. اما مسئله فقط همین نیست! کلاه ایمنی اسکیت‌سوار هم از ماده‌ی دیگری به نام پلی‌استیرن انبساط‌پذیر ساخته شده است. این ماده به سادگی خرد می‌شود تا اثر ضربه‌ی شدید را خنثی کند. پلی‌اتیلن با چگالی بالا سومین پلاستیک تولید شده از نفت است. محافظ‌های آرنج و زانو هم از این پلاستیک ساخته می‌شود.

کلاه ایمنی ساخته شده از پلی‌استیرن انبساط‌پذیر که جلوی ضربه را می‌گیرد

تصویر ماهواره‌ای از شب در قاره‌ی آسیا

زانوبند با چگالی بالا

چرخ‌های سُر و محکم از جنس پلی‌اورتان

روشنایی دائمی

هنگام شب، وقتی از فضا زمین را می‌بینیم، شهرهای بزرگ مانند ستاره‌ها در آسمان چشمک می‌زنند. مصرف حجم عظیمی از انرژی، شهرها را چنین روشن کرده است. بخش اعظم این انرژی از نفت به دست می‌آید. شهرها در روشنایی شب امن‌ترند و بسیاری از افراد هم می‌توانند کارهای مهم خود را در روشنایی انجام بدهند.

نفت و کشاورزی

کشاورزی در کشورهای پیشرفته تحت تأثیر نفت به کلی متحول شده است. به کارگیری تراکتورها و ماشین‌های دروگر بخشی از نیروی انسانی فعال در کار کشاورزی را حذف کرده است. اکنون با استفاده از یک هواپیمای کشاورزی، فقط یک نفر می‌تواند آفت‌کش‌ها و علف‌کش‌ها را ظرف چند دقیقه روی زمین‌های وسیع کشاورزی پخش کند. به علاوه، خود این فرآورده‌ها که بهرهوری و میزان تولید را افزایش می‌دهند، غالباً از محصولات شیمیایی مشتق از نفت ساخته می‌شوند.

تانکر آلومینیومی

تفریح‌های پرهزینه

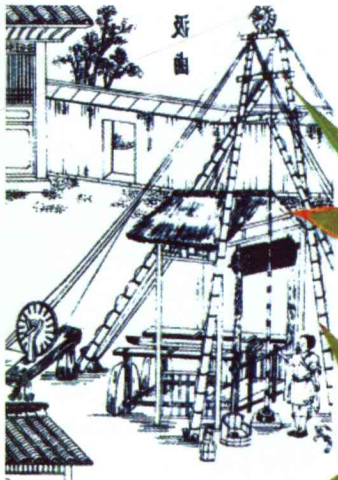
در قرن گذشته، بیشتر مردم فقط با قطار به مسافرت‌های کوتاه‌مدت می‌رفتند. اکنون میلیون‌ها نفر در تعطیلات خود مسافت‌های خیلی خیلی طولانی را در حالی پشت سر می‌گذارند، که گاهی نیمی از دنیا را ظرف چند هفته یا حتی کمتر، به سادگی طی کرده‌اند. اما هواپیماها هم مانند ماشین‌های سنگین و اتومبیل‌ها با نفت کار می‌کنند و مقدار سوخت مصرفی آن‌ها مرتب افزایش می‌یابد.

گندم

سرگذشتی بسیار قدیمی

در خاورمیانه، نفت خیلی زیادی در زیر زمین است. این ماده به شکل پهنه‌های وسیع و تکه‌های سیاه چسبیده، در جاهای زیادی از این منطقه از زیر زمین بیرون می‌زند. انسان در ابتدا به صورت قیر از نفت استفاده می‌کرد. شکارچیان عصر سنگ برای چسباندن نوک پیکان‌هایشان از قیر استفاده می‌کردند. حداقل ۶۵۰۰ سال پیش، ساکنان بین‌النهرین (عراق کنونی) قیر را به آجر و سیمان می‌افزودند و خانه‌هایشان را با آن می‌ساختند تا حسابی عایق‌بندی شوند. استفاده از قیر به سرعت گسترش یافت؛ آدم‌ها برای عایق‌بندی مخازن آب، مانند چسباندن ظروف شکسته، از قیر استفاده می‌کردند. در زمان بابلی‌ها، بازار خرید و فروش «طلای سیاه» در خاورمیانه پا گرفته بود و شهرها را با قیر می‌ساختند.

حفاری چینی‌ها با خیزران

خیزران

نخستین حفاری‌ها

در گذشته، نفت همیشه در سطح زمین جاری نبوده است. بیش از ۲۰۰۰ سال پیش، چینی‌ها نخستین کسانی بودند که دست به حفاری زدند. در سیچوان چین، سر آهنی به ساقه‌های خیزران می‌بستند تا آب شور زیر زمین را جمع‌آوری کنند. آن‌ها نمک زیر زمین را استخراج می‌کردند تا از آن به عنوان دارو یا کنسروکننده و نگهدارنده‌ی مواد غذایی استفاده کنند. چینی‌ها پس از حفاری‌های خیلی عمیق به آب شور و نیز نفت و گاز طبیعی دست یافتند. ما نمی‌دانیم آیا چینی‌ها از نفت استفاده می‌کردند یا نه، اما می‌دانیم که آب شور را در ظرف‌های بزرگ می‌ریختند و گاز را زیر آن‌ها می‌سوزاندند تا نمک به دست بیاورند.

نقاشی مربوط به قرون وسطا که قایق ماهی‌گیری یونانی را نشان می‌دهد

چوب قیر اندود شده

تکنیکی بسیار قدیمی

حدود ۶۰۰۰ سال پیش، در دوره‌ی المَبید، ساکنان سرزمین‌های باتلاقی عراق کنونی، قابلیت ناتراوایی قیر را کشف کردند. آن‌ها قایق‌هایشان را که با گیاه نی می‌ساختند، به قیر آغشته می‌کردند تا آب به داخل آن نفوذ نکند. بعدها، در سراسر دنیا از همین روش برای ساختن قایق‌های چوبی، استفاده کردند. روش قیراندود کردن تا زمان ظهور قایق‌هایی با بدنه‌ی جدید فلزی و فیبر شیشه‌ای ادامه داشت.

سر مومیایی

هنر مومیایی کردن

مصريان باستان جسد مردگان خود را با مخلوطی از مواد شیمیایی مانند نمک، موم زنبور عسل، صمغ درخت سدر و قیر می‌پوشاندند و بدین ترتیب آن‌ها را مومیایی می‌کردند. به نظر می‌رسد که اصطلاح «مومیایی» از نام کوه مومیا در ایران، یعنی محل کشف قیر، گرفته شده است. تا این اواخر، گاه محققان تصور می‌کردند که قیر اصلاً در عمل مومیایی کردن به کار نمی‌رفته است. امروزه، تجزیه و تحلیل‌های شیمیایی نشان داده است که در واقع، مصريان باستان فقط در طی دوره‌ی بطلمیوسیان مصر (۳۲۳ تا ۳۰ پیش از میلاد مسیح) از این ماده استفاده می‌کرده‌اند. مصری‌ها قیر را که بر سطح آب دریای مرده (بحرالمیت) شناور بود، جمع‌آوری می‌کردند و با قایق به مصر می‌آوردند.

ثروت و فراوانی در بابل

ساختمان‌های بزرگ شهر باستانی بابل از قیر ساخته شده بود. قیر مهم‌ترین ماده‌ی جهان برای بُخت‌النصر دوم (حکومت: ۶۰۴ تا ۵۶۲ پیش از میلاد) بود. کاربرد قیر چنان موفقیت‌آمیز بود که در تمامی عرصه‌های ساخت و ساز، از بنای حوضچه‌های گوناگون گرفته تا ساختن مَلات برای آجرچینی، مورد استفاده قرار می‌گرفت. قیر نقش مهمی در ساخت باغ‌های معلق بابل داشت. این باغ‌های مشهور تراس‌های زیبایی پر از درخت و گل و گیاه داشت. احتمالاً جای مخصوص گیاهان و کانال‌کشی‌های آب با قیر عایق‌بندی شده بود.

آتش‌سوزی در کارتاژ

قیر ماده‌ای بسیار اشتعال‌پذیر و آتش‌زا است، اما قدرت چسبندگی زیاد و نفوذناپذیری فوق‌العاده‌ی آن موجب می‌شد که گاهی مردم شهرهای باستانی مانند کارتاژ برای پوشاندن پشت‌بام خانه‌ها از این ماده استفاده کنند. کارتاژ شهری بندری در شمال آفریقا در محل کنونی تونس بود. این شهر باستانی، وقتی در اوج قدرت بود، تسلیم روم نشد. حتی کارتاژی‌ها با فرمان‌روایی فاتح بزرگ هانیبال، ایتالیا را اشغال کردند. اما روم ایستادگی کرد و در سال ۱۴۶ پیش از میلاد با کارتاژ جنگید. وقتی رومی‌ها شهر را به آتش کشیدند، پشت‌بام‌های قیراندود در پراکندن شعله‌های آتش پیشی گرفتند و سرانجام شهر به طور کامل در آتش سوخت و از بین رفت.

محاصره‌ی کارتاژ

سکه‌ی نقره متعلق به کارتاژی‌ها

کنیبه‌ای نمایانگر یک تیرانداز ایرانی (۵۱۰ پیش از میلاد)

پذیرایی سوزان

می‌دانیم که یکی از روش‌های به عقب راندن دشمن از اطراف قلعه‌های محاصره شده‌ی قرون وسطایی، پاشیدن روغن داغ و جوشان از بالای دیوارها بر سر مهاجمان بوده است. یهودیان نخستین کسانی بودند که برای دفاع از شهر ژتاپاتا در برابر حمله‌ی رومی‌ها در سال ۶۷ میلادی از این شرکد استفاده می‌کردند. بعدها، در قرون وسطا، این روش در قلعه‌های مستحکم به کار گرفته شد. احتمالاً در آن زمان به جای روغن از آب جوشان استفاده می‌کردند، چون روغن از نفت تهیه می‌شد و ماده‌ای گران‌قیمت بود.

کمان بر دوش

تیردان

پارچه‌ی آغشته به نفت که نوک تیر بسته شده است

تیرهای آتشین

در ابتدا، فقط از حالت غلیظ و چسبناک قیر برای چسباندن و ضدآب کردن چیزها استفاده می‌کردند. به این شکل از قیر یلیو می‌گفتند که از نام شهر هیت (یا/ید در عراق کنونی) گرفته شده بود. این شهر سرچشمه‌ی قیر بود. در زبان عربی، به قیر در حالت مایع و شناور نفت می‌گفتند (کلمه‌ی جدید «نفتالین» از همین کلمه ساخته شد). نفت ماده‌ی بسیار اشتعال‌زایی بود که عملاً نمی‌توانستند از آن استفاده کنند. حدود قرن ششم پیش از میلاد، ایرانی‌ها فهمیدند که می‌توانند با نفت سلاح دهشتناکی بسازند. تیراندازها نوک تیرهایشان را به نفت آغشته و گلوله‌های آتشی به سوی دشمنان پرتاب می‌کردند. بعدها، در قرن ششم میلادی، نیروی دریایی بیزانس، این نوآوری ایرانی‌ها را تکمیل کرد و با ترکیبی از قیر، گوگرد و آهک زنده بمب‌های آتش‌افروزی ساخت.

نفت، ماده‌ی روشنائی بخش

تا مدتی مدید، تنها منبع روشنائی انسان آتش حاصل از سوختن چوب بود. آنگاه، حدود ۷۰,۰۰۰ سال پیش، انسان پیش از تاریخ فهمید که آتش حاصل از سوزاندن چربی‌ها شعله‌ی شدیدتر و بادوام‌تر دارد. نخستین چراغ نفتی‌ها بدین شکل ساخته شدند که انسان توی سنگ‌ها را گود کرد و داخلشان را با جلبک‌ها یا فیبرهای گیاهی آغشته به روغن پر کرد و سپس در آن آتش روشن کرد. بعدها، انسان نخستین متوجه شد که اگر فتیله‌ی غوطه‌ور در روغن را آتش بزنند، می‌تواند از شعله‌ی شدیدتر و بادوام‌تری بهره‌مند شود. بیشتر روغن مورد نیاز انسان از چربی جانوران، موم زنبور یا زیتون و دانه‌های کنجد به دست می‌آمد و انسان نخستین کمتر سراغ چربی‌های معدنی می‌رفت که از سفره‌های نفتی زیرزمینی بیرون می‌زد.

روغن گیاهی

فتیله

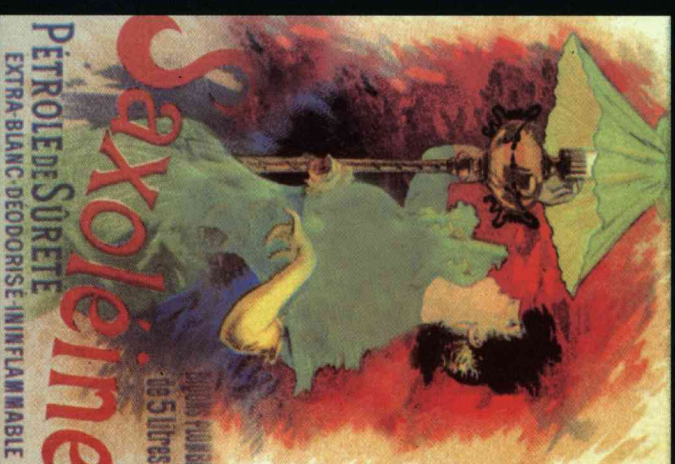
چراغ مصری‌ها

در گذشته، فتیله‌ای بر لبه‌ی ظرفی سنگی می‌گذاشتند و به همین سادگی چراغ می‌کردند. آن زمان که انسان می‌بایست داخل سنگی را با دست گود کند تعداد چراغ کم بود. اما بعدها، با ظهور ظرف‌های سفالی، انسان انواع ظرف‌ها را ساخت. آنگاه او لبه‌ی ظرف‌ها را تنگ و باریک درآورد و از داخل آن‌ها فتیله‌ای رد کرد. این مدل چراغ مصری قدیمی متعلق به ۲۰۰۰ سال پیش است.

چراغ نفتی

۷۰ سال از اختراع چراغ امه ارگان می‌گذشت (تصویر پایین را ببینید). در طول این مدت، اغلب چراغ‌ها با روغن بیهک روشن می‌شدند. اما حدود آغاز دهه‌ی ۱۸۴۰ میلادی، سوخت ارزان‌تری که از نفت به دست می‌آمد، جایگزین روغن بیهک شد و نفت چراغ ساخته شد. چراغ نفتی شباهت‌هایی به چراغ ارگان داشت، اما مخزن سوخت آن در پایین و زیر فتیله قرار داشت؛ و دیگر مخزن استوانه‌ای جداگانه‌ای نداشت. فتیله از داخل مخزن می‌گذشت و اندازی شعله با کم و زیاد کردن ارتفاع فتیله تنظیم می‌شد.

استوانه‌ی شیشه‌ای گردش هوا را بهتر می‌کند و نمی‌گذارد چراغان هوا به شعله آسمی برساند.

زنان کوچک پاریسی

تقریباً در دهه‌ی ۱۸۹۰ میلادی، بازار خرید و فروش نفت چراغ به شدت رونق یافت، و رقابت میان چراغ‌سازها برای جلب توجه مشتریان بیشتر شد. شرکت ساکسولین مجموعه‌ای از پوست‌های معروف را به هنرمندی به نام ژول شیره (۱۸۳۶-۱۹۳۲) سفارش داد. این پوست‌ها «زن‌های پاریسی» را نشان می‌دادند که با انگاهی تحسین برانگیز به چراغ‌های پر از نفت شرکت ساکسولین نگاه می‌کردند. این پوست‌ها نفت را ماده‌ای تمیز، مطمئن و بدون بو معرفی می‌کردند.

مختلفه‌ی شیشه‌ای نور را پخش می‌کند.

استوانه‌ی شیشه‌ای

درپوش برای کنترل سوخت و کاهش مصرف آلودگی

دسته

تنظیم طول قندیل

شب‌های رومین

یونانی‌ها با گذاشتن درپوش روی چراغ‌های روغنی کیفیت آن‌ها را بهتر کردند. ضمناً دو سوراخ کوچک هم برای این چراغ‌ها در نظر گرفتند. یکی برای پر کردن روغن و دیگری در لبه‌ی طرف برای گذاشتن قندیل. بدین ترتیب، احتمال ریختن روغن به حداقل رسید و تخفیف جریان هوا موجب کاهش مصرف روغن شد. در زمان رومینان، در همهی خانه‌ها ظرف‌های گلی و بزرگی چراغ روغنی موجود بود. اغلب این ظرف‌ها نقش و نگار داشتند. مثلاً نقش و نگار روی این چراغ روغنی ویرانه‌ای از شهر کارثاز را نشان می‌دهد.

کاربرد صرفه‌جویانه

در قیام‌های سنیماهی می‌بینیم که اغلب قصرهای قرون وسطایی با مشعل‌هایی روشن می‌شوند که روی دیوارها در جاهایی مخصوص نصب شده‌اند. این مشعل‌ها چوب‌های آغشته به صمغ یا قطران بودند که با شدت می‌سوختند. گاهی، احتمالاً از این مشعل‌ها در جشن‌ها و ضیافت‌ها هم استفاده می‌کردند؛ مانند این تصویر - رقص با مشعل - که از کتاب کشف (حدود ۱۵۰۰ میلادی) اثر تذهیب‌کار بلژیکی، سمیون نینگ، گرفته شده است (خاملان مشعل در سمت راست ایستاده‌اند).

مردم عادی یا از چراغ‌هایی شبیه چراغ مصری‌های باستان استفاده می‌کردند یا تکه‌های گیاه نی را به شکل شمع درمی‌آوردند و آن‌ها را به جریبی جانوری آغشته می‌کردند.

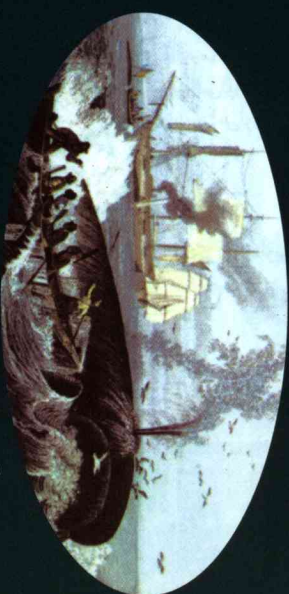

سوراخ‌های تهویه که هوا را به شعله می‌رسانند.

مخزن چراغ نفتی

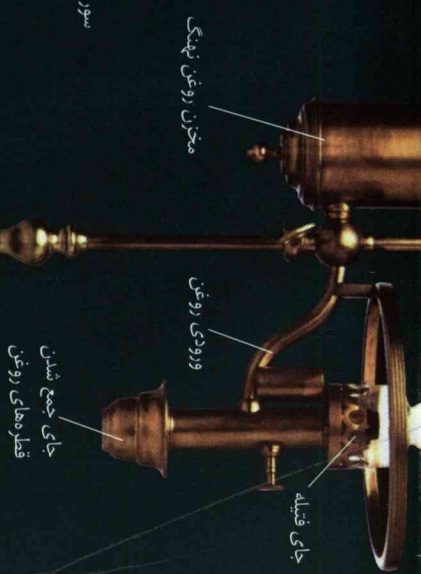
چراغ ارگان

در دهه‌ی ۱۷۸۰ میلادی، فیزیکدان سوئیس، آله ارگان (۱۷۵۰ تا ۱۸۰۳) موجب مهم‌ترین پیشرفت در زمینه‌ی روشنائی از زمان یونان باستان به بعد شد. ارگان متوجه شد که اگر قندیلی کردی را وسط چراغ روغنی بگذاری و آن را با لوله‌ای شیشه‌ای پیوسته‌ای، جریان هوا از کیفیت بیشتری برخوردار می‌شود و روغن بهتر می‌سوزد و نوری ده برابر نور شمع تولید می‌شود. چراغ ارگان به سرعت جای چراغ‌های روغنی قدیمی را گرفت. این چراغ تحول بزرگی در خانه‌ها ایجاد کرد: برای نخستین بار در تاریخ بشر، آدم‌ها می‌توانستند شب‌ها خانه‌ی خود را به شیوه‌ای نسبتاً خوب روشن سازند.

صنعت صید نهنگ

از ۲۰۰۰ سال پیش تا قرن هجدهم، آبازاران را به خاطر گوشه‌شان شکار می‌کردند، اما اروپایی‌ها و آمریکایی‌ها فهمیدند که از جریبی فراوان این جانوران - مخصوصاً عنبر ماهی‌ها - روغن نمیزی برای تولید روشنائی و نور بیشتر به دست می‌آید. پس تقاضای روغن نهنگ به شدت افزایش یافت. سواحل شمال شرقی آمریکا، مرکز مهم صنعت صید نهنگ شد؛ صنعتی که در سال ۱۸۱۵ میلادی توسط هروان ملویل در زمان مشهورش موبی‌دیک معروف شد.

جای قندیل

مخزن روغن نهنگ

ورودی روغن

جای جمع شدن قطره‌های روغن

آغاز عصر نفت

از قرن‌ها پیش، در خاورمیانه، نفت را با دستگاه‌های کوچکی به نام دستگاه تقطیر تصفیه و از آن برای تولید روشنایی استفاده می‌کردند. اما، وقتی شیمی‌دان لهستانی، ایگناسی لوکاسیوویچ (۱۸۲۲ تا ۱۸۸۲) عملیات تصفیه‌ی صنعتی نفت را کشف کرد، دوره‌ی نوین نفت به شکلی کاملاً واقعی از سال ۱۸۵۳ میلادی (۱۲۳۲ ه.ش) شروع شد. لوکاسیوویچ در سال ۱۸۵۶ میلادی نخستین پالایشگاه نفت خام را در اولاسوویچ لهستان تأسیس کرد. از سال ۱۸۴۶ (۱۲۲۵ ه.ش)، آبراهام گسنر کانادایی از زغال‌سنگ، نفت چراغ تولید کرد، اما این تکنولوژی بر پایه‌ی نفت بسیار سودآورتر و ارزان‌تر بود. در اروپا و آمریکای شمالی، نفت چراغ به سرعت جای روغن گران‌قیمت نهنگ را گرفت و از آن برای تولید روشنایی استفاده کردند. افزایش تقاضا موجب هجوم گسترده به سوی طلالی سیاه، مخصوصاً در ایالت متحد آمریکا، شد.

ادوین ال. دریک

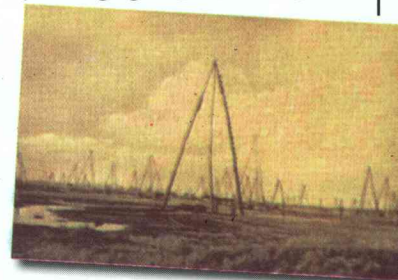
طلالی سیاه آمریکایی

جورج بیسل (۱۸۱۲ تا ۱۸۸۴) وکیل اهل نیویورک، به این نتیجه رسید که نفت مایع زیر زمین را می‌توان از طریق حفاری جمع‌آوری کرد. وی شرکت نفتی سنکا را تأسیس کرد و ادوین ال. دریک، کارگر بازنشسته‌ی راه‌آهن، را استخدام کرد. دریک عازم تیتوسویل در پنسیلوانیا شد. هیدروکربن‌ها چاه‌های آب‌های زیرزمینی این منطقه را آلوده کرده بودند. در ۲۸ اوت ۱۸۵۹ (۷ شهریور ۱۲۳۸)، کارگران دریک گودالی به عمق ۲۱ متر حفر کردند و به یک رگه‌ی معدنی برخوردند. این نخستین چاه نفت اکتشافی در آمریکا بود.

شهر سیاه

نخستین چاه‌های نفت دنیا در سال ۱۸۴۷ میلادی (۱۲۲۶ ه.ش) در شهر بندری باکو، در کرانه‌ی غربی دریای خزر، در کشور کنونی آذربایجان حفر شد. در پی تقاضاهای جدید نفت، صدها حفاری موجب تحول و پیشرفت سریع این شهر شد. این شهر که به «شهر سیاه» معروف شد، ۹۰ درصد نفت دنیا را در دهه‌ی ۱۸۶۰ میلادی تولید می‌کرد. این نقاشی اثر هربرت رولاند، شهر باکو را در دهه‌ی ۱۹۶۰ میلادی نشان می‌دهد؛ باکو همچنان از مراکز مهم نفتی دنیاست.

یک جفت اهرم که موتوری الکتریکی آن را به حرکت در می‌آورد، بازوی پمپ را بالا می‌برد و پایین می‌آورد.

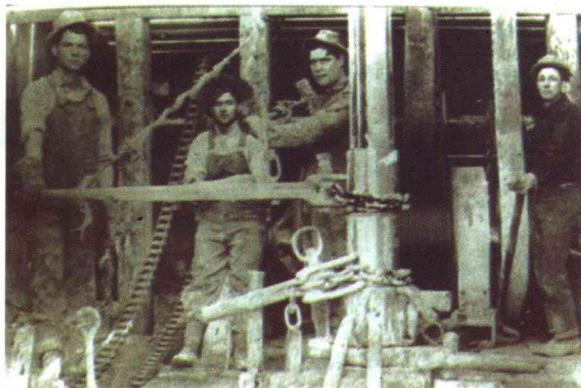
ایل اسپرینگز، در انتاریو،
در ۱۸۶۲ میلادی

سطل‌های پر از نفت

در سال ۱۸۵۸ میلادی (۱۲۳۷ ه.ش)، جیمز ویلیامز (۱۸۱۸ تا ۱۸۹۰) برکه‌های پر از قیر را در قلمرو کنت لامبتون در انتاریوی کانادا حفاری کرد. مایع سیاه‌رنگ به قدری زیاد فوران می‌کرد که او می‌توانست سطل سطل از آن‌ها پر کند.

این نخستین شکل از جمع‌آوری نفت در آمریکا بود. نام این منطقه را ایل اسپرینگز یا «چشمه‌های نفتی» گذاشتند و ظرف چند سال، دکل‌های حفاری یا اسکلت‌های فلزی نگه‌دارنده‌ی تجهیزات حفاری در تمام این منطقه دیده می‌شد.

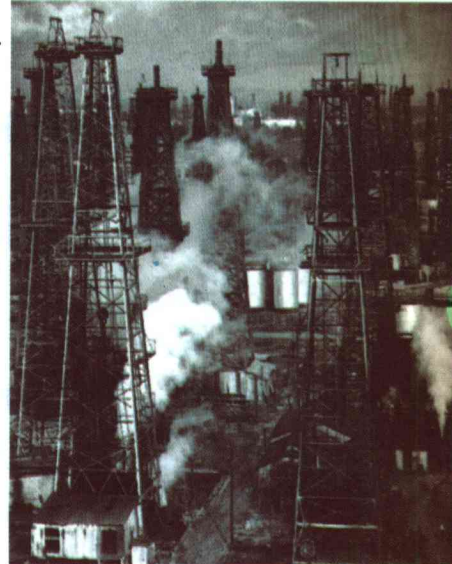

میدان دکل‌های حفاری سیگنال هیل، در کالیفرنای آمریکا، در سال ۱۹۳۵ میلادی

انبوهی از دکل‌های حفاری

در ابتدا، دستیابی به طلای سیاه فعالیتی کاملاً آزاد بود و بسیاری از افراد تمام سرمایه‌ی خود را در این راه به خطر می‌انداختند، تا شاید در پی یک حفاری موفقیت‌آمیز ثروت هنگفتی به دست آورند. هر جستجوگری می‌خواست به بخشی از این ثروت دست یابد؛ بنابراین، مناطق نفت‌خیز پر از دکل‌های حفاری شد و برجی فلزی بر سر هر چاهی قرار گرفت.

پیشگامان اسپیندل‌تاپ

اغلب نخستین چاه‌های نفت عمق کمی داشتند و نفت کمی از آن‌ها پمپاژ می‌شد. اما در سال ۱۹۰۱ (۱۲۸۰ هـ. ش)، در اسپیندل تاپ، در تگزاس آمریکا، وقتی کارگران در عمق بیش از ۳۰۰ متر در حال حفاری بودند، ناگهان چشمه‌ای از گل و نفت به سر و روی آن‌ها پاشید. این نخستین «چاه جهنده» در تگزاس بود. نفت این چاه بر اثر فشار طبیعی خودش به طرف سطح رانده شد. وقتی نفت به این شکل فوران می‌کند، حجم عظیمی از نفت خارج می‌شود.

طلای سیاه در میان دود و آتش

نخستین حفاری‌ها فعالیت پرخطری بود که جان بسیاری از کارگرها را می‌گرفت. بی‌شک آتش‌سوزی بزرگ‌ترین خطر بود. پالایشگاه‌ها منفجر و مخازن نفتی بارها و بارها طعمه‌ی حریق می‌شد. خاموش کردن چاه نفتی که آتش گرفته بود، کار سختی بود. چون چاه بر اثر فوران نفت از زیر زمین شعله‌ورتر می‌شد. این عکس در سال ۱۹۰۲ (۱۲۸۱ هـ. ش) از آتش‌سوزی در چاه نفتی در چنینگر در لوئیزیانای آمریکا گرفته شده است.

مرکز نفتی در پنسیلوانیای آمریکا، در سال ۱۸۷۳ میلادی

نفت و رشد قارچ گونه‌ی شهرها

هر چاهی که حفر می‌شد، شهر تازه‌ای هم در آن‌جا به وجود می‌آمد و خیل عظیمی از کارگران صنعت نفت در آن‌جا می‌گرفتند. این محل‌های سکونت نامناسب و بدون امکانات سیاه و کثیف می‌شدند و بوی گند هیدروکربن‌ها همه‌جا را پر می‌کرد. از سویی، انفجارهای زیادی در این شهرها صورت می‌گرفت، چون برای حفر چاه‌ها به طوری نسنجیده از نیتروگلیسرین استفاده می‌کردند.

شکل‌ها و حرکت پمپ حالت سر تکان دادن قاطر را تداعی می‌کند.

تلمبه‌های دارای اهرم متحرک

در اکتشاف‌های نفتی اولیه، نفت در نزدیک سطح زمین یافت می‌شد. چاه‌های متعددی برای دستیابی به نفت حفر شد. گاهی، نفت بر اثر فشار طبیعی خودش فوران می‌کرد. اما پس از مدتی، فشار در سفره‌ی نفتی کاهش می‌یافت و برای به دست آوردن این ماده‌ی گران‌بها می‌بایست آن را تلمبه می‌زدند. پس تلمبه‌های مخصوصی که مجهز به بازوی در حال نوسان بود، بر سر چاه قرار می‌دادند. البته این مکانیسم هنوز هم کاربرد دارد. وقتی سر قوس‌دار پایین می‌آید، شیرجه‌زن تلمبه در چاه پایین می‌رود. وقتی این سر بالا می‌آید، شیرجه‌زن نفت را به طرف سطح می‌مکد.

بازوی در حال نوسان حرکتش را به شیرجه‌زن داخل چاه منتقل می‌کند.

این نوع تلمبه هنوز هم استفاده می‌شود.

طلای سیاه و ظهور اتومبیل

تعداد دارندگان وسایل نقلیه‌ی موتوری در آمریکا از ۸۰۰۰ در سال ۱۹۰۰ به ۱۲۵۰۰۰ نفر در سال ۱۹۰۸ (۱۲۸۷ هـ. ش) رسید و در سال ۱۹۲۰ میلادی از مرز ۸ میلیون نفر گذشت. در سال ۱۹۳۰ (۱۳۰۹ هـ. ش)، ۲۶/۷ میلیون اتومبیل در جاده‌های آمریکا رفت و آمد می‌کردند، و سوخت مصرفی همه‌ی آن‌ها از نفت به دست می‌آمد. بازار خرید و فروش مواد اولیه ابعاد گسترده‌ای پیدا کرد. کاوشگران نفت هر جایی را که تصور می‌کردند در زیر زمین ممکن است نفت یافت شود، حفاری می‌کردند. بعضی‌ها شکست می‌خوردند، اما برخی افراد خوش‌شانس با یافتن چاه‌های نفت در حال فوران به ثروتی هنگفت می‌رسیدند. موهبت وجود نفت در کالیفرنیا، اکالاهما و مخصوصاً تگزاس، رشد اقتصادی عظیمی برای این مناطق به همراه آورد و بدین ترتیب، آمریکا ثروتمندترین سرزمین دنیا شد. با رونق و شکوفایی کارخانه‌های اتومبیل‌سازی و شرکت‌های نفتی، «طلای سیاه» به کلی چهره‌ی آمریکا را متحول ساخت.

ماشین بخار بوردینو، ۱۸۵۴ میلادی

فرا تر از یخار

بعضی از اتومبیل‌ها موتور بخار داشتند. در این مدل که ساخته‌ی ویرجینیو بوردینو (۱۸۰۴ تا ۱۸۷۹) در سال ۱۸۵۴ (۱۲۳۳ هـ. ش) است، از سوزاندن زغال سنگ برای تبدیل آب به بخار استفاده می‌شد. مدل‌های بعدی، که بنزین یا نفت چراغ مصرف می‌کردند، کارآمدتر بودند، اما پیش از راه افتادن باید ۳۰ دقیقه روشن می‌ماند تا بخار تشکیل شود. اتومبیل‌هایی که موتورهای درون‌سوز داشتند، مخصوصاً پس از اختراع استارت برق در سال ۱۹۰۳ میلادی، فوری راه می‌افتادند.

اتومبیلی برای همه

هنری فورد آمریکایی (۱۸۶۳ تا ۱۹۴۷) رؤیای ساختن اتومبیلی ارزان را برای اکثر مردم در سر می‌پروراند؛ «اتومبیلی که هر کسی با حداقل درآمد آن را بخرد». او فورد مدل تی را برای نخستین بار در دنیا به صورت انبوه تولید کرد. فورد مدل تی در سال ۱۹۰۸ (۱۲۸۷ هـ. ش) وارد بازار شد و به سرعت با موفقیت مواجه شد. در مدت پنج سال، ۲۵۰،۰۰۰ دستگاه از این مدل فروخته شد که ۵۰ درصد مجموع اتومبیل‌های آمریکایی از همین مدل بودند. در سال ۱۹۲۵، همچنان نیمی از اتومبیل‌های آمریکایی فورد مدل تی بود، اما حالا تعداد آن‌ها به ۱۵ میلیون دستگاه رسیده بود. اتومبیل فورد عاملی برای افزایش مصرف نفت در دنیا شد.

وقتی اتومبیل در زنجیر تولید قرار می‌گرفت، قطعاتی مانند گل‌گیرها ظرف چند ثانیه با پیچ بسته می‌شدند.

چرخ‌ها در همان ابتدای ساخت نصب می‌شد تا شاسی اتومبیل بتواند به راحتی در مسیر زنجیر تولید حرکت کند.

شاسی محکم از جنس وانادیوم از قطعات کلیدی و مهم در ساخت فورد مدل تی بود.

هر پمپ چراغ روشنایی داشت تا شب هم جای آن معلوم و مشخص باشد.

ایستگاه پمپ بنزین

با گسترش اتومبیل، مخصوصاً در دهه‌ی ۱۹۲۰، به تدریج ایستگاه‌های پمپ بنزین در کنار جاده‌های آمریکا ظاهر شد. در آن زمان، چون مخزن بنزین اتومبیل‌ها کوچک بود، بُرد آن‌ها بسیار کم بود. در نتیجه، کوچک‌ترین شهرها و روستاها پمپ بنزین داشتند. رنگ پمپ‌ها و شکل‌شان با توجه به شرکت نفتی تغذیه‌کننده‌ی آن‌ها فرق داشت. اکنون این ایستگاه‌های پمپ بنزین نمایانگر میراث تاریخ اتومبیل در ایالت متحد آمریکا هستند.

تولید انبوه

در دهه‌ی ۱۹۰۰ میلادی، اتومبیل اسباب‌بازی آدم‌های ثروتمند شده بود. کارگران تمام کارهای مربوط به ساخت اتومبیل را دستی انجام می‌دادند، بنابراین، قیمت تمام شده‌ی آن بسیار زیاد بود. تولید انبوه صنعت اتومبیل‌سازی را کاملاً متحول ساخت. از آن پس، اتومبیل‌ها ردیف ردیف کنار هم قرار می‌گرفتند و کارگران زیادی روی ماشین‌ها کار می‌کردند و در هر مرحله از کار، قطعات جدید را در اتومبیل نصب می‌کردند. بدین ترتیب، اتومبیل به شکل انبوه و با حداقل قیمت تولید می‌شد. این شیوه‌ی تولید موجب شد اتومبیل وسیله‌ی نقلیه‌ی روزمره‌ی قشر متوسط آمریکا شود.

تبلیغ برای فروش

نفت ماده‌ای سیاه، چسبناک و بدبوست و فی‌نفسه توجه کسی را جلب نمی‌کند. پس شرکت‌های نفتی کوشیدند برای افزایش فروش نفت وجهه‌ی قابل قبولی از آن ارائه دهند. آن‌ها از رنگ‌های شاد، مکان‌ها و اشیای معتبر در تبلیغات استفاده می‌کردند، و تهیه و اجرای پوستره‌های جاذب و فریبنده را به هنرمندان جوان و سرشناس می‌سپردند. این پوستر، متعلق به شرکت شل، مربوط به سال ۱۹۲۶ میلادی است. نشانه‌ای از نفت در این پوستر تبلیغی دیده نمی‌شود.

در آن زمان که جوراب ساق بلند نایاب بود، زن‌ها پاهایشان را رنگ می‌کردند تا وانمود کنند جوراب ساق بلند پوشیده‌اند.

طرز درست کردن جوراب ساق بلند دهه‌ی ۱۹۴۰

جوراب ساق بلند نایلونی

تبلیغ ابزاری برای نشان دادن تصویری ایده‌آل از زندگی خانوادگی بود.

ورود پلاستیک به خانه‌ها

منشأ بسیاری از چیزهای متداول امروزی به رونق و شکوفایی صنعت نفت باز می‌گردد. در واقع، دانشمندان توانستند پلاستیک‌هایی مانند پلی‌کلرور وینیل (PVC) و پلی‌اتیلن را از نفت بسازند. پس از جنگ جهانی دوم، وقتی رونق و رفاه به جوامع بازگشت، تعدادی از محصولات پلاستیکی قابل استفاده و ارزان‌تر وارد خانه‌ها شد. ظرفی از جنس پلی‌اتیلن از معروف‌ترین محصولات پلاستیکی بودند که در سال ۱۹۴۶ توسط اِرل تاپر، شیمی‌دان شرکت دوپون، وارد بازار شد.

تبلیغ ظروف تاپر در دهه‌ی ۱۹۲۰ میلادی

بنزین داخل پمپ از راه شلنگ وارد مخزن یا باک اتومبیل می‌شود.

پایه‌گذار شرکت گیلومر کشاورزی اهل لس‌آنجلس بود. او هنگام حفاری به منظور پیدا کردن آب برای گاوهاش به نفت دست یافت.

اکنون پمپ‌های قدیمی جنس‌های عتیقه‌ای هستند که غالباً به قیمت هزاران یورو فروخته می‌شوند.

قیمت به دلار

مقدار سوخت فروخته شده

شیر غران در موتور

شرکت‌های نفتی که رقابت سخت و نفس‌گیری با هم داشتند، می‌کوشیدند نشان یا مارک مخصوص برای خود داشته باشند. اثری از نفت روی این مارک‌ها دیده نمی‌شد. هدف آن‌ها این بود که محصولشان را هر چه بیشتر مقبول نشان بدهند. این پمپ که شکل منحصر به فردی دارد و مربوط به دهه‌ی ۱۹۳۰ و متعلق به شرکت آمریکایی گیلومر است، بنزین را به شیری غران نسبت می‌داد. در حال حاضر، این نوع شیوه‌های بازاریابی معمول و مرسوم است اما، در دهه‌ی ۱۹۲۰ میلادی، این روش‌ها کاملاً بکر و تازه بود.

نفت چیست؟

نفت ماده‌ی معدنی طبیعی است که از باقی‌مانده‌ی موجودات تجزیه‌شده به دست آمده است. petrol از کلمه‌ی لاتینی petrae oleum به معنی «روغن سنگ» گرفته شده است. نفت ماده‌ی تیره‌رنگ و چربی است که حالت مایع دارد، اما می‌تواند به حالت جامد یا گاز هم وجود داشته باشد. به حالت مایع آن، اگر سیاه و لزج باشد، «نفت خام» و اگر شفاف و فرّار باشد، «نفت میعانی» می‌گویند. «آسفالت» حالت جامد و «قیر» حالت نیمه‌جامد آن است. نفت ترکیب پیچیده‌ای از اجزای گوناگون شیمیایی است که از طریق تصفیه یا پالایش از هم جدا می‌شوند. از این اجزا برای ساختن مواد متنوع استفاده می‌کنند.

رسوب‌های غلیظ و لزج

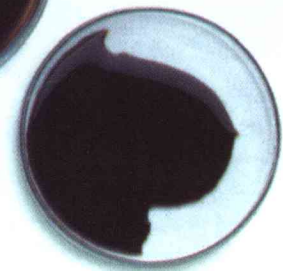
نفت در بعضی از مناطق از سطح زمین تراوش می‌کند. ترکیبات فرّار و قابل تبخیر نفت بخار می‌شود و به هوا می‌رود، و رسوبی به شکل گلی غلیظ و سیاه‌رنگ به نام قیر یا توده‌ای لزج به نام آسفالت-مانند شکل بالا- باقی می‌ماند. به قیر یا آسفالت قطران هم می‌گویند.

روغن‌های سنگین و سبک

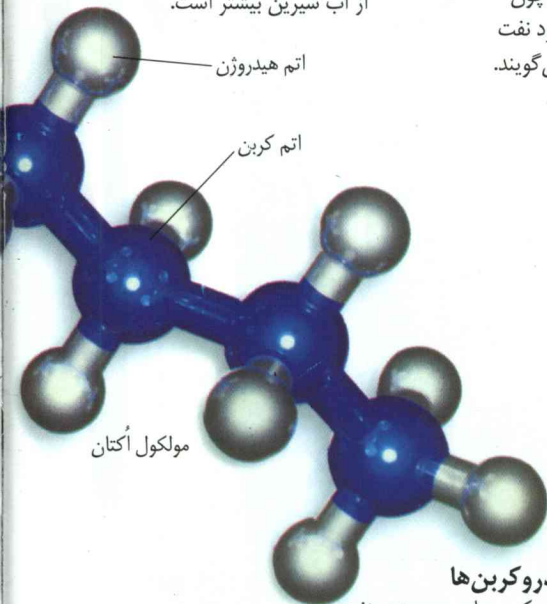
به نفت‌های خالص و فرّار (که در حالت خام به سرعت بخار می‌شوند) نفت سبک می‌گویند، در صورتی که به نفت غلیظ و لزج (نفت‌های خامی که به راحتی جاری نمی‌شوند) نفت سنگین گفته می‌شود. نفت، اغلب، در سطح آب شناور می‌ماند، اما بعضی از نفت‌های سنگین در آب ته‌نشین می‌شوند؛ گاهی، این پدیده در آب شور اتفاق نمی‌افتد، چون چگالی یا جرم مخصوص آب شور از آب شیرین بیشتر است.

نفت خام

نفت خام معمولاً غلیظ و چرب است، اما ترکیبات گوناگون به رنگ‌های سیاه، سبز، قرمز یا قهوه‌ای در آن وجود دارد. مثلاً نفت خام عربستان سعودی سیاه کهربایی و نفت دریای شمال قهوه‌ای تیره است. نفت یوتاه در آمریکا زرد طلایی است، در حالی که نفت در بعضی از مناطق تگزاس تقریباً زرد روشن است. به نفت خام، نفت شیرین هم می‌گویند. تصفیه و پالایش این نفت راحت‌تر است، چون گوگرد کمی دارد. وقتی میزان گوگرد نفت خام زیاد باشد، به آن نفت گوگردار می‌گویند. تصفیه و پالایش این نفت طولانی‌تر است.

شعله‌ی گاز طبیعی

هیدروکربن‌ها

هیدروکربن‌های موجود در نفت، مولکول‌های حلقوی (سازنده‌ی حلقه‌ها) و مولکول‌های خطی (سازنده‌ی زنجیرها) دارند. متان و اکتان در میان آلکان‌ها از هیدروکربن‌های خطی هستند. آرومات‌ها، مانند بنزن، از هیدروکربن‌های حلقوی هستند، در صورتی که نفتن‌ها گروه‌هایی از هیدروکربن‌های حلقوی هستند. نفت همچنین حاوی مقادیر کمی از ترکیبات غیرهیدروژنی به نام NSO است. در این ترکیبات، ازت، گوگرد یا اکسیژن جانشین هیدروژن شده‌اند.

نفت، ترکیبی پیچیده

نفت اساساً از هیدروکربن‌ها تشکیل شده است. هیدروکربن‌ها ترکیبات شیمیایی آلی حاوی اتم‌های کربن (۸۴٪ وزن) و هیدروژن (۱۴٪ وزن) هستند. آلکان‌ها، آرومات‌ها و نفتن‌ها سه نوع مهم از انواع هیدروکربن‌ها هستند. تصویر کنار متن نسبت‌های تقریبی این هیدروکربن‌ها را در نفت خام «عربستان سعودی» نشان می‌دهد؛ درصد آلکان‌های این نفت خام از سایر نفت‌خام‌های دیگر بیشتر است.

برگرداندن غذا در نشخوارکنندگان

متان، از اجزای سازنده نفت، هیدروکربنی طبیعی است. مولکول ساده‌ی متان از یک اتم کربن متصل به چهار اتم هیدروژن تشکیل شده است. متان در مواد آلی موجود در اعماق دریاها به وفور یافت می‌شود. احشام سراسر دنیا، وقتی دچار نفخ می‌شوند، متان بسیار زیادی به جو زمین می‌فرستند. باکتری‌های گوارشی با تجزیه‌ی غذا در دستگاه گوارش گاز متان تولید می‌کنند.

هیدروکربن‌های گیاهی

هیدروکربن‌های طبیعی در روغن‌های گیاهی و چربی‌های جانوری یافت می‌شوند. هیدروکربن‌هایی معطر به نام روغن‌های اصلی موجب عطر گل‌ها و گیاهان می‌شوند. سازندگان عطر، بسیاری از گیاهان را حرارت می‌دهند، تقطیر می‌کنند یا می‌فشارند تا ترکیبات معطر گیاهان را استخراج کنند و از آن‌ها در صنعت عطرسازی استفاده کنند. روغن‌های اصلی یا ترپن‌ها به عنوان طعم‌دهنده در غذاها استفاده می‌شوند. کافور هم که برای دفع بید به کار می‌رود، نوعی هیدروکربن معطر (ترپن) است.

اسطوخودوس

عطر اسطوخودوس ناشی از هیدروکربن‌های گروه ترپن‌ها است.

برنج منبع نشاسته است.

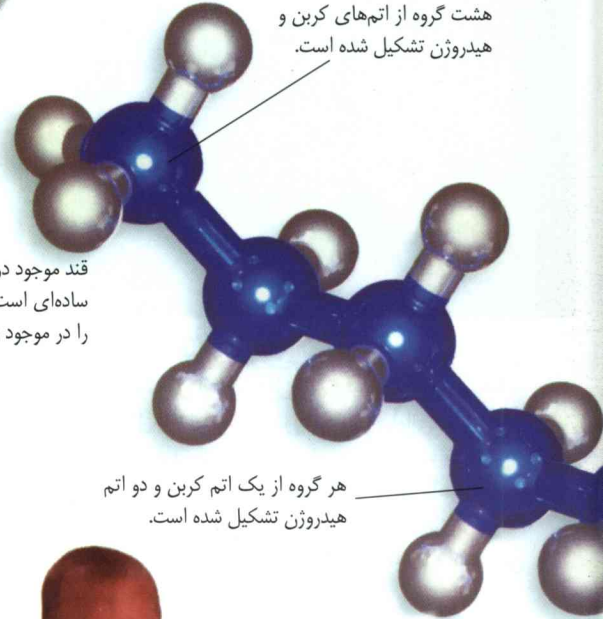
هیدرات‌های کربن

اغلب اوقات، ما هیدروکربن‌ها و هیدرات‌های کربن یا گلوکوسیدها را با هم اشتباه می‌گیریم. مولکول‌های هیدروکربن‌ها فقط از اتم‌های هیدروژن و کربن تشکیل شده‌اند، در صورتی که مولکول‌های هیدرات‌های کربن حاوی اتم‌های اکسیژن هم هستند. چون هیدرات‌های کربن دارای اتم‌های اکسیژن هستند، بنابراین شکل‌های بسیار متنوع‌تر و پیچیده‌ای دارند و در عین حال برای موجودات زنده بسیار ضروری‌اند. در واقع، جانوران و گیاهان انرژی اصلی خود را از هیدرات‌های کربن، مانند نشاسته و قندهای ساده، به دست می‌آورند. نشاسته انرژی خود را کندتر از قندهای ساده آزاد می‌سازد.

قند موجود در نیشکر سرشار از قندهای ساده‌ای است که نیاز فوری به انرژی را در موجود زنده تأمین می‌کند.

به این مولکول خطی اکتان می‌گوییم، زیرا این مولکول از هشت گروه از اتم‌های کربن و هیدروژن تشکیل شده است.

هر گروه از یک اتم کربن و دو اتم هیدروژن تشکیل شده است.

روغن‌های با غلظت کم (روان‌کننده‌ها)

روغن‌های با غلظت زیاد (روان‌کننده‌ها)

مازوت (برای نیروگاه‌ها و قایق‌ها)

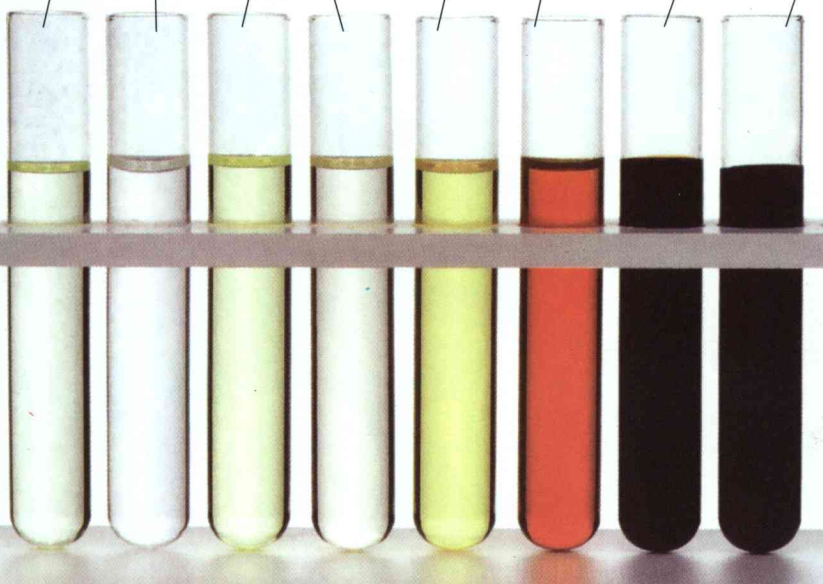
قیر

روغن‌های با غلظت متوسط (روان‌کننده‌ها)

بنزین

کروزن

گازوئیل

نوزادها بدون هورمون‌های موجود در بدن پدر و مادرشان نمی‌توانستند به وجود بیایند. این هورمون‌ها اساساً هیدروکربن هستند.

هیدروکربن‌های موجود زنده

هیدروکربن‌های فراوانی به‌طور طبیعی در بدن انسان وجود دارد. کلسترول، ماده‌ی چرب موجود در خون، یکی از این هیدروکربن‌ها است. کلسترول در ساخت دیواره‌ی رگ‌های خونی نقش بسزایی دارد. هورمون‌های استروئیدی مانند پروژسترون و تستوسترون که نقش تعیین‌کننده‌ای در فعالیت جنسی و تولیدمثل دارند، از دیگر هیدروکربن‌های مهم‌اند.

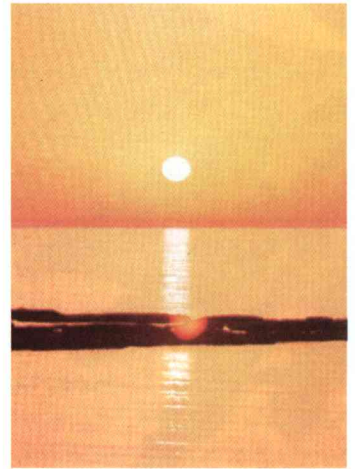

تصفیه نفت

هیدروکربن‌های موجود در نفت خام ویژگی‌های گوناگونی دارند. برای استفاده از این هیدروکربن‌ها باید نفت خام را تصفیه کنیم تا گروه‌های گوناگون هیدروکربن‌های موجود در آن، مانند تصویر بالا، از هم جدا شوند. این گروه‌ها براساس چگالی و غلظتشان از هم متمایز می‌شوند. چگالی و غلظت قیر از همه بیشتر و چگالی و غلظت بنزین از همه کمتر است.

منشأ نفت

در گذشته، دانشمندان تصور می کردند که نفت اساساً بر اثر واکنش شیمیایی کانی های موجود در سنگ های اعماق زمین تشکیل شده است. اما واقعیت این است که منشأ نفت بقایای بی شمار موجودات زنده ی آبرزی است که در طی دوران های زمین شناسی در اعماق اقیانوس ها روی هم انباشته شده اند. این موجودات ذره بینی (دیاتومه ها، فرامینیفرها، ...) که پلانکتون ها را به وجود آوردند، پس از مرگ با املاح معدنی ترکیب شدند و لایه ی ضخیم رسوبات را تشکیل دادند. در طی میلیون ها سال، بقایای موجودات زنده، ابتدا بر اثر عمل باکتری ها، بعد تحت تأثیر فشار و گرما به نفت تبدیل شدند. سپس، نفت از میان سنگ ها گذشت و در سنگ مخزن ها انباشته شد و سرانجام میدان های نفتی پدید آمد.

تراکم انرژی

خورشید منشأ انرژی متراکم در پیوندهایی است که مولکول های هیدروکربن ها را کنار هم نگه می دارد. طی سال های بسیار طولانی، فیتوپلانکتون ها انرژی خورشید را برای انجام فتوسنتز جذب کردند. تبدیل فیتوپلانکتون ها به نفت موجب شد این انرژی بیشتر انباشته شود.

توده های سبز-آبی گل های فیتوپلانکتونی هستند.

دیاتومه ها کفه های شفاف از جنس سیلیس دارند.

دیاتومه ها شکل های بسیار گوناگون و غالباً ساختارهای جالب توجه و پیچیده دارند.

مشاهده ی دیاتومه ها زیر میکروسکوپ

رویش در اقیانوس ها

احتمالاً تشکیل نفت با «گل های» فیتوپلانکتونی ارتباط دارد. «گل ها» توده های فیتوپلانکتونی فراوانی هستند که در دریاهای کم عمق در عرض سواحل دیده می شوند. گاهی «گل ها» آن قدر پهناورند که از طریق ماهواره ها قابل مشاهده اند؛ مانند آنچه در عکس بالا می بینید. این عکس از بالای «خلیج شیر» (لاین) گرفته شده است. این پدیده مخصوصاً در فصل بهار روی می دهد. در این زمان، نور خورشید بیشتر است و آب های سرد غنی از مواد مغذی بالا آمده اند. در نتیجه، شرایط مساعدی برای رشد انبوه پلانکتون ها به وجود می آید.

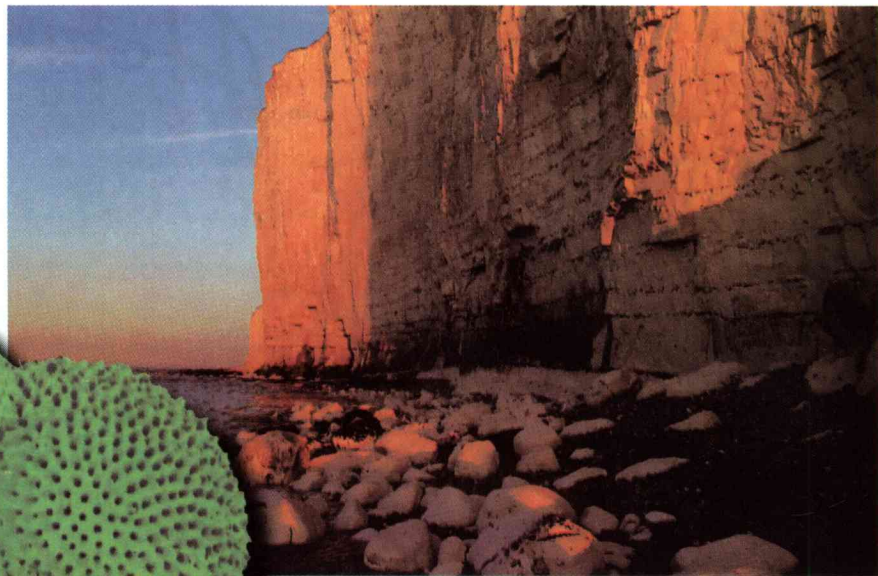
سوپی از پلانکتون ها

سطح اقیانوس ها و دریچه ها پر از پلانکتون های سرگردان است. این موجودات ذره بینی که غالباً با چشم دیده نمی شوند، به قدری فراوانند که بقایای آن ها در لایه های ضخیم رسوبات در اعماق دریا روی هم انباشته می شوند. دو نوع پلانکتون وجود دارد. فیتوپلانکتون یا پلانکتون گیاهی از طریق فتوسنتز غذای خودش را به کمک نور خورشید می سازد. دیاتومه ها فراوان ترین شکل این نوع پلانکتون ها هستند. پلانکتون های جانوری شامل جانوران بسیار ریزی است که فیتوپلانکتون ها یا موجودات شبیه آن ها را می خورند.

میلیاردها پوشش آهکی

فرامینیفرها (نوعی پلانکتون جانوری) موجودات زنده‌ی ذره‌بینی تک‌سلولی هستند که در تمام اقیانوس‌ها به وفور یافت می‌شوند. این موجودات اطراف سلول خود پوشش آهکی ترشح می‌کنند. فرامینیفرها مانند دیاتومه‌ها منبع مهمی از مواد برای تشکیل نفت محسوب می‌شوند. از این رو، کاوشگران نفت به دنبال سنگ‌های غنی از فرامینیفرها هستند و پس از بررسی سنگ‌ها تاریخ آن‌ها را تعیین می‌کنند. در هر دوره‌ی زمین‌شناسی، هر لایه از سنگ‌ها حاوی نوعی خاص از فرامینیفرها هستند. در سنگ‌های گچی پوشش فرامینیفرهای فسیل شده گچی فراوان است.

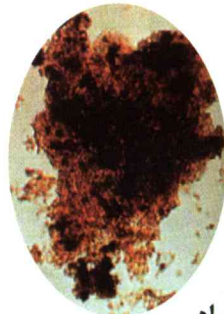

فسیل‌های فرامینیفرها در صخره‌های ساحلی گچی، در ساسکس انگلستان

چگونگی تشکیل نفت

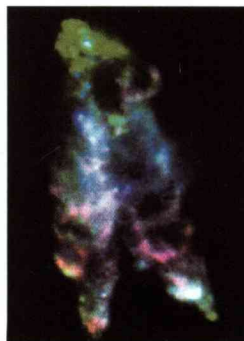
رسوبات اعماق اقیانوس‌ها به مرور زمان سنگ اصلی یا سنگ مادر را تشکیل می‌دهند. ابتدا باکتری‌ها بقایای موجودات زنده‌ای را که با این رسوبات در آمیخته‌اند، به ماده‌ای به نام کروژن تجزیه می‌کنند. به اندازه‌ای که سنگ اصلی یا سنگ مادر در اعماق زمین بیشتر فرو رفته باشد، گرما و فشار افزایش می‌یابد و کروژن که در اعماق ۱۰۰۰ تا ۶۰۰۰ متری زمین است، «پخته» می‌شود. در نتیجه، کروژن به حباب‌های نفت و گاز طبیعی تبدیل می‌شود. حباب‌ها از میان سنگ‌های منفذدار، مانند عبور آب از سوراخ‌های اسفنج، می‌گذرند. در طی زمان، بخشی از نفت و گاز طبیعی بالا می‌آید و وقتی به سنگ‌های ناتراوا یا نفوذناپذیر برمی‌خورند، همان‌جا انباشته می‌شوند.

ذره‌های کروژن در زیر میکروسکوپ

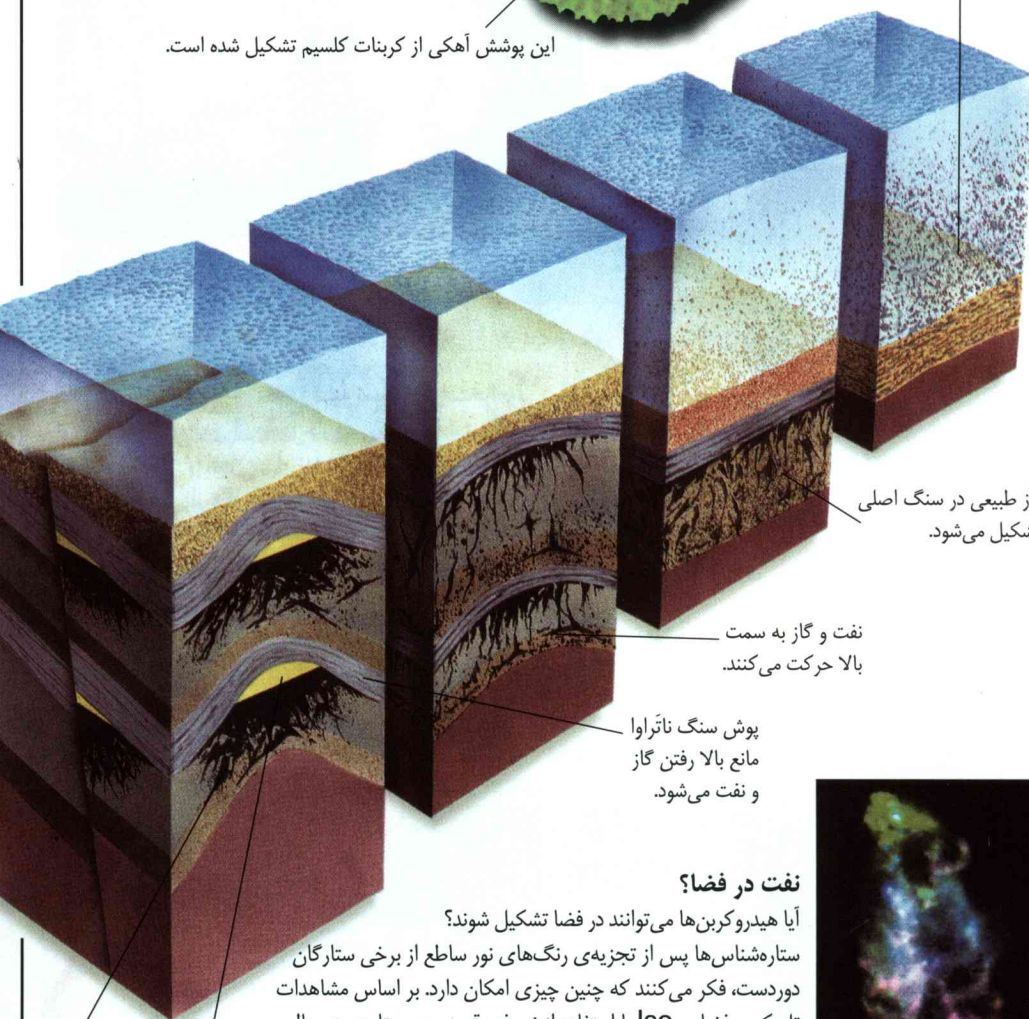
نیمه‌ی راه

فقط مقدار کمی از بقایای موجودات ذره‌بینی آبرزی که مدفون شده‌اند، به نفت تبدیل می‌شوند. بخش زیادی از این بقایا به حالت کروژن باقی می‌ماند. کروژن ماده‌ی معدنی جامدی به رنگ سیاه مایل به قهوه‌ای است که در سنگ‌های رسوبی (متشکل از رسوب خرده سنگ‌های دیگر و موجودات زنده) وجود دارد. اگر کروژن تحت فشار و گرمای بیش از ۶۰ درجه قرار بگیرد، تغییر شکل به طور کامل انجام می‌شود.

نفت در فضا؟

آیا هیدروکربن‌ها می‌توانند در فضا تشکیل شوند؟ ستاره‌شناس‌ها پس از تجزیه‌ی رنگ‌های نور ساطع از برخی ستارگان دوردست، فکر می‌کنند که چنین چیزی امکان دارد. بر اساس مشاهدات تلسکوپ فضایی Iso با استفاده از نور فرو قرمز روی ستاره‌ی در حال مرگ CRL618، در طی سال ۲۰۰۱ میلادی، در این ستاره بنزن وجود دارد. مولکول بنزن ساختار حلقوی متداول هیدروکربن‌ها را دارد.

نفت و گاز طبیعی در سنگ اصلی رسوبی تشکیل می‌شود.

نفت و گاز به سمت بالا حرکت می‌کنند.

پوش سنگ ناتراوا مانع بالا رفتن گاز و نفت می‌شود.

نفت محبوس گاز محبوس

گاز طبیعی

در دوران باستان، در یونان، ایران و هند، انسان از روی کنجکاوی و تعجب شعله‌هایی را که در بعضی از جاها از زمین بیرون می‌زد، تماشا می‌کرد. این شعله‌ها همان گاز طبیعی بود که دائماً می‌سوخت و شعله‌ور می‌شد، اما این پدیده که در گذشته قابل توضیح نبود، باورهای را در این مناطق پدید آورد. گاز طبیعی مخلوطی متشکل از متان زیاد است. متان از ساده‌ترین و سبک‌ترین هیدروکربن‌هاست. گاز طبیعی، مانند نفت خام، در زیر زمین از بقایای موجودات ذره‌بینی آبی تشکیل شده است و آن را از چاه‌های نفت استخراج می‌کنند. گاز یا همراه با نفت می‌عانی است، یا فقط در سنگ مخزن‌ها یافت می‌شود. تا این اواخر، از گاز چندان استفاده نمی‌کردند؛ در آغاز قرن بیستم، گاز را زباله‌ی به دست آمده از چاه‌های نفت می‌دانستند و آن را می‌سوزاندند. اکنون گاز طبیعی سوخت باارزشی است که انرژی بیش از یک چهارم دنیا را تأمین می‌کند.

آتش مرداب اضطراب‌آور

وقتی ماده‌ای آلی (زنده) تجزیه می‌شود، گازی (امروزه به آن بیوگاز می‌گویند) آزاد می‌سازد که مخلوطی از متان و فسفین است. حباب‌های بیوگاز وقتی در جا‌های باتلاقی متصادم می‌شوند، گاهی در هوای گرم تابستان به طور مختصر شعله‌ور می‌شوند. به این پدیده، در افسانه‌ها، آتش مرداب یا فانوس شیطان می‌گفتند که ارواح یا شیاطین از آن برای جلب نظر آدم‌ها در قلمرو حکومتشان استفاده می‌کردند.

خطوط لوله‌ی گاز

بخش اعظم گاز طبیعی که از زیر زمین استخراج می‌شود، از طریق لوله‌های بسیار بزرگی به نام خطوط لوله‌ی گاز منتقل می‌شود. خطوط لوله‌ی گاز از مونتاژ بخش‌هایی فولادی ساخته می‌شود. سپس با دقت بسیار زیاد مقاومت آن‌ها را در برابر فشار آزمایش می‌کنند. زیرا گاز را با فشار بسیار زیاد در لوله‌ها تزریق می‌کنند. فشار زیاد، حجم گاز منتقل شده را تا ۶۰۰ برابر کاهش می‌دهد؛ علاوه بر آن، موجب جریان یافتن گاز در لوله‌ها می‌شود.

کارگری در روسیه خطوط لوله‌ی گاز را بررسی می‌کند.

استخراج و عمل‌آوری

غالباً گاز طبیعی در کارخانه‌هایی شبیه تصویر زیر استخراج می‌شود. گاز ماده‌ی بسیار سبکی است و آن را بدون تلمبه زدن از چاه‌ها خارج می‌کنند. اما پیش از آن که گاز را به سوی خطوط لوله‌ی گاز هدایت کنند، آن را عمل می‌آورند؛ یعنی ناخالصی‌ها و سایر ترکیبات موجود در گاز را خارج می‌کنند. مخصوصاً شکلی از «گاز اسید» وجود دارد که به خاطر مقدار زیاد گوگرد و دی‌اکسیدکربن بسیار مضر و خطرناک است و به عمل‌آوری بیشتری نیاز دارد. گاز طبیعی عمل‌آوری شده بویی ندارد؛ پس ترکیب شیمیایی از گروه تیول‌ها، به نام اتیل مرکاپتان، را به آن اضافه می‌کنند تا بوی کاملاً مشخص داشته باشد. در این صورت، به راحتی می‌توانیم متوجه نشستن گاز شویم.

مشعل سوزان نشان می‌دهد که گاز در لوله جریان دارد.

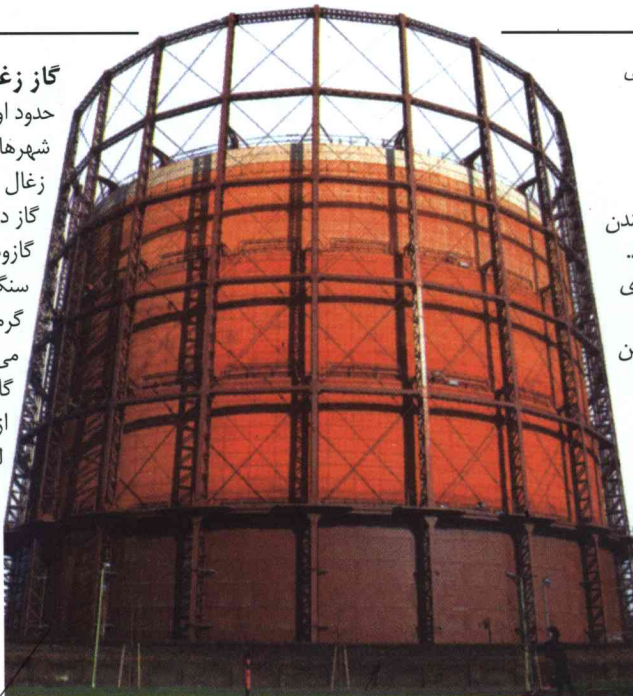
ناو مخصوص حمل گاز متان بیش از ۱۵۰ میلیون لیتر گاز طبیعی مایع حمل می‌کند. انرژی تولیدی این مقدار گاز مایع برابر با ۹۱ میلیارد لیتر در حالت گازی است.

کارخانه‌ی استخراج و عمل‌آوری در میدان گازی نزدیک نئی اورانگوی، در غرب سبیری در روسیه

گاز زغال سنگ

حدود اواسط قرن هجدهم، اغلب شهرها دارای کارخانه‌ی تولید گاز زغال سنگ یا «گاز شهر» بودند. این گاز در تانکرهای بزرگ فلزی به نام گازومتر انبار می‌شد. از گاز زغال سنگ برای تولید روشنایی، تولید گرما، آشپزی و سایر موارد استفاده می‌شد. در نیمه‌ی دوم قرن بیستم، گاز طبیعی هم اضافه شد. پس از کشف ذخایر وسیع گاز خطوط لوله‌های گاز به طور گسترده کشیده شدند. گاز طبیعی ارزان‌تر و کاربردی‌تر از گاز زغال سنگ بود.

به میزانی که گاز داخل مخزن گازومترها کم می‌شد، گازومتر بیشتر در زمین فرو می‌رفت.

غارهای پر از گاز

گاز طبیعی برای ذخیره در تانکرهای خیلی حجیم و اشتعال‌پذیر است. پس از عمل‌آوری گاز طبیعی، آن را به سوی محل مورد نظر منتقل می‌کنند. گاهی آن را، به همان شکلی که زیر زمین است، در معادن قدیمی نمک مانند این معدن در ایتالیا تزریق می‌کنند. در میان شکل‌های دیگر انباشت‌های زیرزمینی می‌توان به لایه‌های سفره‌های آب زیرزمینی (صخره‌های نگه‌دارنده‌ی آب) و مخازن قدیمی خالی گاز طبیعی (سنگ‌های منفذاری که در گذشته حاوی گاز طبیعی بوده‌اند) اشاره کرد.

گاز پروپان با شعله‌ی آبی می‌سوزد.

ترکیبات و اجزای وابسته

گازهای دیگری مانند اتان، پروپان، بوتان و ایزوبوتان در طی عمل‌آوری گاز طبیعی از متان جدا می‌شوند. اغلب این گازها به طور جداگانه فروخته می‌شوند. مثلاً از کپسول‌های گاز پروپان و بوتان در آشپزخانه‌ها برای پخت و پز و در اردوگاه‌ها برای گرم کردن اردوگاه استفاده می‌کنند. هلیوم نیز در بعضی از گازهای طبیعی یافت می‌شود. هلیوم گاز مناسبی برای پر کردن بالون‌ها است و نیز در تمام انواع تأسیسات، راکتورهای هسته‌ای و اسکنرهای پزشکی به عنوان سرد کننده به کار می‌رود.

هرشب تیرهای چراغ برق را یکی یکی با دست روشن می‌کردند.

انقلاب شهری

در آغاز قرن نوزدهم، نصب تیرهای چراغ برق گازی در لندن نشانگر شروع یک انقلاب بود. به زودی، خیابان‌های شهرهای دنیا - که از غروب در تاریکی فرو می‌رفتند - شب‌هایی روشن داشتند. با این حال، به رغم استفاده از گاز طبیعی برای روشنایی شهرها از سال ۱۸۱۶ بیشتر روشنایی‌های عمومی قرن نوزدهم با گاز زغال سنگ بود. این گاز از زغال سنگ به دست می‌آید. در آغاز قرن بیستم بود که برق جای گاز روشنایی را گرفت.

فقط محتویات یکی از این تانکرها می‌تواند به اندازه‌ی پنج دقیقه از برق مصرفی ایالات متحد آمریکا را تأمین کند.

این تانکرهای کاملاً عایق، حاوی گاز سرد شده در حالت مایع هستند.

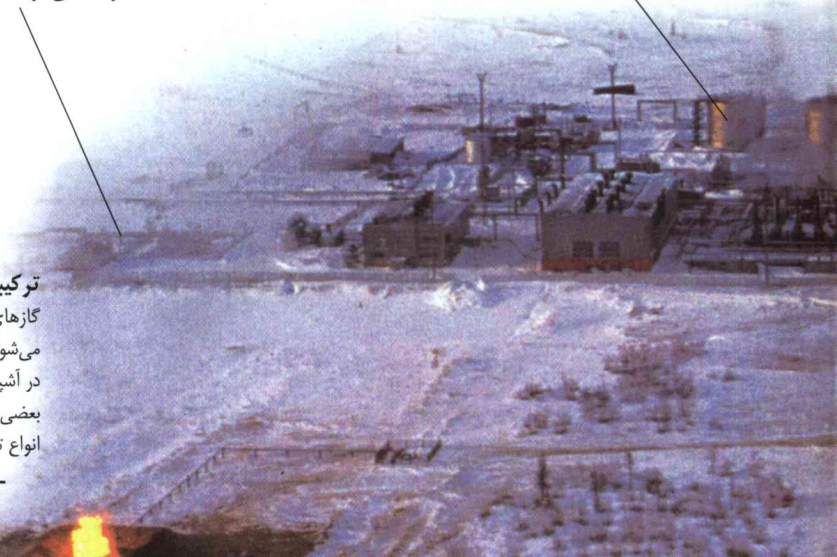

ناوهای مخصوص حمل متان

خطوط لوله‌های گاز، کل گاز مصرفی دنیا را منتقل نمی‌کنند؛ مخصوصاً وقتی مقصد دور باشد. ناوهای بسیار بزرگ مجهز به مخازن کروی گاز را از راه اقیانوس‌ها به شکل گاز طبیعی مایع شده یا LNG حمل می‌کنند. فرآیند میعان یا تبدیل گاز به حالت مایع در دمای ۱۶۰- درجه‌ی سانتی‌گراد صورت می‌پذیرد. گاز در این دما به مایع تبدیل می‌شود و در نتیجه حجم آن ۶۰۰ برابر کمتر از حالت گازی می‌شود.

ناخالصی‌ها و سایر ترکیبات نامطلوب گاز در واحدهای عمل‌آوری تصفیه و جداسازی می‌شود.

گاز طبیعی پس از عمل‌آوری وارد لوله‌ها می‌شود تا توزیع گردد.

از تورب تا زغال سنگ: انواع زغال‌ها

زغال‌ها، نفت و گاز طبیعی جز سوخت‌های «فسیلی» محسوب می‌شوند. سوخت‌های فسیلی، مانند آثار باقی مانده از موجودات پیش از تاریخ که در میان سنگ‌ها یافت می‌شوند، از بقایای ارگانیسم‌های غیر زنده‌ی مربوط به میلیون‌ها سال پیش تشکیل شده‌اند. زغال سنگ سرآغاز انقلاب صنعتی شد و اروپا و آمریکا را در قرن نوزدهم متحول ساخت. موتورهای بخار در کارخانه‌ها با زغال سنگ کار می‌کردند، قطارها با زغال سنگ به حرکت درمی‌آمدند و اجاق خانه‌ها در شهرهای به شدت رو به گسترش با زغال سنگ گرم می‌شد. اما از آن به بعد بود که، نفت جایگاه زغال سنگ را به عنوان منبع اولیه‌ی تولید انرژی رُبود و در سیستم حمل و نقل از نفت و برای تولید گرما از گاز طبیعی استفاده می‌شد. اما زغال سنگ همچنان در تولید برق و صنعت فولادسازی حرف اول را می‌زند.

جنگل‌های زغال سنگ

اغلب رگه‌های زغالی در اروپا، آمریکای شمالی و شمال آسیا از بقایای گیاهی دوره‌ی کربونیفر و پرمین، حدود ۲۵۰ تا ۳۵۰ میلیون سال پیش (دوران اول)، تشکیل شده‌اند. آن زمان، بخش اعظم قاره‌ها در مناطق استوایی قرار داشتند و از باتلاق‌ها پوشیده بودند. در این مناطق، جنگل‌های انبوه از خزه‌های غول‌پیکر و سرخس‌های شبیه درخت رشد می‌کردند.

بقایای گیاهی

تورب (زغال سنگ نارس)

لیگنیت (زغال سنگ قهوه‌ای نرم)

زغال سنگ قیردار و آنتراسیت
دو نوع زغال سنگ هستند.

زغال سنگ قیردار

آنتراسیت

عمق و گرمای رو به افزایش

تشکیل زغال سنگ

در جنگل‌های باتلاقی دوران نخستین، وقتی گیاهان از بین می‌رفتند، زیر لایه‌هایی از گل مدفون می‌شدند و همان‌جا به کندی بر اثر فشار و گرما تغییر می‌کردند. این رسوب فشرده و متراکم تمام آب خود را از دست داد و سفت و محکم شد. هیدروژن، گوگرد و گازهای دیگر موجود در این رسوب هم خارج شدند و فقط زغال باقی ماند.

۲. بقایا به تدریج روی هم تلنبار می‌شوند، لایه‌های زیرین به هم فشار می‌آورند و آب خود را از دست می‌دهند و به توده‌ی سست و شکننده‌ای به نام ماده‌ی آلی تبدیل می‌شوند.

۳. در طی میلیون‌ها سال، ماده‌ی آلی که در عمق بیش از ۴۰۰۰ متری زمین مدفون شده است، آرام آرام بر اثر گرمای زمین می‌پزد.

۴. گرما ته‌مانده‌های الیاف‌دار گیاهان را از بین می‌برد و گازها خارج می‌شوند و فقط زغال باقی می‌ماند.

۱. گیاهان باتلاق‌ها پس از آن که از بین می‌روند، به کندی در آب راکد تجزیه می‌شوند.

رگه‌ی زغالی

فرآیند کربنیزاسیون (زغالش)

هر چه بقایای گیاهی زمان طولانی‌تری در اعماق زمین مدفون شده باشند، بیشتر به کربن تبدیل می‌شوند و سوخت حاصل از آن کیفیت بهتری دارد. تورب (زغال سنگ نارس) به سرعت در لایه‌های سطحی تشکیل می‌شود. تورب سست و شکننده، مرطوب و قهوه‌ای رنگ است و فقط ۶۰٪ آن از کربن تشکیل شده است. لیگنیت (زغال سنگ قهوه‌ای نرم) در لایه‌های زیرتر تشکیل می‌شود و حاوی ۷۳٪ کربن است. زغال سنگ قیردار سیاه‌تر است و در لایه‌های بسیار پایین‌تر تشکیل می‌شود و حاوی ۸۵٪ کربن است. سرانجام، آنتراسیت (زغال سنگ خشک) سیاه‌ترین زغال سنگ است و در عمیق‌ترین لایه‌های زمین یافت می‌شود. بیش از ۹۰٪ این زغال سنگ از کربن است.

زغال سنگ در سطح زمین

شیوهی استخراج زغال سنگ به میزان عمق آن در زمین بستگی دارد. گاهی زغال سنگ حداقل در عمق ۱۰۰ متری یافت می‌شود؛ در این صورت، کم‌هزینه‌ترین روش برداشتن موادی است که روی زغال سنگ را پوشانده‌اند و مواد معدنی قابل استخراج ندارند. این کار را با کابل حفاری (تصویر بالا) یا ماشین حفاری بزرگی که سربیل دارد، انجام می‌دهند، سپس زغال سنگ را جدا می‌کنند. استخراج رگه‌های لیگنیت در این معادن روباز که در نزدیک سطح زمین قرار دارند، کاملاً اقتصادی است. اما جست و جو برای این نوع زغال سنگ که کیفیت پایینی دارد و در لایه‌های زیرتر قرار دارد، بسیار پرهزینه است.

نظافت با زغال سنگ

زغال سنگ در کوره‌ای بلند طی فرآیندی ویژه پخته و به ماده‌ای جامد و بسیار خشکی به نام کک تبدیل می‌شود. در تولید فولاد، کک را برای ذوب کردن آهن می‌سوزانند. گاز زغال یکی از محصولات فرعی تولید کک است. در قرن نوزدهم، از این گاز برای روشنایی استفاده می‌کردند. قطران محصول جنبی دیگری است که مایعی لزج و غلیظ است. در گذشته، از قطران در تولید صابون استفاده می‌شد و اکنون ماده‌ی اصلی در تولید رنگ است.

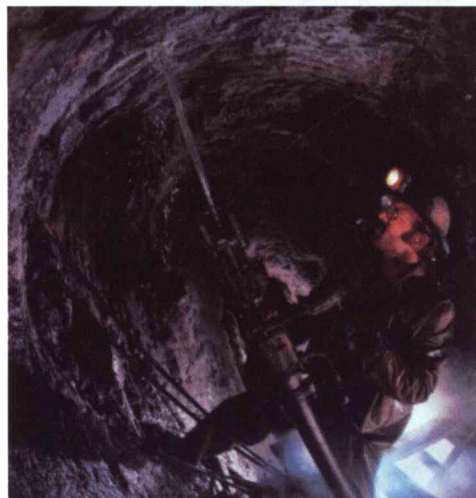

تبلیغ برای صابون با قطران زغال سنگ، آغاز قرن بیستم

معادن تورب: مکان‌های تحت حفاظت

توربی که در حال حاضر یافت می‌شود، به تازگی در باتلاق‌های سرد و اسیدی به نام معدن تورب تشکیل شده است. تورب زغال سنگ ناقص یا نارسی است که مخصوصاً به عنوان سوخت خانگی از آن استفاده می‌شود. گاهی اوقات، برخی از نیروگاه‌های حرارتی در ایرلند از تورب به عنوان منبع انرژی استفاده می‌کنند. اما بر سر استفاده از این ماده بحث و مناقشه وجود دارد، زیرا معادن تورب از محیط‌های طبیعی مهم محسوب می‌شوند.

زغال سنگ در اعماق زمین

انواع گوناگون زغال سنگ مانند زغال سنگ قیردار، آنتراسیت، که بهترین نوع زغال سنگ هستند، در اعماق زمین مدفون شده‌اند و لایه‌های نازکی به نام رگه‌های زغالی را تشکیل داده‌اند. برای استخراج زغال سنگ، معدن عمیقی را حفر و شبکه‌ای از دالان‌های افقی و پیچ‌خورده در آن ایجاد می‌کنند. وقتی دالان‌ها به رگه‌ها می‌رسند، می‌توانند زغال سنگ را به روش‌های فنی گوناگون استخراج کنند. به نمای ظاهری یک رگه که از آن زغال سنگ برداشت می‌شود، سر رگه می‌گویند.

فسیل سرخس در زغال سنگ

تصویر سرخسی که در کربن تقریباً خالص به‌طور کامل محفوظ مانده است.

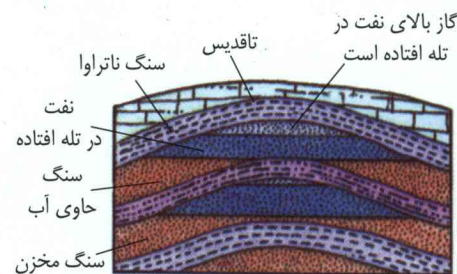
نشانه‌هایی از زندگی

در رگه‌های زغالی به راحتی می‌توان فسیل پیدا کرد. حتی تنه‌ی گیاهان هم در این مناطق حفظ شده است. در واقع،

خصوصیت زغال سنگ به بسیاری از اجزای گیاهانی بستگی دارد که از آن به دست آمده است. مثلاً، زغال سنگ محکمی به نام ویترن مقدار زیادی ویترنیت دارد. این زغال از بخش‌های چوبی گیاهان تشکیل شده است.

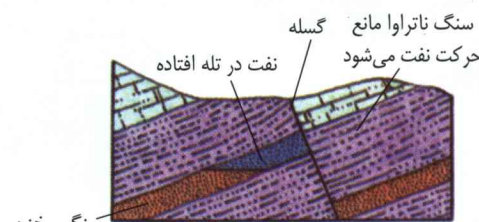

تله‌های نفتی

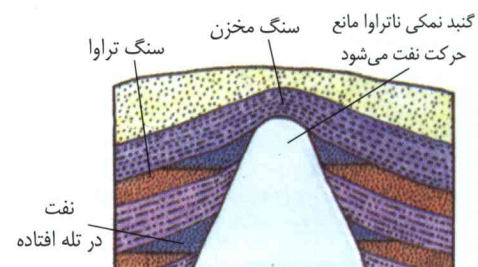
تله‌ی تاکدیزی

گاهی نفت زیر چین خوردگی‌های طاقی شکل در تله می‌افتد. چین خوردگی‌های طاقی شکل، محل‌هایی هستند که لایه‌های سنگی بر اثر حرکت پوسته‌ی زمین، قوسی شکل شده‌اند. اگر یکی از این لایه‌های چین خورده ناتراوا باشد، نفت ضمن حرکت به طرف بالا متوقف و در سنگی به شکل کمان یا طاقی انباشته می‌شود. تله‌های نفتی تاکدیزی از متداول‌ترین تله‌های نفتی در دنیا هستند.

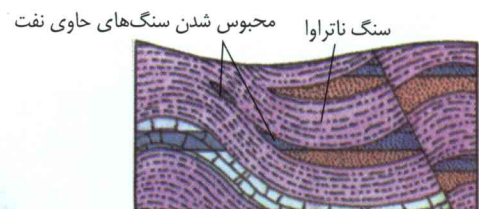
تله‌های گسلی

گاهی لایه‌های سنگی می‌شکنند و به طرف بالا یا پایین در طول خط شکستگی سر می‌خورند. به این خط گسله می‌گویند. گسله‌ها می‌توانند به شیوه‌های گوناگون تله‌های نفتی ایجاد کنند. بیشتر اوقات، سنگ ناتراوایی جابه‌جا می‌شود و سنگ تراوایی را که نفت در آن حرکت می‌کند، مسدود می‌کند.

تله‌های کنار گنبدهای نمکی

وقتی توده‌های نمک در اعماق زمین تشکیل می‌شوند، گرما و فشار این توده‌ها را به شکل گنبد در می‌آورد. گنبدها در حال بالا آمدن، لایه‌های بالایی را می‌شکنند و به کنار می‌زنند. با این عمل، گنبدها از لایه‌های تراوا می‌گذرند و مانع حرکت نفت می‌شوند و تله‌ی نفتی ایجاد می‌کنند.

تله‌ی چینهای

تله‌های تاکدیزی برعکس تله‌ی گسله‌ای و گنبد نمکی هستند و با چینش لایه‌ها در میان خودشان مرتبط‌اند و به آن‌ها تله‌های ساختاری می‌گویند. تله‌های چینهای از گوناگونی خود لایه‌ها ایجاد شده‌اند. آن‌ها غالباً از بسترهای قدیمی رودها شکل گرفته‌اند. در واقع، گودال‌هایی از شن‌های تراوا که به شکل عدسی هستند، در شیب‌های رسی و ماسه سنگ‌هایی به دام می‌افتند که کمتر تراوا هستند.

نفت از یک سنگ مادر به نام کروژن تشکیل می‌شود. کروژن ماده‌ای آلی است که سفت و محکم شده و بر اثر گرما و فشار موجود در زیر زمین تغییر شکل یافته است. شیب‌ها، که غنی از کروژن‌اند، نوعی از متداول‌ترین سنگ‌های مادر هستند. در طی زمان، این سنگ‌ها در اعماق زمین فرو می‌روند. کروژن تحت تأثیر ترکیبی از گرما و فشار، ابتدا به نفت، سپس به گاز تبدیل می‌شود. نفت و گاز پس از تشکیل، به تدریج به طرف بالا حرکت می‌کنند. نفت و گاز به کندی در شکاف‌های کوچک زیادی که در سنگ‌های تراوای اطراف وجود دارد، رخنه می‌کنند. بدین ترتیب، فرآیند کند حرکت کمی پس از تشکیل نفت مایع آغاز می‌شود. گاهی اوقات، نفت و گاز سر راه خود به لایه‌ای از سنگ ناتراوا برمی‌خورند و از حرکت باز می‌ایستند. این سنگ مانند تله نفت را در دام خود می‌اندازد و نفت در سنگ مخزنی واقع در زیر تله انباشته می‌شود. این سنگ‌ها تله‌های نفتی هستند. شرکت‌های استخراج نفت هنگام حفاری زمین در پی یافتن این تله‌ها هستند.

چین‌های سنگی

چین خوردگی سنگ‌های سخت شگفت‌آور به نظر می‌رسد، اما حرکت‌های صفحه‌های وسیع زمین ساختی (تکتونیک صفحه‌ای) که پوسته‌ی زمین را ساخته‌اند، فشارهای عظیمی ایجاد می‌کنند. لایه‌های سنگ‌های رسوبی که در این بخش از جاده می‌بینید، در اصل بر اثر انباشت رسوبی در عمق بستر دریا تشکیل شده‌اند. انحنای شدیدی که این سنگ‌ها پیدا کرده‌اند و به آن تاکدیس می‌گویند، در طول زمان بر اثر فشار پیوسته‌ای تشکیل شده‌اند که بر اثر برخورد صفحه‌های زمین ساختی صورت گرفته است. چین‌های بی‌شمار تاکدیزی شبیه به این چین به تله‌های نفتی تبدیل شده‌اند.

لایه‌های سنگی

سنگ مخزن ها

نفتی که در سنگ مادر تشکیل شده است، در صورتی قابل دسترس است که در سنگ‌های پر از خلل و فرج و شکاف به جریان بیفتد و در آن‌ها رخنه کند و انباشته شود. به این سنگ‌ها، سنگ مخزن می‌گویند. اغلب این سنگ‌ها همچون ماسه سنگ‌ها و تا حدی، سنگ آهک‌ها و سنگ آهک‌های منیزیم‌دار یا دولومیت‌ها دانه‌های زمختی دارند. این دانه‌ها منفذهایی را ایجاد می‌کنند که موجب نفوذ نفت می‌شوند.

ماسه سنگ

گنبد تاقدیسی

دانه‌هایی
به اندازه‌ی نخودفرنگی

سنگ آهک پزولیتی

پوش سنگ‌ها

نفت در میان سنگ‌های تراوا حرکت می‌کند تا سرانجام به سنگ‌های ناتراوا می‌رسد و همان‌جا متوقف می‌شود. این سنگ‌ها خلل و فرج‌های بسیار ریز یا شکاف‌های خیلی باریک یا خیلی منفرد دارند و ماده‌ی سیالی نمی‌تواند از میانشان بگذرد. به این لایه‌های ناتراوا که نفت را در دام می‌اندازند و محبوس می‌کنند، پوش سنگ می‌گویند. پوش سنگ‌ها همچون سرپوش روی سنگ‌مخزن‌ها هستند. خاک‌های رُسی از متداول‌ترین پوش سنگ‌ها هستند.

دانه‌های بسیار ظریف در کنار هم فشرده و متراکم شده‌اند

هر نوع سنگ با رنگی متفاوت
نشان داده شده است.

ویلیام اسمیت
(۱۷۶۹ تا ۱۸۳۹)

جزئیات یک نقشه‌ی زمین‌شناسی متعلق به پادشاهی بریتانیا که اسمیت در سال ۱۸۱۵ میلادی آن را اجرا کرد.

پدر چینه‌شناسی

شناختن سنگ‌ها که کاری جدی و اساسی در تحقیقات نفتی است، با ویلیام اسمیت، مهندس راه و ساختمان شروع شد. زمانی که او، به منظور حفر کانال، نقشه‌هایی را بررسی می‌کرد، لایه‌های متفاوتی را دید که هر یک حاوی انواع فسیل‌های خاص خود بودند. او فهمید که اگر لایه‌هایی که با هم فاصله دارند، فسیل‌های یکسان داشته باشند، به یک دوره‌ی زمانی تعلق دارند. بدین ترتیب بود که دانش چینه‌شناسی به وجود آمد. او به کمک چینه‌شناسی نخستین نقشه‌های زمین‌شناختی را ترسیم کرد و چگونگی پیدایش چین‌ها و گسله‌هایی را شناخت که بر لایه‌های زمین عارض شده‌اند.

مشاهده از بالا

تاقدیس‌ها در نقشه‌های زمین‌شناسی و عکس‌های ماهواره‌ای به شکل ساختارهای بیضوی یا همان گنبد‌های دراز و کشیده قابل تشخیص‌اند. این تصویر مجموعه‌ای از گنبد‌های تاقدیسی بیضوی شکل در کوه‌های زاگرس، در جنوب غربی ایران، را نشان می‌دهد. هر کدام از این گنبد‌ها رشته کوه کوچک متمایزی را می‌سازند؛ گویی لیموی بزرگی نصف شده باشد. این ساختارها نوعی نشانه تلقی می‌شوند و کاوشگران نفت این نشانه‌ها را در جست وجوی رگه‌های مهم نفتی مورد هدف قرار می‌دهند.

تاقدیس

(چین رو به بالا به شکل تاق است)

سنگی که ماده‌ی آلی آن را تیره کرده است. در این‌جا احتمال تشکیل نفت وجود دارد.

حالت‌های جامد نفت

نفت را اساساً به حالت مایع استخراج می‌کنیم. نفت مایع فقط یک بخش از نفت موجود است. رگه‌های زیرزمینی حاوی مقادیر عظیمی از نفت به شکل جامد هستند. شن‌های قیردار (رسوبات شن و خاک رُس که دانه‌هایشان از قیر لزج و غلیظ پوشیده‌اند) و شیبست‌های قیردار (سنگ‌های حاوی کروژن که ماده‌ای آلی است و وقتی تحت فشار پخته می‌شود، به نفت تبدیل می‌شود) شکل‌های جامد نفت هستند. پس از استخراج شن‌ها و شیبست‌های قیردار، یا مانند کانادایی‌ها آن‌ها را حرارت می‌دهند یا مانند ونزوئلایی‌ها رقیق می‌کنند تا نفت به حالت مایع تبدیل شود. گاهی این روش‌ها نسبت به روش استخراج سنتی اثر بارزی بر محیط زیست می‌گذارند.

شن‌های لزج

شن‌های قیردار شبیه گل‌های سیاه خیلی چسبناک هستند. هر دانه‌ی شن از یک لایه‌ی نازک آب پوشیده شده است. لایه‌ای از قیر هم روی آب پوشانده است. در زمستان وقتی آب یخ می‌بندد، شن مانند بتون سفت و سخت می‌شود. در تابستان، وقتی یخ ذوب می‌شود، شن دوباره چسبنده و لزج می‌شود.

شن‌های قیردار آتاباسکا

شن‌های قیردار در بیشتر جاهای دنیا یافت می‌شوند، اما مهم‌ترین رسوبات قیردار در آلبرتا، کانادا و ونزوئلا وجود دارد. تقریباً یک سوم رگه‌های نفتی کره‌ی زمین در کانادا و ونزوئلا واقع است. رسوبات آتاباسکا (تصویر کنار متن) در آلبرتا، ۱۰٪ شن‌های قیردار این کشور را تشکیل می‌دهند و کاملاً در سطح زمین هستند و استخراج آن‌ها بسیار اقتصادی است.

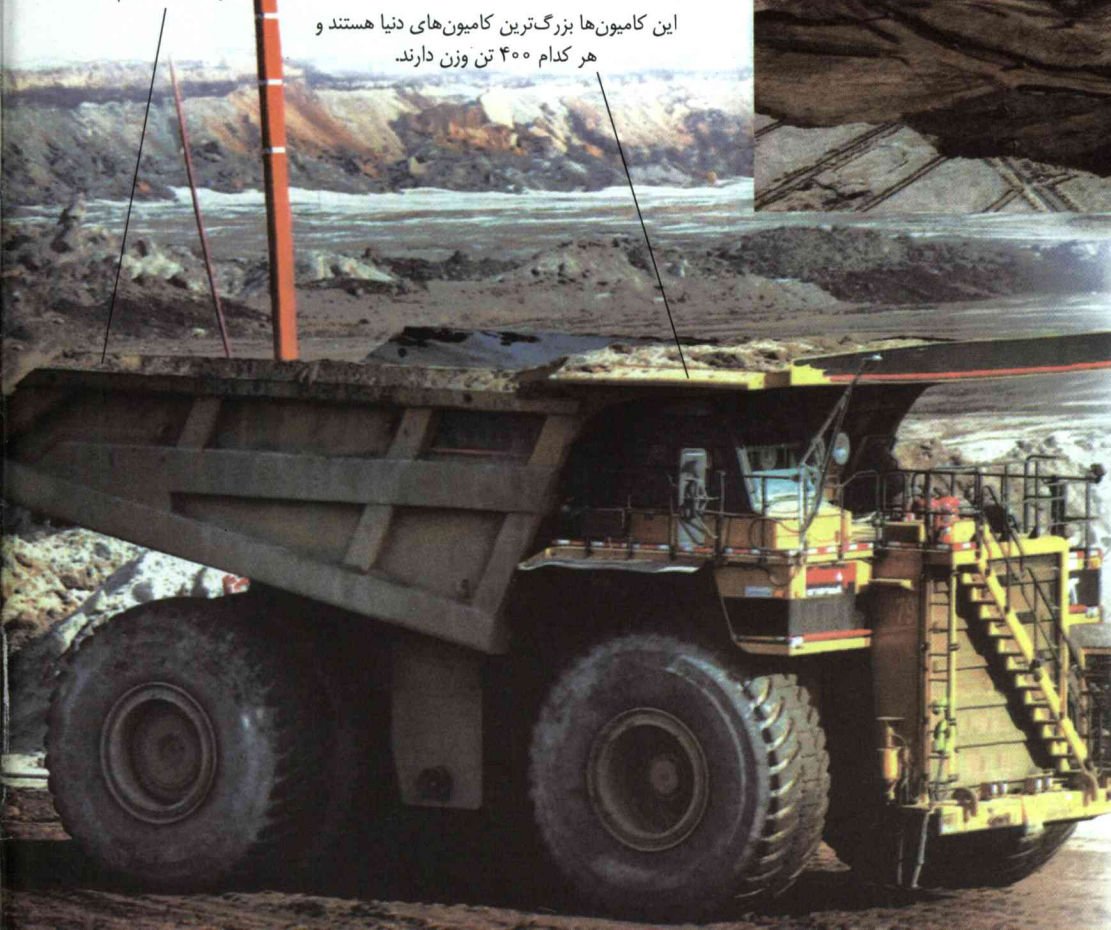
این کامیون‌ها بزرگ‌ترین کامیون‌های دنیا هستند و هر کدام ۴۰۰ تن وزن دارند.

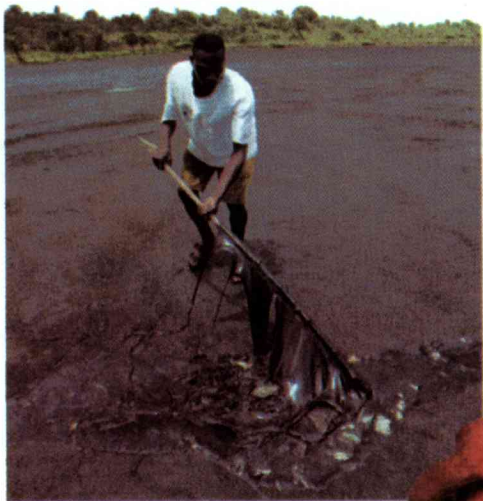
این کامیون حاوی ۴۰۰ تن شن قیردار، معادل ۲۰۰ بشکه نفت خام، است.

فنون استخراج

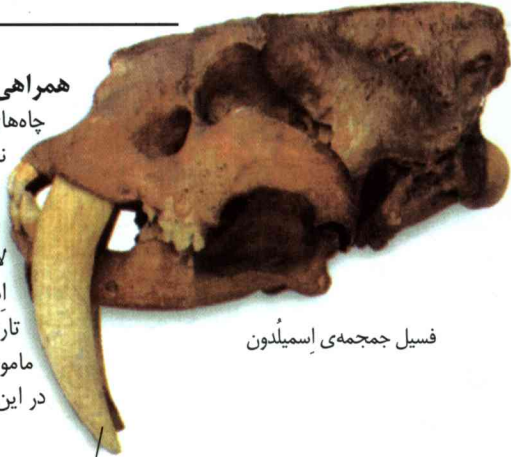
در معادن روباز، سوراخ‌های بزرگ در خاک ایجاد می‌کنند و شن‌های قیردار نزدیک سطح زمین را استخراج می‌کنند. کامیون‌های خیلی بزرگ ماده‌ی استخراج شده را به طرف دستگاه بسیار بزرگی حمل می‌کنند. این دستگاه کلوخ‌های شن لزج را خرد می‌کند، سپس آن‌ها را با آب گرم مخلوط می‌کند تا به حالت نسبتاً مایع درآید. بعد این نوع مایع را از طریق لوله‌ی نفت به کارخانه می‌فرستند. در این کارخانه، نفت را از شن جدا می‌کنند تا بعد در پالایشگاه تصفیه شود. شرکت‌های نفتی، برای استخراج شن‌های قیرداری که در عمق پایین‌تری هستند، با استفاده از فنون گوناگون تقریباً تجربی، می‌کوشند نفت موجود در خاک را نیز جدا کنند. یکی از این فنون تزریق بخار به زیر زمین است. در این روش، قیر ذوب شده به سطح زمین پمپاژ می‌شود. آنگاه آن را برای عمل‌آوری ارسال می‌کنند. روش دیگر تزریق اکسیژن در خاک و شعله‌ور ساختن قیر و ذوب آن است.

همراهی در مرگ

چاه‌های قطران یا قیر طبیعی، گودال‌هایی هستند که قیر نسبتاً مایع و تصفیه شده‌ی زیر خاک در آن‌ها انباشته شده است. این گودال‌ها حوضچه‌هایی از ماده‌ای سیاه و خیلی لزج تشکیل داده‌اند. در چاه‌های رانشو لابرئا، در کالیفرنیا، آمریکا، فسیل‌های کامل و سالم اسمیلدون (ببرهای معروف دندان خنجری پیش از تاریخ) و طعمه‌شان ماموت‌ها را یافته‌اند. احتمالاً، ماموت‌ها و ببرهای دندان خنجری هنگام تعقیب و گریز در این گودال‌های چسبناک به دام افتاده‌اند.

فسیل جمجمه‌ی اسمیلدون

اسمیلدون‌ها در حال تکه پاره کردن یک ماموت در چاه پر از قیر

قطران طبیعی

دریاچه‌ی پیچ، در جزیره‌ی ترینیداد، دریاچه‌ی طبیعی بزرگی از قیر طبیعی است. عمق این دریاچه حدود ۷۵ متر است. احتمالاً این دریاچه از محل تقاطع دو گسله (شکستگی‌های پوسته‌ی زمین) تشکیل شده و قیر از میان گسله‌ها بالا آمده است. کاشف انگلیسی، سر والتر رالی، هنگام سفر به کارائیب در سال ۱۵۹۵ میلادی این دریاچه را یافت. او هنگام بازگشت بدنه‌ی قایق‌هایش را با قیر پوشاند.

سروالتر رالی
(۱۵۵۲-۱۶۱۸)

نفت اسکاتلندی

آغاز صنعت نفت مدرن در اسکاتلند به سال ۱۸۴۸ میلادی باز می‌گردد، یعنی زمانی که جیمز یانگ انگلیسی (۱۸۱۱-۱۸۸۳) روش تولید نفت چراغ را از قیر موجود در چاه‌های طبیعی یافت. بالا آمدن قیر در کشور انگلستان به ندرت اتفاق می‌افتاد. از این رو، یانگ متوجه شد شیب‌های قیرداری به نام توربانیت، یا «زغال سنگ چوب»، در منطقه‌ی لولندز اسکاتلند وجود دارد. وی، به‌منظور عمل‌آوری این محصول، نخستین پالایشگاه دنیا را در بات‌گیت در نزدیکی ادینبورگ راه‌اندازی کرد.

پوشاندن راه‌ها و جاده‌ها

۲۵۰۰ سال پیش، بابلی‌ها راه‌ها و جاده‌ها را با لایه‌ای از قیر (یا قطران) لیز و ضدآب می‌پوشاندند. این تکنیک در آغاز قرن نوزدهم مورد استفاده قرار گرفت. در این زمان، شهرسازها راه‌ها و جاده‌ها را با ترکیبی از شن و قیر داغ می‌پوشاندند. این ترکیب را به نام سازنده‌اش جان لودون مک‌آدام (۱۸۳۶-۱۷۵۶)، مهندس اسکاتلندی راه و ساختمان، مک‌آدام گذاشتند.

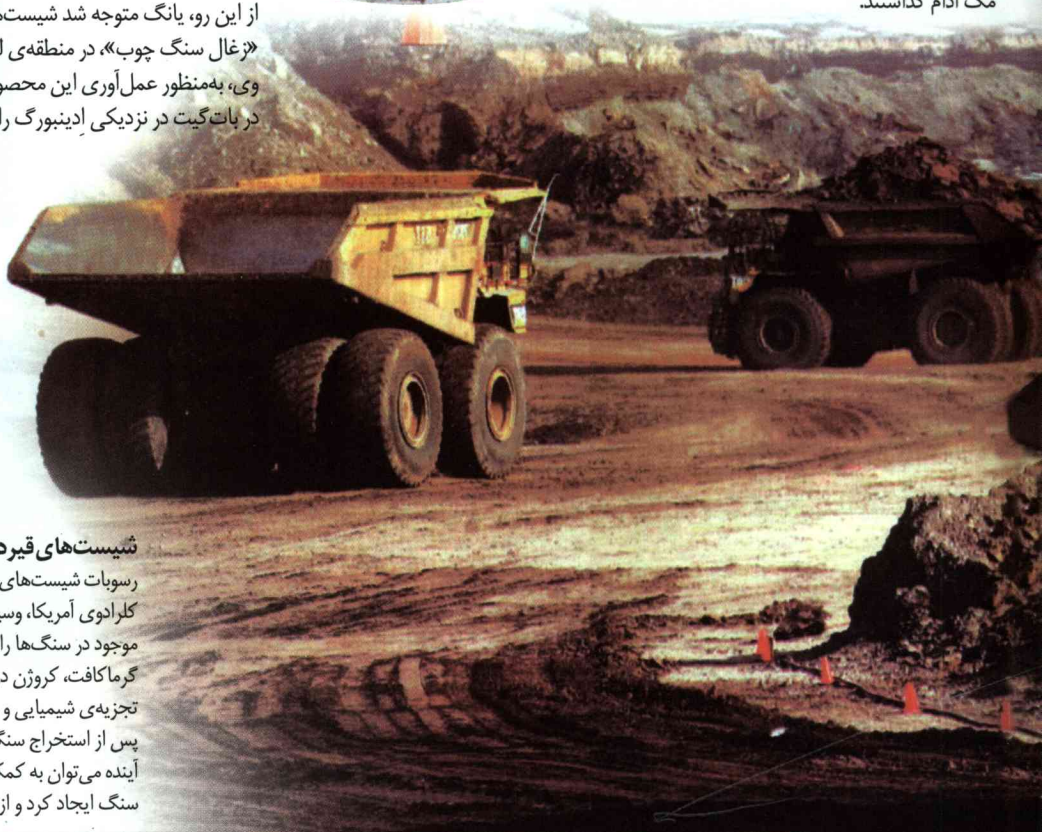
کروژنی که در خلل و فرج سنگ هست، شیبست قیردار را سیاه می‌کند.

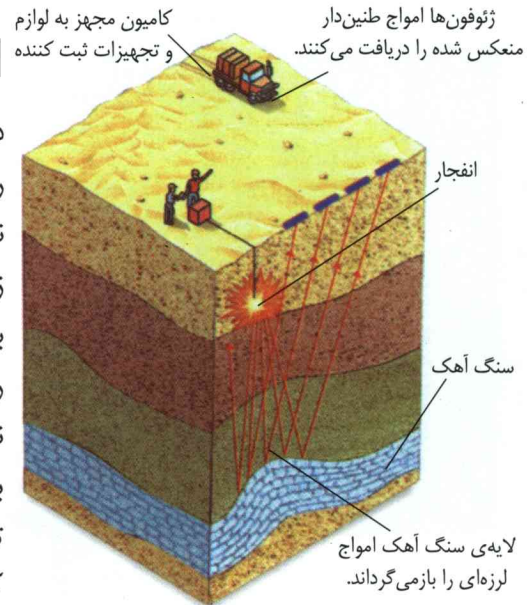
مارل استون، نوعی شیبست

شیبست‌های قیردار

رسوبات شیبست‌های قیردار، مخصوصاً در کلرادوی آمریکا، وسیع‌اند اما استخراج آن‌ها کار دشواری است. ابتدا کروژن موجود در سنگ‌ها را باید ذوب کنند، بعد از طریق نوعی عمل‌آوری به نام پیرولیز یا گرماکافت، کروژن در خلأ تحت تأثیر گرمای زیاد (۴۵۰ تا ۵۰۰ درجه‌ی سانتی‌گراد) تجزیه‌ی شیمیایی و به نفت تبدیل می‌شود. این عمل‌آوری می‌تواند در سطح زمین پس از استخراج سنگ انجام شود، اما فرآیندی پرهزینه است. به گمان مهندسان در آینده می‌توان به کمک دستگاه‌های گرم‌کننده‌ی برقی فرآیندی را به طور مستقیم در سنگ ایجاد کرد و از آن نفت مایع استخراج کنند.

اکتشاف نفت

در گذشته، به غیر از جاهایی که نفت به خودی خود از زمین بیرون می زد، غالباً رگه های نفتی به طور شمی و اتفاقی پیدا می شدند. در عصر کنونی، کاوشگران نفت، با تکیه بر اطلاعات زمین شناختی از ساختار تله های نفتی (جاهایی که نفت زیر زمین محبوس است)، به سراغ مناطقی می روند که احتمال تشکیل طلای سیاه بیشتر است. مثلاً، آن ها می دانند که به احتمال زیاد در یکی از حدود ۶۰۰ حوضچه ی رسوبی موجود در کره ی زمین نفت وجود دارد. تا به امروز، تقریباً از ۱۶۰ حوضچه نفت به دست آمده و ۲۴۰ حوضچه هیچ نفتی نداشته است. کاوش نفت با بررسی برون زد (نمایان شدن تشکیلات سنگی در سطح زمین) تشکیلات سنگی یا بررسی تصویرهای رادار یا تصاویر ماهواره ای از منطقه ی مورد نظر آغاز می شود. همین که امکانات بالقوه ی بخشی از زمین مشخص می شود، کاوشگران دست به کار بررسی های زمین فیزیکی (ژئوفیزیکی) با استفاده از تجهیزات پیچیده می شوند. این تجهیزات همانند اکوگرافی های پزشکی، تصویری از زیر زمین ارائه می دهند.

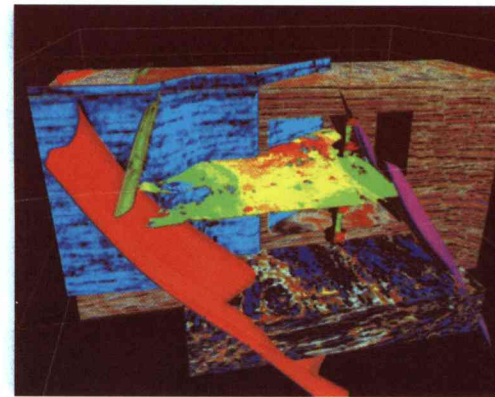
امواج در زیر زمین

دستگاه لرزه نگار اکتشاف به کمک مواد منفجره لرزش های شدیدی در زمین ایجاد می کند. این لرزش ها زیر زمین منتشر می شوند. لایه ی سنگ های زیر زمین امواج لرزه ای را به سطح زمین باز می گردانند و دستگاه لرزه نگار این لرزش ها را ثبت می کند. انواع گوناگون سنگ ها امواج مختلفی منعکس می سازند. زمین شناس ها به کمک این امواج تصویر واضحی از ساختار زیر زمین نشان می دهند.

جست و جوی ذخایر معدنی به کمک کامپیوتر

در بررسی های امواج لرزه ای پیچیده تر، ژئوفون های متعددی در منطقه ی مورد مطالعه نصب می کنند. کامپیوتر داده ها را پردازش می کند و تصویر سه بُعدی بسیار دقیقی از ساختارهای زیر زمین به دست می آید. تهیه ی این تصاویر سه بُعدی پرهزینه اند، اما حفاری در منطقه ای نادرست هزینه ای سنگین تر در پی دارد.

مدل سازی کامپیوتری از زیر زمین

لاستیک های انعطاف پذیر که می توانند روی زمین های ناهموار حرکت کنند. وزنه ی تعادل کامیون را در حالت تعادل نگه می دارد.

کامیون های ارتعاش گر

عمل اکتشاف ذخایر معدنی با استفاده از دستگاه لرزه نگار روی زمین سفت و سخت انجام می شود. برای ایجاد لرزش، یا مواد منفجره زیر زمین کار می گذارند یا کامیون های بسیار مجهز ایجاد لرزش می کنند. این کامیون ها دارای صفحه های فلزی هستند که ۵ تا ۸۰ بار در ثانیه، به زمین ضربه می زنند. این لرزش ها، که به وضوح شنیده می شوند، به زیر زمین نفوذ می کنند و سپس به سطح زمین برمی گردند. آنگاه آشکارسازهایی به نام ژئوفون آن ها را جمع آوری می کنند.

جست و جوی در دریا

در اعماق دریاها، برای یافتن میدان های نفتی، از دستگاه لرزه نگار اکتشاف استفاده می کنند. ناوهای کاوشگر ذخایر معدنی حامل کابل هایی هستند که به آشکارسازهای طنین داری به نام هیدروفون متصل اند. در گذشته، لرزش ها را با انفجار دینامیت ایجاد می کردند، اما جانوران آبی زیادی با این روش کشته می شدند. اکنون با شلیک توپ های هوایی زیر آب ایجاد لرزش می کنند. این توپ ها امواج طنین داری به وجود می آورند که انعکاس آن ها در سطح دریافت می شود.

بر بالای میدان‌های مغناطیسی

معمولاً در تحقیقات مغناطیسی از هواپیماهایی همچون این هواپیما استفاده می‌شود. این هواپیماها وسیله‌ای به نام مغناطیس‌سنج دارند. مغناطیس‌سنج تغییرات میدان مغناطیسی زمینی را که از بالای آن می‌گذرد، شناسایی می‌کند. معمولاً لایه‌ی سنگ‌های رسوبی، که مستعد تکه‌داری نفت هستند، نسبت به لایه‌ی سنگ‌های آتش‌فشانی، که غنی از فلزاتی مانند آهن و نیکل هستند، از میدان مغناطیسی کمتری برخوردارند.

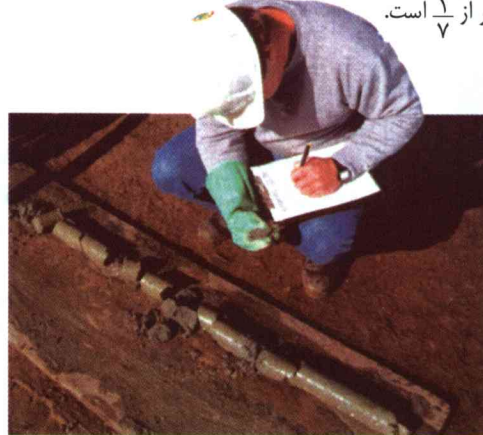
حفاری اکتشافی

در گذشته، این نوع حفاری‌ها در جاهایی انجام می‌شد که کاوشگران امید بیشتری به یافتن نفت داشتند. در حال حاضر، کاوشگران روی مناطقی کار می‌کنند که نتایج مطالعات خیلی واقعی و جدی نشان می‌دهند که امکان وجود میدان نفتی در آن منطقه هست. گاهی اوقات، شانس یافتن نفت یا گاز به مقداری که از نظر تجاری و اقتصادی قابل استخراج باشند، کمتر از $\frac{1}{7}$ است.

ثقل سنج دارای وزنه‌ی متصل به فنرهاست.

پیچ تنظیم ولتاژ فنرها

این صفحه تغییرات جزئی در ولتاژ فنرها را نشان می‌دهد. کشش‌های گوناگون موجب تحریک فنرها می‌شود.

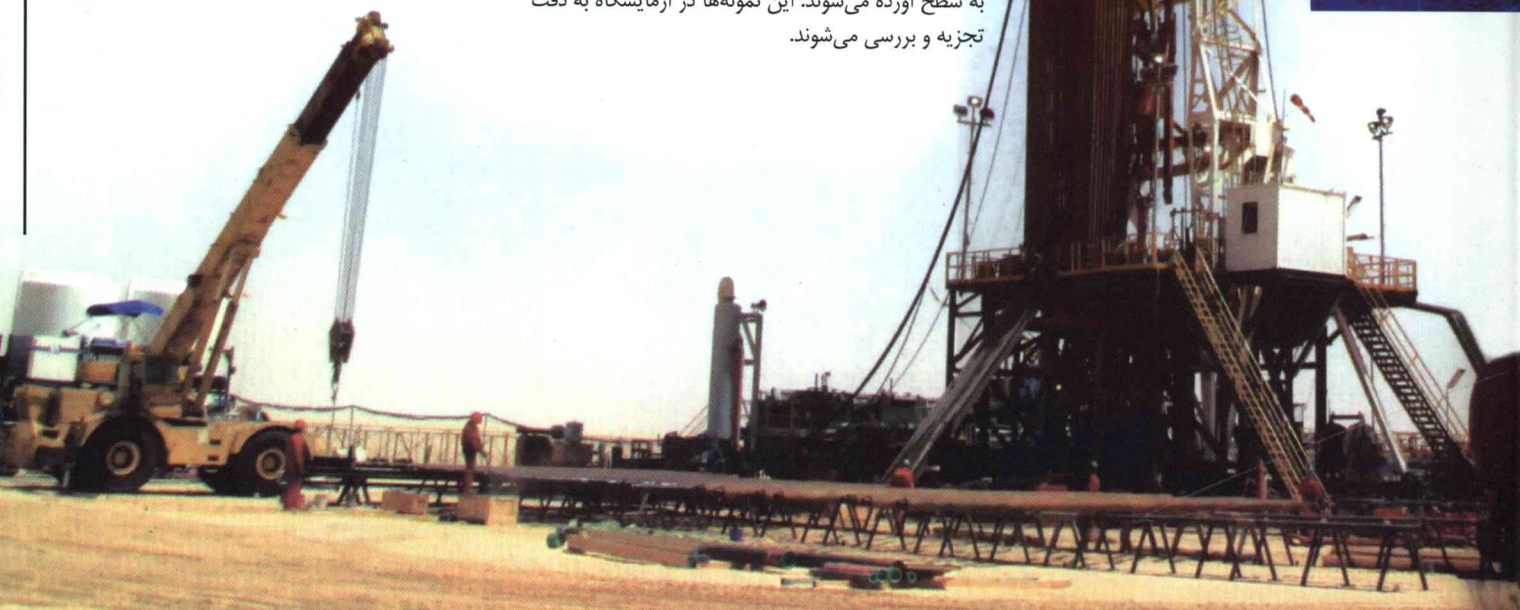

جمع‌آوری نمونه‌ها

حفاری تنها شیوه‌ی تشخیص دقیق امکان وجود یک میدان نفتی یا گازی است و نشان می‌دهد که آن میدان حاوی چه نوع نفتی است. به محض این‌که حفاری اکتشافی انجام می‌شود، مته‌ی حفاری را داخل چاه پایین می‌فرستند. این مته بر اساس نقشه عمل می‌کند و با آن می‌توانیم منشأ فیزیکی و شیمیایی سنگ‌ها را بشناسیم. در طی حفاری، همچنین زیر نظر رئیس حفاری ویژه، نمونه‌هایی از زیر زمین برداشت و به سطح آورده می‌شوند. این نمونه‌ها در آزمایشگاه به دقت تجزیه و بررسی می‌شوند.

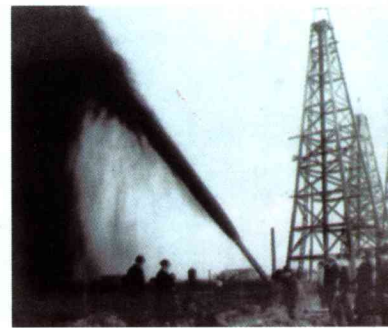
آنچه که جاذبه‌ی زمین آشکار می‌سازد

سنگ‌ها تراکم گوناگونی دارند و می‌توانیم از کوچک‌ترین تغییر در کشش جاذبه‌ای آن‌ها باخبر شویم. وسایلی به نام ثقل‌سنج، مجهز به وزنه‌ی متصل به فنرها، این تغییرات را با دقت حدود ده میلیونیم شناسایی و اندازه‌گیری می‌کنند. ثقل‌سنج‌ها ساختارهایی مانند گنبدیهای نمکی یا توده‌های سنگ‌های متراکم زیر زمین را آشکار می‌کنند. زمین‌شناس‌ها تصویر مربوط به ساختار زیر زمین منطقه‌ای مشخص را به کمک ثقل‌سنج تکمیل می‌کنند.

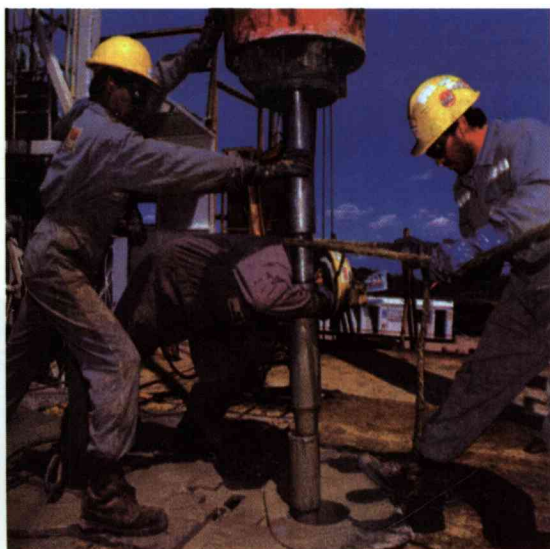
تولید نفت و رویدادهای پیش‌بینی ناپذیر آن

مکان‌یابی میدان نفتی تنها نخستین مرحله از اکتشافات نفتی به شمار می‌آید. شرکت بهره‌بردار باید از قوانین حفاری اطلاع داشته باشد و مطمئن شود که این حفاری تأثیر بدی بر محیط زیست نمی‌گذارد. این روند امکان دارد سال‌ها به طول انجامد. سرانجام وقتی شرکت بهره‌بردار مجوز انجام کار را در دست گرفت، استخراج آغاز می‌شود. روند انجام کار متفاوت است، اما کار اصلی، حفاری عمودی در میدان نفتی است. متصدیان لوله‌های بتونی را در چاهی که به تازگی حفر شده است، وارد می‌کنند. این کار موجب استحکام بیشتر چاه می‌شود. آنگاه سوراخ‌های کوچکی در پوشش نزدیک به عمق چاه ایجاد می‌کنند. نفت از این سوراخ‌ها عبور می‌کند. سر چاه مجهز به تأسیسات مربوط به کنترل و امنیت است. بالاخره، اسید یا شن تحت فشار را تزریق می‌کنند تا آخرین لایه‌ی سنگی سوراخ شود و نفت به بالا فوران کند.

فشار خارج از کنترل

نفت زیر زمین تحت فشار زیادی قرار دارد. اگر شیر فلکه‌های امنیتی یک چاه به درستی نصب نشده باشند، خروج ناگهانی و پرفشار نفت ممکن است موجب فوران آن شود: ترکیبی از نفت، گاز، شن، گل و آب، گاهی با سرعت تقریباً مافوق صوت، در چاه بالا می‌آید. این فوران می‌تواند تا ارتفاع ۶۰ متری در هوا بالا برود.

حفاری موفقیت‌آمیز

ما از چاه نفت فقط سکوی حفاری را می‌بینیم. این برج فلزی یا دکل حفاری مته‌های حفاری را نگه می‌دارد. تأسیسات دکل حفاری شامل ژنراتورهای مولد انرژی، پمپ‌هایی برای به گردش درآوردن مایع مخصوصی به نام گل حفاری و مکانیسم‌هایی برای به چرخش درآوردن مته است. ممکن است چاه نفت هزاران متر عمق داشته باشد. وقتی کار به نزدیکی سطح پایانی رسید، کارگران حفاری مته‌ی حفاری را بالا می‌کشند و آزمایش‌هایی انجام می‌دهند تا بتوانند با خیال راحت به عملیات حفاری ادامه دهند. آن‌ها عمق‌یاب‌های الکترونیکی را به کمک کابل به پایین می‌فرستند تا نقشه‌برداری کنند. عمق‌یاب‌ها به ابزار مستقر در سطح زمین متصل‌اند. بدین ترتیب، ماهیت تشکیلات سنگی ته چاه مشخص می‌شود. به محض این‌که همه‌ی آزمایش‌ها با موفقیت انجام شد، تولید می‌تواند آغاز شود.

لوله‌های حفاری و گل حفاری

هزاران متر را حفاری کردن در دل سنگ‌های سفت و سخت کاری دشوار و پر دردسر است. برای رسیدن به چنین عمقی باید به تدریج که زمین را می‌کنند، صدها لوله‌ی حفاری پشت سر هم به هم وصل شوند. این‌ها قطار درازی از لوله‌ها را می‌سازند. گل حفاری ترکیب مخصوصی دارد. این گل را مرتب به مته‌ی حفاری و منطقه‌ی اطرافش تزریق می‌کنند تا روان شوند و سطح اصطکاک کاهش یابد. همچنین از گل حفاری برای خنک کردن مته، متعادل کردن فشار سنگ‌های محیط و بالا کشیدن آت و آشغال‌های مربوط به حفاری و تخلیه‌ی آن‌ها استفاده می‌شود.

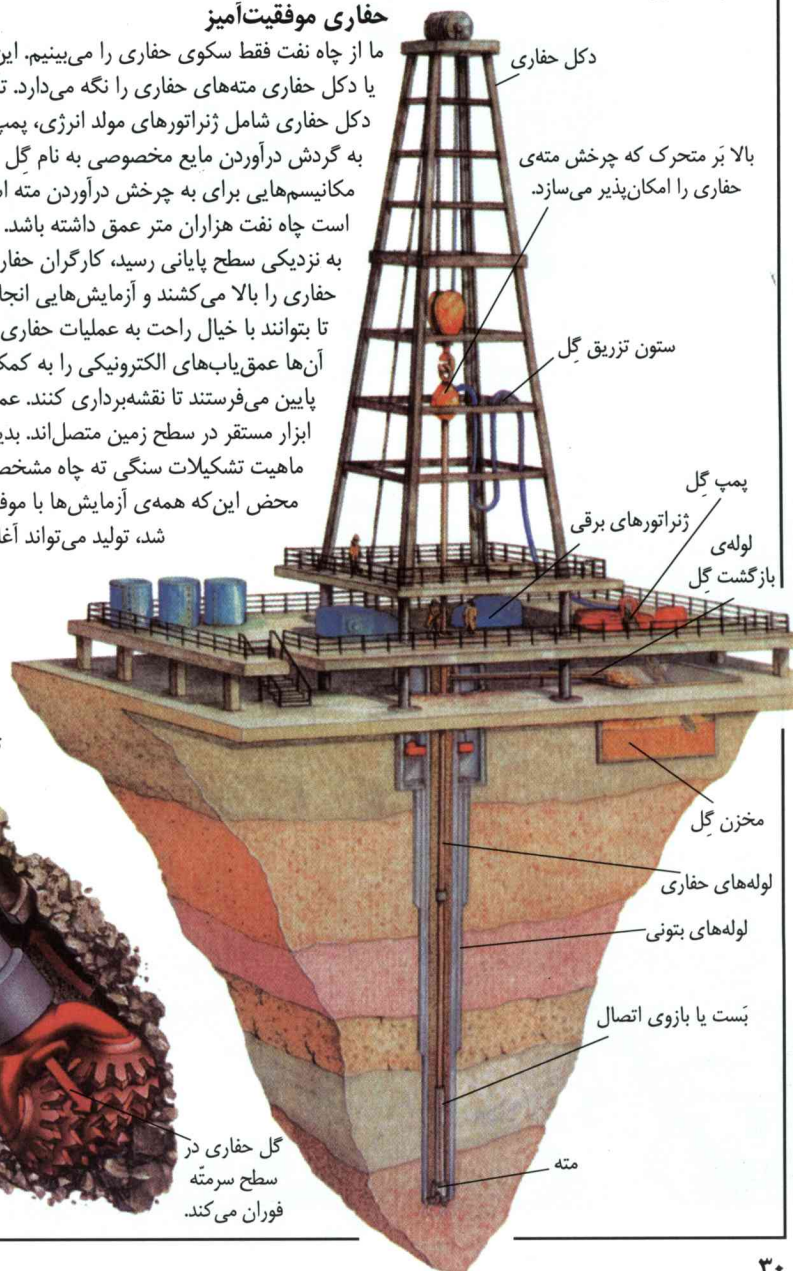
گل حفاری در اطراف لوله‌ها در چاه حفاری بالا می‌آید و آت و آشغال‌ها را با خود می‌آورد.

دندانه‌هایی از الماس

نوک مته‌ی حفاری، در انتهای قطار لوله‌های حفاری، از یک سرمته تشکیل شده است که پیایی این مته می‌چرخد و به کندی سنگ را برش می‌دهد. سرمته‌ها انواع گوناگون دارند. دندانه‌های سرمته‌ها، با توجه به ماهیت سنگی که باید سوراخ شود، با ترکیب گوناگونی از فولاد، کربور تنگستن، الماس طبیعی یا ترکیبی محکم شده‌اند.

گل حفاری در سطح سرمته فوران می‌کند.

آتش‌سوزی بر اثر نفت و گاز تحت فشار

این صفحه از آتش‌نشان‌ها
که در حال مهار کردن آتش
هستند، محافظت می‌کند.

آدر سرخ

پُل نیل یا آدر «سرخ» (۲۰۰۴ - ۱۹۱۵)
به خاطر کارهای مهم و درخشانش و نیز
مهار آتش در چاه‌های نفت، شخصیت
جهانی مشهوری داشت. آدر مخصوصاً به
خاطر نقش مهمی که در مهار آتش در
چاه نفتی در بیابان صحرا در سال ۱۹۶۲
میلادی داشت، توجه همگان را جلب
کرد. جان‌وین در فیلمی به نام آتش‌های
جهنمی در سال ۱۹۶۸ میلادی این
آتش‌سوزی عظیم را به خوبی نشان
داده است. در آتش‌سوزی چاه‌های نفت
کویت در جنگ اول خلیج فارس در
سال ۱۹۹۱ میلادی (۱۳۷۰ ه. ش)، آدر
سرخ با ۷۷ سال سن، محل رجوع بود و
در خاموش کردن این آتش‌ها
نقش مهمی داشت.

چشمه‌ی آتش

گاهی قدرت فوران به قدری عظیم است
که تمام تأسیسات سکوی حفاری تخریب
می‌شود و از بین می‌رود. با بهبود فنون
حفاری، آتش‌سوزی در چاه‌های نفت،
برخلاف گذشته به ندرت پیش می‌آید.
اما، به هر حال، گه گاه این اتفاق روی
می‌دهد. اگر هیدروکربن‌ها فوران کنند
و آتش بگیرند، این اتفاق به آتش‌سوزی
شدیدی منجر می‌شود که به سختی
می‌توان آن را مهار کرد. خوش‌بختانه،
امروزه فقط سالی چند بار چنین اتفاقی
در سراسر دنیا پیش می‌آید.

تا گردن در روغن

همیشه چاه نفت را با بلوک مخصوصی مسدود می‌کنند. این بلوک، که ضروری و
برای حفظ ایمنی است، از هر نوع فوران غیرقابل کنترل پیشگیری می‌کند. با این
حال، گاهی ممکن است نقصی در کار پیش آید. در این صورت، کنترل جریان نفت و
گاز از دست گروه حفاری خارج می‌شود و آن‌ها با فوران مواجه
می‌شوند. در چنین مواقعی، چاه نفت باید به سرعت بسته شود.

فاچعه در وسط دریا

استخراج نفت در دریا به دلیل محیط پرتلاطم دریا و از سویی استفاده از مواد آتش‌زا فعالیتی پرخطر است. البته آتش‌سوزی‌های وخیم به ندرت پیش می‌آید، اما اتفاق هم خبر نمی‌کند. این سکوی نفتی که در آب‌های ساحلی برزیل قرار دارد در سال ۲۰۰۱ میلادی در پی انفجارهای ناشی از نشت گاز غرق شد. بعد از فاجعه‌ی سکوی نفتی پیر آلفا، در دریای شمال در سال ۱۹۸۸، که ۱۶۷ قربانی گرفت، برای اسکان کارکنان بخش‌های شناور و جدا از سکوی نفتی در نظر گرفتند. در این بخش‌ها، حتی در صورت بروز اتفاقی خطرناک در سکو، کارکنان در امنیت کامل به سر می‌برند.

سکوهای نفتی دریایی

مخازن عظیمی از نفت زیر بستر اقیانوس‌ها وجود دارد. برای استخراج این مخازن، سکوهای حفاری را در دریا نصب می‌کنند. این سکوها به متنهایی مجهزند که سرش در سنگ ته دریا فرو می‌رود. نفت را یا به وسیله‌ی لوله‌های نفت به خشکی منتقل می‌کنند یا پیش از حمل آن با نفت‌کش، آن را در مخازن شناور روی آب ذخیره می‌کنند. سکوهای نفتی دریایی خیلی غول‌پیکرند. بسیاری از آن‌ها روی پایه‌هایی نصب شده‌اند که صدها متر در آب دریا فرو رفته‌اند. سکوی نفتی پترونیوس، در خلیج مکزیک، بلندترین سکوی دنیاست که ارتفاعش از کف دریا به ۶۱۰ متر می‌رسد. چنین سکویی باید کاملاً محکم و مقاوم باشد تا تاب تحمل توفان‌های دریا را داشته باشد.

دکل حفاری برخی فازی است که تجهیزات حفاری را نگه می‌دارد.

لوله‌ی حفاری از لوله‌های فولادی به طول ۱۰ متر تشکیل شده است. مته در انتهای میلپه نصب می‌شود.

باند فرود هلیکوپتر

جرقه‌ها تدارکاتی را که کشتی آورده است، بالا می‌برند.

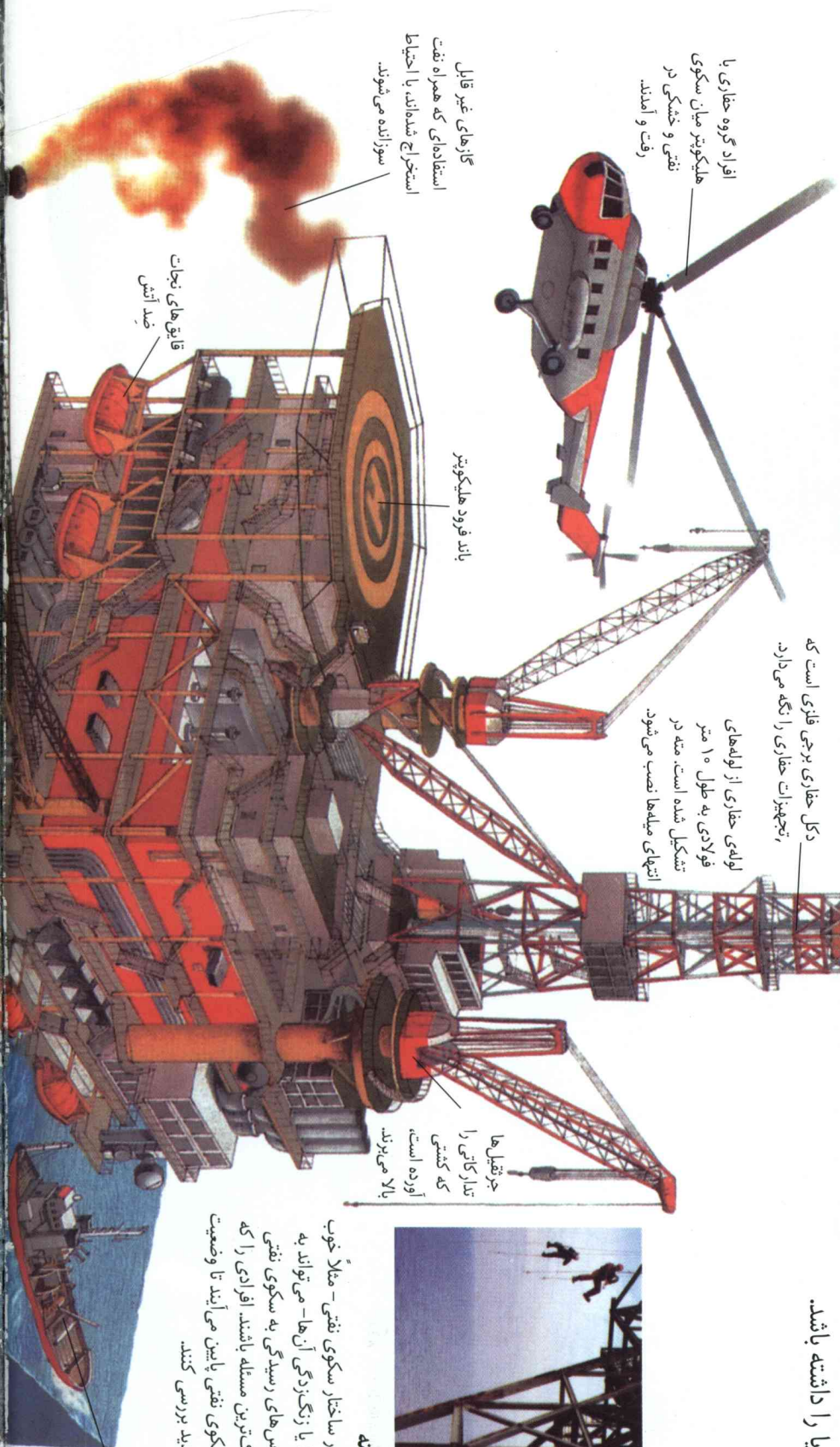

رسیدگی جدی و پیوسته

وجود هرگونه عیب و ایراد در ساختار سکوی نفتی - مثلاً خوب چفت و بست نشدن قطعه‌ها یا رنگ‌زدگی آن‌ها - می‌تواند به یک فاجعه منجر شود. مهندس‌های رسیدگی به سکوی نفتی باید ۲۴ ساعته مراقب کوچک‌ترین مسئله باشند. افرادی را که در تصویر بالا می‌بینید، از سکوی نفتی، پایین می‌آیند تا وضعیت ستون‌ها را پس از توفان شدید بررسی کنند.

هنگام آتش‌سوزی،

کشتی‌های آتش‌نشانی، در هر دقیقه، هزاران لیتر آب روی شعله‌ها می‌پاشند.

دودکش مشعل

ستون‌ها در زمین کف دریا فرو رفته‌اند.

لوله‌های نفتی، نفت را به مخازن دریایی یا تأسیسات روی خشکی منتقل می‌کنند.

تعمیرات زیر آب
هر سکوی نفتی یک گروه غواصی حرفه‌ای دارد که پیوسته آمادگی کار هستند. این گروه طی ساخت سکوی نفتی، در مرحله‌ی تولید برای مراقبت از ساختارهای زیر آب، لوله‌های نفتی، کابل‌ها و انجام تعمیرات ضروری، نقش مهمی بر عهده دارد. آن‌ها لباس غواصی مخصوص می‌پوشند تا بتوانند فشار آب را در اعماق دریا تحمل کنند.

سکوی تولید نفت

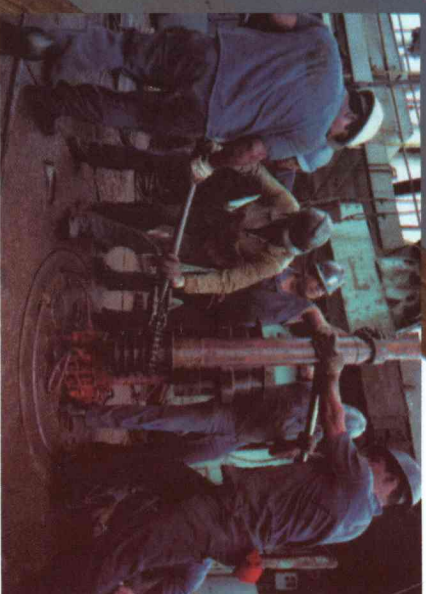
دوما نفر به طور شش‌انگیزی روی سکوی حفاری کار می‌کنند، حفاری‌ها را پیش می‌برند و تأسیسات را نصب می‌کنند. اگر سکویی فقط اکشافی باشد، بخشی از آن یا تمام آن متحرک است؛ شناوری با وضعیت متحرک، سکوی حفاری نیمه - زیردریایی از بتون که در ته آب یا کابل‌ها بسته شده است، سکوی حفاری با آسانسور، خودکار روی پایه‌هایی قرار دارد که تا بستر دریا را پایین می‌برند. سکوهایی تولید نفت ساختارهای دائمی دارند. بخشی از آن‌ها در خشکی ساخته شده‌اند، بعد رکه تکه آن‌ها را با سکوهایی شناور مخصوص روی القانوس می‌برند. سپس ستون‌های غول‌پیکر فولادی یا بتونی را به آب می‌اندازند و آن‌ها را در ته آب نصب می‌کنند، آنگاه سکوی حفاری را در بالای سر ستون‌ها قرار می‌دهند.

چرخ‌های دندانه‌دار با چرخ سرچرخان سنگ را می‌خورند.

پوشش فولادی اطراف ستون‌ها

چاه تولید

وضعیت کاری طاقت‌فرسا

زندگی روی سکوی نفتی آسان نیست. وضعیت دشوار است، زندگی سخت و طاقت‌فرساست و افراد هر دو هفته یک بار جای خود را با دیگری عوض می‌کنند. کسانی که کارشان دقیقاً به حفاری مربوط می‌شود، پرزحمت‌ترین وظایف را بر عهده دارند؛ وظایفی مانند افزودن لوله‌های حفاری یا تعمیر قطعات مته.

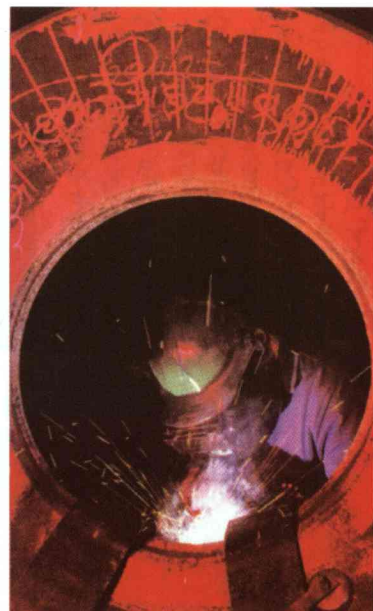
سرچرخان

سکوی حفاری به منظور برداشت حداکثری نفت چاه‌های متعددی حفر می‌کند و می‌تواند تا حدود ۳ لوله‌ی حفاری را که در نقاط مختلف فرو رفته‌اند، نگه دارد. گاهی لوله‌های حفاری، پیش از رسیدن به ته دریا، هزاران متر در آب پایین می‌روند. در انتهای هر لوله‌ی حفاری سوزنیته یا سرچرخان قرار دارد که سنگ‌ها را سوراخ می‌کند. سرچرخان از سه چرخ دندانه‌دار مخروطی شکل از جنس آلیاژهای بسیار سخت تشکیل شده است. این چرخ‌ها می‌چرخند و دندانه‌هایشان درهم فرو می‌روند. دندانه‌ها به کمک فشار وارد شده و حرکت دورانی سنگ‌ها را سوراخ می‌کنند.

لوله‌های نفت: از طلای سیاه تا لوله‌های پر از نفت

از آغاز پیدایش صنعت نفت، نفت را در بشکه‌های چوبی و به سختی حمل می‌کردند. اما به زودی شرکت‌های نفت متوجه شدند که بهترین روش برای انتقال نفت، جاری ساختن آن در لوله است. اکنون، در سرتاسر دنیا، روی خشکی و زیر دریا، شبکه‌های گسترده‌ای از کانال‌کشی‌های عظیم به نام لوله‌های نفت وجود دارد.

ایالات متحد آمریکا به تنهایی صاحب ۳۰۵۰۰۰ کیلومتر لوله‌ی نفت است. لوله‌های نفت محصولات گوناگون نفتی را منتقل می‌کنند؛ گاهی این محصولات در داخل یک لوله در «وان»‌های مختلفی قرار دارند و هر کدام با سرپوشی مخصوص از بقیه جدا شده است. لوله‌های حامل نفت خام بزرگ‌ترین لوله‌های نفتی هستند که نفت را از مناطق حفاری به پالایشگاه یا بنادر نفتی منتقل می‌کنند. بعضی از این لوله‌ها ۱۲۲ سانتی‌متر قطر و بیش از ۱۶۰۰ کیلومتر طول دارند. در مناطق حفاری، کانال‌کشی‌های کوچک‌تر نفت را به لوله‌های عظیم نفتی می‌رسانند.

هنر جوش کاری

احداث لوله‌ی نفت شامل وصل کردن ده‌ها هزار قطعه لوله از جنس فولاد است. محل اتصال هر لوله باید خیلی دقیق جوش کاری شود تا هیچ‌گونه نشتی پیش نیاید. اغلب اوقات، ساخت لوله‌های نفت به سرعت انجام می‌شود، چون تمام قطعه‌ها از پیش ساخته هستند، اما قطعی کردن خط سیر لوله‌های نفت و در اختیار داشتن اجازه‌نامه‌ی رسمی از تمام کشورها و سرزمین‌های واقع در این مسیر، ممکن است سال‌ها به طول بینجامد.

تجهیزات کنترل کننده

در هر لوله‌ی نفت، تجهیزاتی کنترلی وجود دارد. ربات‌های رسوب‌گیر مجهز به باتری‌های حسگر با خود نفت به حرکت درمی‌آیند تا سانتی‌متر به سانتی‌متر سطح داخلی لوله را کنکاش و هر نقیصه‌ی آن مانند انواع خوردگی‌ها را پیدا کنند.

مار دراز فلزی

لوله‌ی نفت ترانس - آلاسکا، که در سال ۱۹۷۷ میلادی به پایان رسید، بیش از ۱۲۸۰ کیلومتر طول دارد. این خط لوله نفت خام را از مناطق تولیدکننده در شمال به بندر والدر در جنوب منتقل می‌کند و نفت در آن‌جا با کشتی به جاهای دیگر دنیا ارسال می‌شود. اوضاع آب و هوای قطبی و لزوم عبور از رشته‌کوه‌ها و رودخانه‌های پهناور، مهندسان این پروژه را با چالشی جدی رو به رو ساخت. بیشتر خط لوله‌های نفت آمریکا زیرزمینی هستند، اما خط لوله‌ی ترانس - آلاسکا هوایی است. چون بخش زیادی از مسیر آن همیشه یخ زده و منجمد است.

هوا - ژل عایق خیلی سودمندی است که یک لایه‌ی نازک آن می‌تواند جلوی گرمای این شعله را بگیرد و مانع آتش گرفتن چوب کبریت‌ها شود.

بهترین عایق

اگر نفت خیلی سرد شود، لزج و چسبناک می‌شود و در کانال‌ها به سختی حرکت می‌کند. از این رو، لوله‌های نفتی را که از مناطق سرد و از زیر دریا می‌گذرند، با هوا - ژل (آئروژل) عایق‌بندی می‌کنند. هوا - ژل از ژل اسفنجی سیلیس و کربن به دست می‌آید و سبک‌ترین ماده‌ی دنیاست، زیرا ۹۹٪ آن هوا است. این ویژگی هوا - ژل را به بهترین عایق مبدل ساخته است.

لوله‌های نفت و جغرافیای سیاسی

آرزوی اتحادیه‌ی اروپا دسترسی به میدان‌های نفتی دریای خزر است تا وابستگی‌اش به نفت ایران و روسیه کمتر شود. از این رو، آن‌ها در خط لوله‌ی نفت باکو - تفلیس - سیحان سرمایه‌گذاری کردند. این خط لوله‌ی ۱۷۷۶ کیلومتری از دریای خزر در جمهوری آذربایجان تا ساحل مدیترانه‌ای ترکیه و گرجستان امتداد دارد. در این تصویر، رهبران گرجستان، آذربایجان و ترکیه را هنگام مراسم اختتامیه‌ی سال ۲۰۰۶ میلادی می‌بینید.

خطرهای زمین ساخت ورقه‌ای
دانشمندان دائما کوچک‌ترین لرزش‌های زمین را در طول بعضی از بخش‌های خطوط لوله‌های نفت زیر نظر می‌گیرند، زیرا زمین‌لرزه‌ی شدید می‌تواند موجب ترک‌خوردگی یا شکستن کانال‌کشی‌ها شود. این لوله‌ی نفت بر اثر زمین‌لرزه‌ی پارک فیلد در ایالت کالیفرنیا، آمریکا به این شکل درآمد است. این منطقه در گسلی مشهور سان آندریاس واقع شده است. در این مکان، دو صفحه‌ی تشکیل دهنده‌ی پوسته‌ی زمین با هم اصطکاک دارند.

نگهبان مراقب لوله‌های نفت در عربستان سعودی

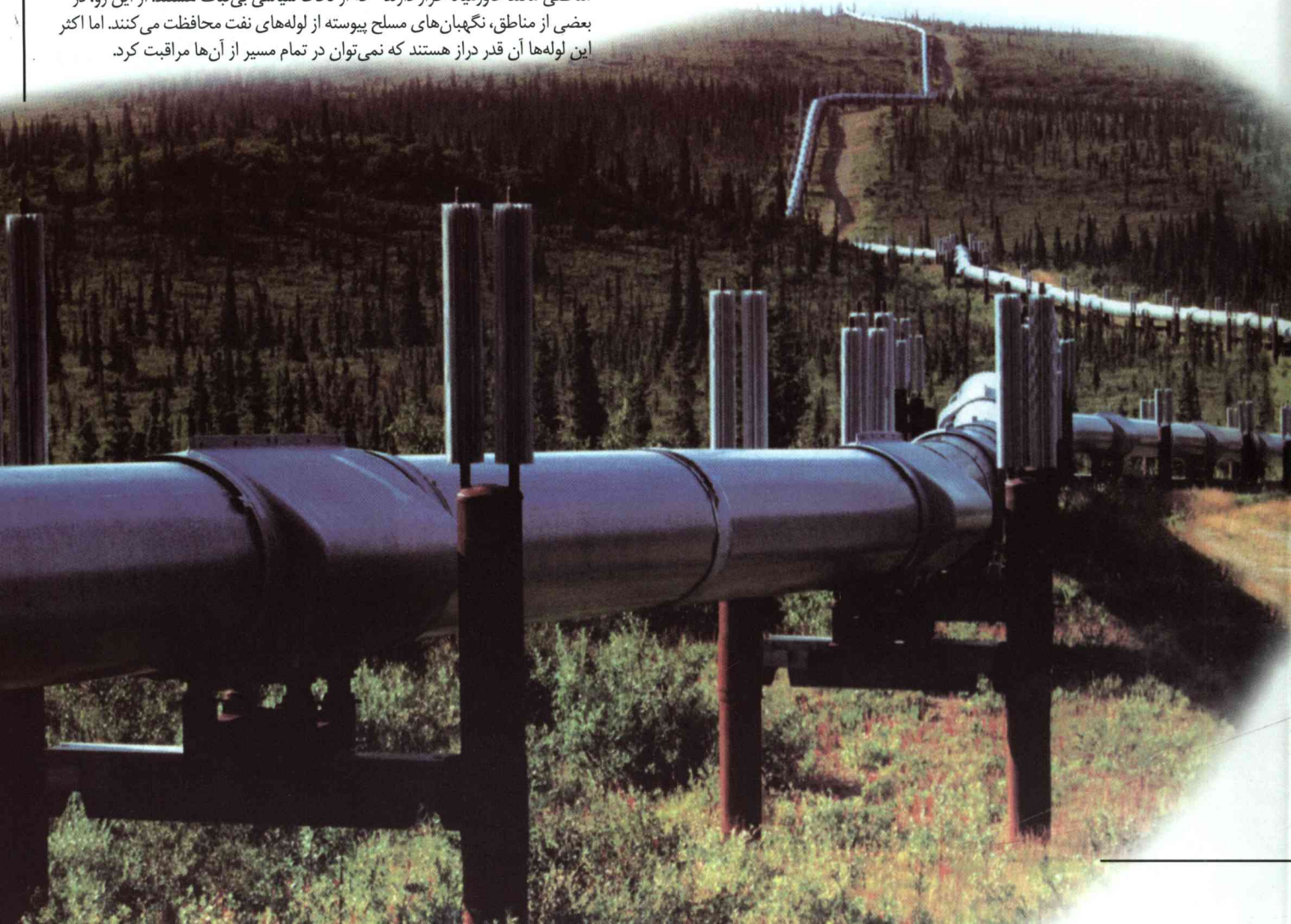
تهدید تروریست

نفتی که در لوله‌های نفت جریان دارد، به قدری حیاتی و سرنوشت‌ساز است که ممکن است هدف تروریست‌ها قرار بگیرد؛ مخصوصا این که بیشترین میزان لوله‌های نفت در مناطقی مانند خاورمیانه قرار دارند- که از لحاظ سیاسی بی‌ثبات هستند. از این رو، در بعضی از مناطق، نگهبان‌های مسلح پیوسته از لوله‌های نفت محافظت می‌کنند. اما اکثر این لوله‌ها آن قدر دراز هستند که نمی‌توان در تمام مسیر از آن‌ها مراقبت کرد.

موهبتی که به درستی تقسیم نشده است

بعضی از لوله‌های نفت از مناطق فقیر و بسیار حساس زیست محیطی می‌گذرند؛ مانند این لوله‌ها در جزیره‌ی سوماترا در کشور اندونزی. جمعیت فقیر و نیازمندی که در کنار این لوله‌ها زندگی می‌کنند به ثروت جاری در آن‌ها دسترسی ندارند. برعکس، زندگی آن‌ها بر اثر احداث لوله‌های نفت و آتش‌سوزی‌های احتمالی پس از به کارگیری آن‌ها مختل می‌شود. در بعضی از مناطق، صدها نفر از مردم حاشیه‌نشین بر اثر انفجارهای ناشی از نشتی‌ها جان خود را از دست داده‌اند.

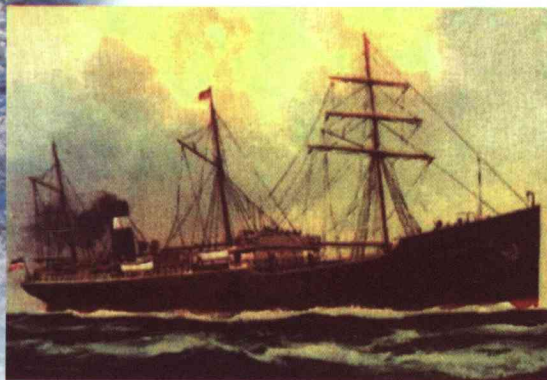
نفت در دریا

خدمه‌ی اندک نفت‌کش در بُرجک
عقب آن زندگی و کار می‌کنند.

سوپر نفت‌کش

سوپر نفت‌کش‌ها UICC (مخفف ultralarge crude carriers) غول‌پیکرترین نفت‌کش‌های دنیا هستند. وزن خالی آن‌ها بیشتر از ۳۰۰,۰۰۰ تن است و می‌توانند میلیون‌ها بشکه نفت به ارزش صدها میلیون یورو حمل کنند. VICC (مخفف very large crude carriers) نفت‌کش‌های غول‌پیکر، اما کوچک‌تری هستند که وزن خالی آن‌ها بیشتر از ۲۰۰,۰۰۰ تن است. جالب است که این غول‌های دریا خدمه‌ی اندکی حدود ۳۰ نفر لازم دارند، زیرا کاملاً خودکار هستند. اما حرکت این توده‌ی عظیم خیلی کند است! آن‌ها برای ایستادن به ۱۰ کیلومتر و برای تغییر مسیر به ۴ کیلومتر فاصله احتیاج دارند.

حدود ۳۵۰۰ نفت‌کش، دائماً اقیانوس‌های سیاره‌ی زمین را در می‌نوردند. آن‌ها نفت - اساساً نفت خام - را به هر جای نیازمند دنیا می‌برند. این نفت‌کش‌ها مقادیر بسیار عظیمی نفت جابه‌جا می‌کنند: روزانه حدود ۳۰ میلیون بشکه نفت به این شکل روی دریاها در گردش است. این مقدار یک و نیم برابر مصرف روزانه‌ی نفت در آمریکا (۲۰ میلیون بشکه در روز)، و پانزده برابر مصرف کشوری مانند انگلیس (۲ میلیون بشکه در روز) است. برای آن‌که بتوانید این حجم از مایع را در نظر بیاورید، می‌توانید استخر المپیک را لبالب از آب تصور کنید. بخش اعظم این نفت با نفت‌کش‌های دو جداره و مجهز به سیستم‌های دریانوردی جدید روی دریا در وضعیت امنیتی بسیار خوب حمل می‌شود. اما گاهی بر اثر اتفاقات گوناگون، نفت به اقیانوس می‌ریزد. البته تنها بخش ناچیزی از تمام نفت حمل شده از بین می‌رود، اما همین مقدار جزیی می‌تواند نتایج مخرب و ویرانگری داشته باشد.

پیش‌تازان دنیا

در سال ۱۸۶۱ میلادی، کشتی بادبانی آمریکایی الیزابت واتس ۲۴۰ بشکه‌ی کوچک نفت را از فیلادلفیای آمریکا به انگلستان حمل کرد. اما حمل این ماده‌ی آتش‌زا در بشکه‌های چوبی، آن هم با کشتی چوبی، کار بسیار خطرناکی بود. در سال ۱۸۸۴ میلادی، یک کشتی‌دار انگلیسی، کشتی بخار با بدنه‌ی فلزی به نام گلوکاف (تصویر مقابل) ساخت. این کشتی مجهز به مخزن فولادی برای حمل نفت بود. گلوکاف نخستین نفت‌کش دنیا بود.

داخل بدنه‌ی نفت‌کش به چندین مخزن تقسیم شده است. از این رو، وقتی بدنه‌ی نفت‌کش آسیب می‌بیند، نفت کمتری به هدر می‌رود.

نفت‌کش غول‌پیکر

کشتی مسافری

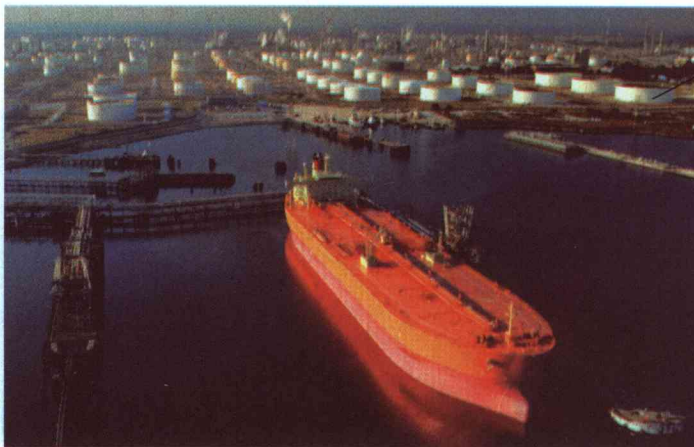
یدک‌کش

غول‌پیکرهای اقیانوس

نفت‌کش‌های غول‌پیکر عظیم‌ترین شناورها هستند و کشتی‌های مسافری در مقابل آن‌ها بسیار ناچیزند. ناک‌نویس (قیلا یار وایکینگ می‌گفتند) از تمام نفت‌کش‌ها بزرگ‌تر است و با ۴۵۸/۴۰ متر طول بزرگ‌ترین کشتی است که تاکنون روی آب حرکت کرده است. وزن خالی این کشتی ۵۴۴/۷۶۳ تن و پر از بار آن ۸۲۵/۶۱۴ تن است.

محموله‌ی نفت زیر خط آب
انبار می‌شود تا تعادل کشتی
پر از بار به هم نخورد.

مخازن نفت در خشکی

پایانه‌های نفتی

مقصد اصلی نفت‌کش‌های گول‌پیکر پایانه‌های نفتی است، اما این کشتی‌ها در حوضچه‌هایی به عمق دست کم ۲۰ متر پهلو می‌گیرند، البته تعداد بسیار محدودی از بنادر می‌توانند پذیرای این کشتی‌ها باشند. اسکله‌هایی که این نفت‌کش‌ها در کنارشان پهلو می‌گیرند، گاهی تا مسافت‌های زیاد در دریا پیش رفته‌اند. از این رو، کارگران و خدمه‌ی کشتی ناچارند با وسیله‌ی دیگری به خشکی بیایند. در آینده، بعضی از پایانه‌های نفتی را در جزیره‌هایی مصنوعی می‌سازند که آب دور تا دور آن‌ها عمیق است. آنگاه، نفت از طریق لوله‌های نفت به خشکی منتقل می‌شود.

تخلیه‌ی نفت

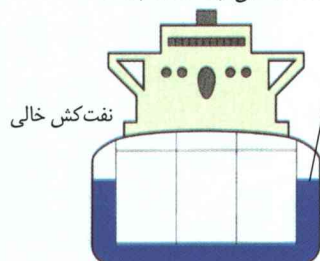
برای تخلیه‌ی نفت، بازوهای تاشونده‌ی بلندی که به تأسیسات روی خشکی متصل هستند، سر جای خود در طول نفت‌کش قرار می‌گیرند. این بازوها، که با کامپیوتر کنترل می‌شوند، با دقت به کولکتورهای عرشه‌ی نفت‌کش متصل می‌شوند. تمام مخازن نفت‌کش از طریق شیر فلکه‌ها و کانال‌کشی‌ها به کولکتورها متصل هستند. موقعی که بازوها دقیقاً به کولکتورها وصل می‌شوند، پمپ غوطه‌ور یا دیپ‌ول نفت را تخلیه می‌کند.

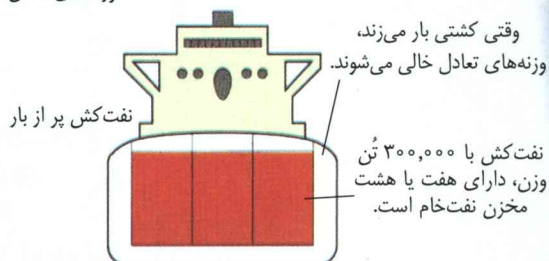
بازو به کولکتور عرشه‌ی نفت‌کش متصل می‌شود.

بازوی تاشونده پمپاژ برای تخلیه کردن نفت

وقتی نفت‌کش خالی است، حدود ۹۵۰۰۰ تن آب دریا وارد وزنه‌های تعادل می‌شود تا نفت‌کش ثبات داشته باشد.

نفت‌کش خالی

نفت‌کش پر از بار

وقتی کشتی بار می‌زند، وزنه‌های تعادل خالی می‌شوند.

نفت‌کش با ۳۰۰,۰۰۰ تن وزن، دارای هفت یا هشت مخزن نفت‌خام است.

بدنه‌ی دو جداره: امنیت مضاعف

در حال حاضر، براساس قانون، تمام نفت‌کش‌های گول‌پیکری که تازه ساخته شده‌اند، باید بدنه‌ی دو جداره داشته باشند تا هنگام آسیب‌دیدگی استحکام بیشتری داشته باشند. فضای دو تا سه متری موجود میان دو جدار برای وزنه‌ی تعادل مناسب است: این فضا را با آب دریا پر می‌کنند تا جای وزن از دست داده را پر کند و وقتی نفت‌کش خالی حرکت می‌کند، روی امواج ثبات داشته باشد.

پر و بال‌های پرند با نفت آلوده شده است.

خطر سیاه

آلودگی نفتی دریا آسیب‌های زیادی می‌رساند، اما بیشترین آلودگی بر اثر گاززدایی غیرقانونی است. گاززدایی به تخلیه‌ی مخازن در وسط دریا به منظور تمیز کردن آن‌ها گفته می‌شود. بدین ترتیب، هیدروکربن‌های تخلیه شده به زندگی آبزیان آسیب‌های جدی می‌رساند. به‌ویژه، پرند‌های دریایی آسیب‌پذیرند. پر و بال پرندگان به نفت آغشته می‌شود و ویژگی ناتراوایی خود را از دست می‌دهند. در این حال، دیگر نمی‌توانند سبک‌بال پرواز کنند و در آب غرق می‌شوند. به علاوه، این آلودگی موجب جذب نفت و مسمومیت و مرگ پرند‌ها می‌شود.

فاجعه‌ی اکسون والدر

آلودگی نفتی دریا توسط نفت‌کش اکسون والدر در سواحل آلاسکا در سال ۱۹۸۹ میلادی فاجعه‌ی زیست‌محیطی بزرگی بود. این نفت‌کش گول‌پیکر در برخورد با صخره‌ای دریایی، ۲۴ میلیون لیتر نفت از دست داد و ۱۹۰۰ کیلومتر از سواحل آلاسکا را آلوده کرد. بیش از ۲۵۰,۰۰۰ پرند‌ی دریایی، ۲۸۰۰ سمور آبی دریایی، ۳۰۰ فک و جانوران بسیار دیگری از بین رفتند. متخصصان معتقدند که ۳۰ سال طول می‌کشد تا این محیط به حالت مطلوب باز گردد. پولی که شرکت اکسون موبیل برای جبران خسارت پرداخت، صرف گسترش پارک ملی کنه‌فیورد در آلاسکا شد.

پالایش نفت

برای تبدیل نفت خام به فرآورده‌های مصرفی باید آن را در پالایشگاه عمل آورد. ترکیبات گوناگون، به‌ویژه بنزین، و صدها محصول دیگر مانند کروزن، مازوت و... در پالایشگاه از نفت خام جدا می‌شوند. در واقع، پالایش ترکیبی از «تقطیر جزء به جزء» و «کراکینگ» (یا تجزیه‌ی ماده‌ای شیمیایی به وسیله‌ی حرارت) است. اجزای تشکیل‌دهنده‌ی نفت خام در تقطیر «جزء به جزء» از هم جدا می‌شوند. این اجزاء بر حسب چگالی و نقطه‌ی جوش متفاوت‌تشان در سطوح مختلف تقطیر به روغن‌های سنگین و مواد سبک‌تر (گازها) تبدیل می‌شوند. طی فرآیند کراکینگ این مواد تحت گرما و فشار زیاد تجزیه می‌شوند. به عبارتی، گرما زنجیره‌های مولکولی سنگین و بلند هیدروکربن‌ها را می‌شکند و آن‌ها را به مولکول‌های سبک‌تر و کوتاه‌تر تبدیل می‌کند.

انبار نفت

وقتی نفت خام از میدان‌های نفت‌خیز با کشتی یا از طریق لوله‌های نفت به مقصد می‌رسد، آن را تا هنگام پالایش در مخازن غول‌پیکری انبار می‌کنند. معمولاً مقدار نفت را با واحد بشکه می‌سنجند. هر بشکه معادل ۱۵۹ لیتر نفت است. یک پالایشگاه عظیم قادر است حدود ۱۲ میلیون بشکه نفت خام را در مخازن خود جای دهد. این مقدار معادل $\frac{1}{3}$ نیاز روزانه‌ی آمریکا به نفت است.

بنزین در دمای ۲۰ تا ۷۰ درجه‌ی سانتی‌گراد به مایع تبدیل می‌شود. از بنزین به عنوان سوخت خودروها استفاده می‌شود.

کروزن در دمای ۱۶۰ تا ۲۵۰ درجه‌ی سانتی‌گراد به مایع تبدیل می‌شود و از آن برای سوخت هواپیما، سیستم گرمایشی و به عنوان حلال در رنگ‌ها استفاده می‌شود.

نفت خام تبخیر شده در دمای ۴۰۰ درجه‌ی سانتی‌گراد وارد برج می‌شود.

تقطیر جزء به جزء

به گرم کردن نفت خام برای تبدیل آن به مایع تقطیر جزء به جزء می‌گوییم. بخار وارد برج تقطیر می‌شود؛ این برج ۶۰ متر ارتفاع دارد و سینی‌های افقی داخل برج آن را به چندین بخش تقسیم کرده‌اند.

سنگین‌ترین اجزای نفت بلافاصله پس از خنک شدن به مواد مایع تبدیل و در پایین برج ته‌نشین می‌شوند. اجزای میانی ضمن بالا رفتن از برج روی سینی‌های افقی به مواد مایع تبدیل می‌شوند. سبک‌ترین مواد، مانند بنزین خودروها، پیش از تبدیل شدن به مایع تا نوک برج بالا می‌روند.

مجموعه‌های پالایش

پالایشگاهی مانند پالایشگاه جُبیل در عربستان سعودی (تصویر پایین) مجموعه‌ی غول‌پیکری از مخازن و کانال‌کشی‌هاست. این پالایشگاه فضایی چند صد برابر یک زمین فوتبال را اشغال کرده است. برج تقطیر در سمت راست تصویر قرار دارد. پالایشگاه‌های بزرگ ۲۴ ساعته فعال هستند و ۱۰۰۰ تا ۲۰۰۰ کارمند و پرسنل دارند. کارکنان در سالن‌های کنترل کارها را انجام می‌دهند. در محیط بیرونی پالایشگاه هیچ‌کس در میان تأسیسات نیست و فقط صداهای مبهم و خفه از ماشین‌آلات برمی‌خیزد.

در دمای ۲۰ درجه‌ی سانتی‌گراد، فقط چهار نوع سوخت باقی می‌ماند. متان و اتان در شیمی کاربرد دارند. پروپان و بوتان را برای مصارف آشپزی، اجاق‌ها و چراغ‌های گازی در کبسل می‌کنند.

نفتا در دمای ۷۰ تا ۱۶۰ درجه‌ی سانتی‌گراد به مایع تبدیل می‌شود و از آن برای درست کردن مواد پلاستیکی و محصولات شیمیایی استفاده می‌کنند.

گازوئیل در دمای ۲۵۰ تا ۳۵۰ درجه‌ی سانتی‌گراد به مایع تبدیل می‌شود و به عنوان سوخت برای موتورهای دیزل و نیروگاه‌های حرارتی به کار می‌رود.

گازها ضمن بالا رفتن از برج از دهانه‌هایی با پوشش‌های کروی شکل می‌گذرند. این پوشش‌ها در سینی‌های تجزیه قرار دارند.

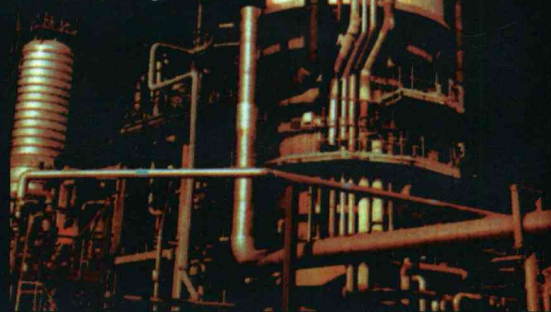
سنگین‌ترین هیدروکربن‌ها به محض نفوذ در برج تقطیر به مایع تبدیل می‌شوند.

فرآیندی تدریجی

دما در برج تقطیر کنترل می‌شود. دما و ارتفاع در برج نسبت عکس با هم دارند؛ به نحوی که دمای سینی‌های تجزیه در بالای برج کمتر از سینی‌های زیر است. هر طبقه از برج لوله‌های مخصوص خود را دارد. اجزای گوناگون نفت ضمن تبدیل به مواد مایع، از طریق لوله‌ها تخلیه می‌شوند. سوخت‌های سبک مانند گازها در نوک برج و اجزای سنگین یا تفاله‌ها در پایین برج به دست می‌آیند و جمع‌آوری می‌شوند. هر جزیی که تقطیر می‌شود، در صورت نیاز، از طریق کانال‌کشی‌ها از برج به مرحله‌ی بعد پالایش می‌رود.

کراکینگ

بعضی از اجزای نفت هنگام تخلیه از برج تقطیر قابل استفاده‌اند. برخی دیگر، مانند تصویر بالا، به واحدهای کراکینگ در مجاورت کاتالیزور ملحق می‌شوند. با استفاده از واحدهای کراکینگ با کاتالیزور، می‌توانیم از تفاله‌های سنگین هم بنزین تولید کنیم. بدین منظور، تفاله‌های سنگین تحت گرمای بسیار زیاد (حدود ۵۳۸ درجه) در مجاورت ترکیب کاتالیزور قرار می‌گیرند. ترکیب کاتالیزور موجب سرعت واکنش‌های شیمیایی می‌شود. این واکنش‌های شیمیایی هم هیدروکربن‌ها را تجزیه می‌کنند.

کک‌سازی

نخستین پالایشگاه‌ها فقط یک چهارم نفت خام را به بنزین تبدیل می‌کردند. امروزه، از بیش از نیمی از نفت خام بنزین به دست می‌آید و بخش زیاد باقی مانده‌ی آن به فرآورده‌های مفید تبدیل می‌شود. به تبدیل تفاله‌ها به محصولات سبک‌تری مانند گازوئیل، کک‌سازی (تبدیل زغال سنگ به کک) می‌گوییم. این تفاله‌ها در گذشته به هدر می‌رفتند. در پایان فرآیند، تفاله‌ی کربن تقریباً خالص یا کک نفت به جا می‌ماند که به عنوان سوخت جامد به فروش می‌رسد.

انرژی و حمل و نقل

بیش از ۸۰٪ تولید نفت در جهان، برای تولید انرژی به کار می‌رود. از این مقدار، بخش کمی برای گرم کردن خانه‌ها و ساختمان‌ها استفاده می‌شود. بخش زیادی از این نفت برای تولید بخار به کار می‌رود. این بخار توربین‌های ژنراتور را به کار می‌اندازد. بیشتر نفت به شکل بنزین، گازوئیل، مازوت و کروزن به مصرف وسایل نقلیه می‌رسد. اتومبیل‌ها، کامیون‌ها، قطارها، کشتی‌ها و وسایل نقلیه‌ی هوایی روزانه ۳۰ میلیون بشکه نفت مصرف می‌کنند.

لوازم و وسایل چند کاره

در دهه‌ی ۱۹۲۰ میلادی، با پدیدار شدن اجاق‌های با سوخت مازوت، سیستم گرمایشی در خانه‌ها به کلی متحول شد. پیش از این، اجاق‌های دیواری باز و پرود خانه‌ها را گرم می‌ساختند. این اجاق‌ها به مراقبت پیوسته نیاز داشتند و همیشه باید ذخیره‌ی فراوان چوب یا زغال موجود می‌بود. اجاقی که در تصویر بالا تبلیغ شده است، هم در آشپزخانه استفاده می‌شد، هم خانه را گرم می‌کرد، هم می‌توانست آب گرم درست کند.

نیروگاه‌های حرارتی

نیروگاه‌های با سوخت زغال سنگ نیمی از برق دنیا را تأمین می‌کنند. استفاده از نفت در تولید برق، که حداقل یک دهم است، در حال کاهش است. برعکس، نیروگاه‌های با سوخت گازهای طبیعی در حال حاضر یک چهارم نیازهای ما را به انرژی برق تأمین می‌کند و سهم آن افزایش هم می‌یابد زیرا گازهای طبیعی بازدهی بسیار خوبی دارند و هوا را کمتر آلوده می‌سازند. مابقی انرژی از نیروگاه هسته‌ای و انرژی‌های تجدید شونده تأمین می‌شود.

موتور درون سوز

بیشتر اتومبیل‌ها موتور درون سوز دارند. می‌گوییم درون سوز چون سوخت در بخش نیروی محرکه می‌سوزد. بنزین به شکل گاز (بخار) در سیلندرهای موتور وارد می‌شود، بعد با بالا رفتن پیستون فشرده می‌شود. فشرده‌گی یا تراکم دمای گازها را بالا می‌برد تا نقطه‌ای که شمع جرقه می‌زند و موجب انفجار گازهای فشرده می‌شود. گازهای حاصله سریع می‌سوزند و پیستون را داخل سیلندر فشار می‌دهند. حرکت متناوب پیستون‌ها (پیستون‌ها غالباً چهارتا هستند) منجر به چرخش میل‌لنگ می‌شود. میل‌لنگ حرکتش را از طریق جعبه‌ی دنده و محوره‌ای انتقال به چرخ‌ها منتقل می‌کند.

اتومبیل برقی
Reva G-wiz

اتومبیل G-wiz می‌تواند ۶۴ کیلومتر با برق کار کند و حداکثر سرعت آن تقریباً ۶۴ کیلومتر در ساعت است.

اتومبیل‌های دو موتوره

برای کاهش مصرف سوخت و کاهش آلودگی، سازندگان خودرو اتومبیل‌های «دو رگه» را ساخته‌اند. این خودروها دو موتور دارند: یکی برقی، دیگری بنزین سوز. اتومبیل با موتور برقی روشن می‌شود و در شهر و با سرعت کم با همین موتور حرکت می‌کند. به محض این که سرعت وسیله از اندازه می‌گذرد، موتور بنزین سوز به کار می‌افتد. باتری‌های موتور برقی با یک ژنراتور (مولد) و با سیستم‌های تأمین انرژی کم مصرف دائماً شارژ می‌شوند. خودروهای دیگر فقط برقی هستند. این اتومبیل‌ها مانند reva G-wiz که در این جا می‌بینید، با اتصال به پریز برق در خانه شارژ می‌شوند.

۳. شمع جرقه می‌زند

و موجب انفجار

سوخت فشرده می‌شود.

گازهای داغ بر اثر

اشتعال سوخت تولید

می‌شوند.

۲. پیستون بالا

می‌رود و ترکیب

گازی هوا- سوخت

را متراکم می‌سازد.

۱. سوپاپ ورود

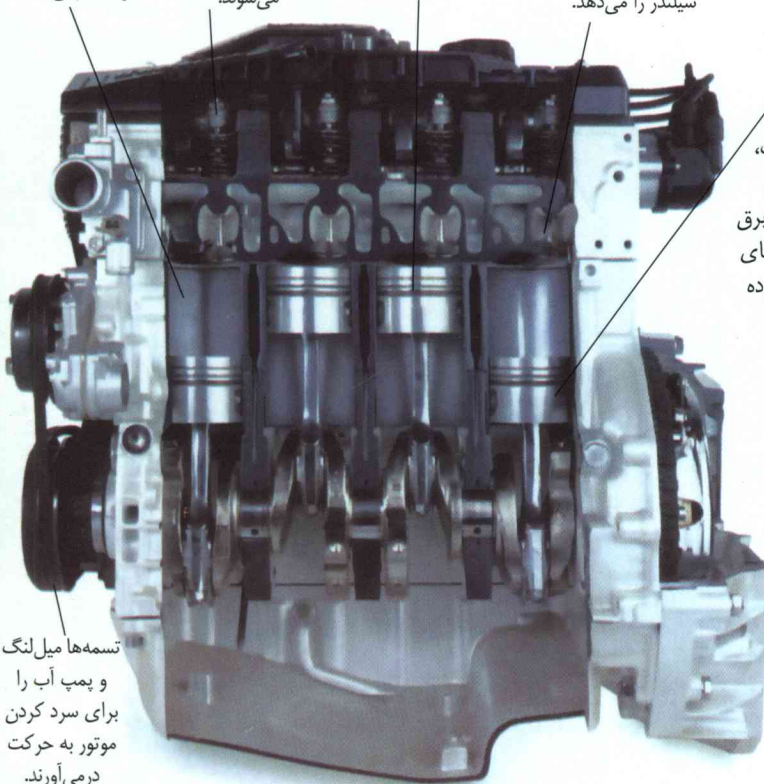
اجازه‌ی ورود ترکیب

هوا- سوخت در

سیلندر را می‌دهد.

انفجار در تمام سیلندرها همزمان اتفاق نمی‌افتد تا حرکت میل‌لنگ برقرار باشد.

۴. گازهای داغ حاصله پیستون را به پایین می‌کشند و میل‌لنگ به حرکت درمی‌آید.

تسمه‌ها میل‌لنگ و پمپ آب را برای سرد کردن موتور به حرکت درمی‌آورند.

بسیاری از مناطق
که دور از مرکز
شهر هستند، از
سیستم حمل و نقل
عمومی مناسبی
برخوردار نیستند.

سکونت بدون بنزین معنی ندارد

اتومبیل شخصی بیش از هر زمان دیگری در گسترش شهرها نقش داشته است. مناطق مسکونی دور از مرکز شهر (مانند تصویر بالا) و «شهرک‌های خوابگاهی» دائماً در حال گسترش‌اند. این مناطق از فضای باز، سکونت‌گاه‌های متعدد و باغچه‌های وسیع برخوردارند. ایراد اصلی این جور جاها دور بودن محل کار و مغازه‌هاست. از این رو، زندگی در حومه‌ی شهر بدون داشتن یک یا چند اتومبیل دشوار است.

کامیون‌های بزرگ

بیشتر اتومبیل‌ها با بنزین به کار می‌افتند. کامیون‌های سنگین، موتور دیزلی دارند. موتور دیزل با گازوییل غلیظ‌تر کار می‌کند. این موتور برای احتراق سوخت به جرقه نیاز ندارد. سوخت بسیار متراکم می‌شود و در پیستون‌ها به قدری گرم می‌شود که خود به خود منفجر می‌شود. موتور دیزل سوخت کمتری مصرف می‌کند و نسبت به موتور بنزین‌سوز به صرفه‌تر است؛ اما این موتور برای تأمین تراکم اضافی مورد نیاز باید بزرگ‌تر و نیرومندتر باشد. از این رو، موتور دیزل شتاب کمتر و بنابراین سرعت کمتری دارد؛ در نتیجه در اتومبیل شخصی به کار گرفته نمی‌شود. همچنین موتور دیزل آلوده‌کننده‌ی مهم هواست.

فرمول ۱ در هر ۱۰۰ کیلومتر
۲۵۰ لیتر سوخت مصرف
می‌کند. بنابراین، طی مسابقه
اغلب اوقات برای پر کردن
باک توقف می‌کند.

سوخت‌هایی مخصوص رقابت

شرکت‌های نفتی می‌توانند سوخت‌هایشان را، با تغییر نسبت هیدروکربن‌های گوناگون و افزودن مواد مختلف، با انواع گوناگون موتورها سازگار کنند. قوانین مسابقه‌ی فرمول ۱ این کار را تضمین می‌کند. سوخت اتومبیل‌های مسابقه شبیه سوخت اتومبیل‌های معمولی است، اما این سوخت فزاینده‌تر است و عملکرد اتومبیل را به شدت بالا می‌برد. این‌ها سوخت‌های گران‌قیمتی هستند که مصرف معمول روزانه ندارند زیرا چنین سوخت‌هایی توان موتور را بسیار کم می‌کنند.

انرژی پرواز

نزدیک سه چهارم نفت بهره‌برداری شده به مصرف وسایل نقلیه‌ی زمینی می‌رسد، اما هر روز بر دامنه‌ی استفاده از وسایل نقلیه‌ی هوایی افزوده می‌شود. یک هواپیمای بزرگ، مثلاً خط هوایی واشنگتن - سانفرانسیسکو، بیش از ۷۷۰۰۰ لیتر کروزن مصرف می‌کند. کروزن کمی با بنزین تفاوت دارد. «نقطه‌ی جرقه» یا دمای احتراق کروزن نسبت به بنزین بالاتر است و در واقع سوخت مطمئن‌تری برای سیستم حمل و نقل محسوب می‌شود.

مخزن‌های سوخت در
بال‌ها قرار دارند

الیاف اکرلیک
مصنوعی

وقتی مولکول‌های ترکیبات
پتروشیمی به هم وصل
می‌شوند انواع الیاف مصنوعی
مانند نایلون، پلی‌استر، لیکرا
را می‌سازند. هر کدام از این
الیاف ویژگی‌های خاصی دارند.
این عکس میکروسکوپی الیاف
آکریلیک (قرمز) را در مقایسه با
گوسفند (سفید) نشان می‌دهد. اگر
سریع‌تر از چشم خشک می‌شود،
صاف هستند و قطره‌های آب را

الیاف
پشم طبیعی

بالش های خزهدار
(پلی اورتان)

بدنه‌ی پلاستیکی رادیو،
تلویزیون، کامپیوتر و ...
(پلی استیرن)

جعبه‌های پلاستیکی
مواد غذایی (پلی اتیلن)

شیشه‌ی عینک سبک
(پلی کربنات)

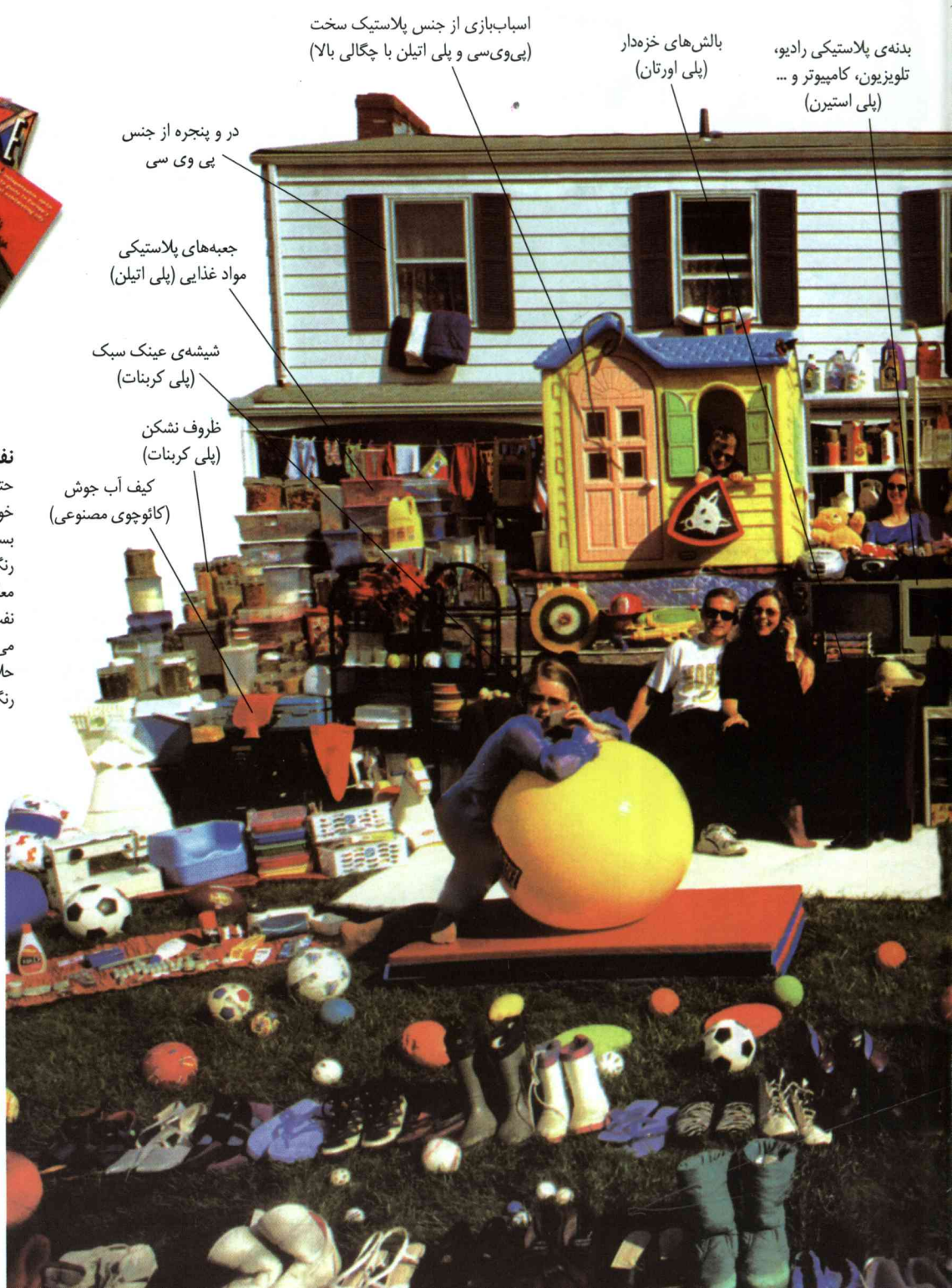
ظروف نشکن
(پلی کربنات)

کیف آب جوش
(کائوچوی مصنوعی)

حتی این مجله‌ها تا حدی وجودشان به نفت گره خورده است. در واقع، جوهرهای چاپ از ذره‌های بسیار ریز رنگی (رنگدانه‌ها) درست می‌شوند. این رنگدانه‌ها به حالت سوسپانسیون در یک حلال معلق هستند. معمولاً این حلال مایعی شبیه نفت چراغ است که از تقطیر نفت خام به دست می‌آید. در رنگهای نقاشی و لاک ناخن هم از حلال‌های نفتی به عنوان ماده‌ی اصلی برای رنگدانه‌های آن‌ها استفاده می‌کنند.

از موم زنبور یا سایر موم‌های طبیعی می‌توانیم شمع درست کنیم، اما شمع‌هایی که از پارافین درست شده‌اند، خیلی ارزان‌ترند. پارافین موم بدون بو است. وقتی نفت را از میان خاک رس می‌گذرانند تا تصفیه شود، پارافین به دست می‌آید. بعد پارافین را با اسید سولفوریک عمل می‌آورند و می‌توانند به آن رنگ اضافه کنند؛ در نتیجه، شمع‌های زیباتر و بازاری‌سندتری تولید می‌شود. همچنین پارافین در ترکیب محصولات جلادهنده، مداد شمعی و سایر محصولات گوناگون به کار می‌رود.

شمع پارافینی

پلاستیک‌ها و پلیمرها

پلاستیک نقش بسیار مهمی در دنیای جدید ایفا می‌کند. از قوطی‌های مواد غذایی گرفته تا دستگاه‌های کنترل از راه دور، در همه‌ی خانه‌ها یافت می‌شوند. ویژگی بارز پلاستیک‌ها این است که آن‌ها را ذوب می‌کنیم و به شکل دلخواه درمی‌آوریم. چون این مواد از زنجیرهای مولکولی خیلی بلند تشکیل شده‌اند، چنین ویژگی خاصی دارند. بعضی از مواد مانند شاخ و عنبر کاملاً طبیعی‌اند. اما در حال حاضر، بیشتر مواد مورد استفاده‌ی ما از نفت و گاز ساخته شده‌اند. در حقیقت، دانشمندان موفق شده‌اند انواع گوناگون پلیمرها را با استفاده از هیدروکربن‌های نفت بسازند. این پلیمرها برای تولید پلاستیک‌ها، الیاف مصنوعی و سایر مواد به کار می‌روند.

انفیه‌دان متعلق به قرن هجده از لاک لاک‌پشت

پلیمرهای طبیعی

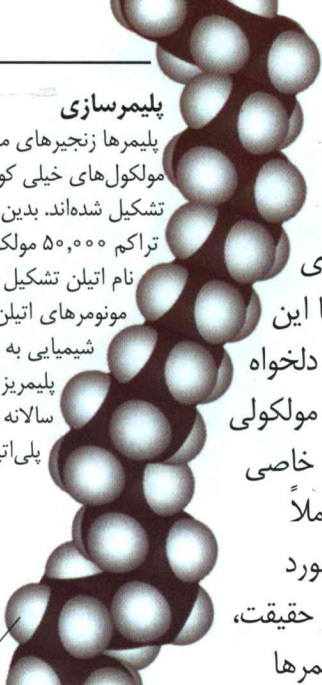
در گذشته، دکمه‌ها، دستگیره‌ها، شانه‌ها و قوطی‌ها را با پلیمرهای طبیعی مانند لاک صدفی (ترشح شده‌ی صدفی)، یا لاک لاک‌پشت (مخصوصاً لاک‌پشت لاک‌فلسی) می‌ساختند. برای ساختن قوطی مانند تصویر بالا، فلس‌های لاک‌پشت لاک فلسی را ذوب می‌کردند و پس از سرد شدن آن را در قالب می‌ریختند تا شکل بگیرد.

پلاستیک‌های متداول

مولکول‌های هیدروکربن‌ها می‌توانند به شکل‌های گوناگون در کنار هم جمع و متراکم شوند و صدها پلاستیک پلیمری مختلف بسازند هر کدام از این پلاستیک‌ها ویژگی مشخصی دارند. وقتی زنجیرهای پلیمرها به طرزی محکم در کنار هم متراکم می‌شوند، ماده‌ی حاصله سخت و محکم خواهد بود. پلی‌کربنات از این نوع است. وقتی زنجیرها به راحتی در کنار هم می‌لغزند، پلاستیک نرم و قابل انعطاف به دست می‌آید. پلی‌اتیلن از این نوع است. بدین ترتیب، سازندگان پلاستیک این امکان را دارند که متناسب با نیازهای تازه، پلاستیک‌های جدید تولید کنند.

پلیمرسازی

پلیمرها زنجیرهای مولکولی بلندی هستند که از مولکول‌های خیلی کوچک‌تری به نام مونومرها تشکیل شده‌اند. بدین ترتیب، پلی‌اتیلن از تجمع یا تراکم ۵۰,۰۰۰ مولکول هیدروکربن ساده‌تر به نام اتیلن تشکیل شده است. دانشمندان مونومرهای اتیلن را به کمک واکنش شیمیایی به نام پلیمر شدن یا پلیمریزاسیون یک جا جمع می‌کنند. سالانه بیش از ۶۰ میلیون تن پلی‌اتیلن در دنیا تولید می‌شود.

هر مونومر اتیلن این زنجیر، از دو اتم هیدروژن (به رنگ سیاه) و دو اتم کربن (به رنگ سفید) تشکیل شده است.

پلیمر پلی‌اتیلن

نخستین پلاستیک‌ها

الکساندر پارکزین (۱۸۹۰ - ۱۸۱۳)

نخستین پلاستیک نیمه‌مصنوعی

به نام پارکزین را در سال ۱۸۶۱

میلادی ساخت. وی با تغییر

شکل سلولز یا پلیمر طبیعی موجود

در گیاهان به این ماده دست یافت. اما

آغاز عصر پلاستیک‌های جدید به سال

۱۹۰۷ و زمانی بازمی‌گردد که لئوپلند

(۱۹۴۴-۱۸۶۳) موفق شد پلیمرهای جدیدی

از طریق واکنش‌های شیمیایی تولید کند.

رزین مصنوعی که انقلابی بزرگ به پا

کرده بود، از واکنش فنول و فرمالدئید تحت

فشار و دمای بالا به دست آمد. رزین مصنوعی

کاربردهای فراوانی داشت؛ از موتورهای پیش

رانش هواپیماها گرفته تا جواهرات و دستگیره‌های

در؛ اما وقتی بدنه‌ی دستگاه‌های برقی را با این

ماده ساختند، استفاده از آن عمومیت فراوانی یافت،

زیرا عایق بسیار خوبی بود.

تلفن با رزین مصنوعی

پلی پروپیلن

پلی پروپیلن که در برابر اغلب حلال‌ها و اسیدها مقاوم است، در تولید بطری‌های پزشکی و محصولات شیمیایی به کار می‌رود. فیلم عکاسی را هم با این پلاستیک می‌سازند، چون مواد ظهور عکس نمی‌توانند به فیلم عکاسی آسیبی برسانند.

پی‌وی‌سی

پی‌وی‌سی (پلی کلرو وینیل) که یکی از پلاستیک‌های خیلی سخت است، در تولید لوله‌ها و قاب در و پنجره‌ها به کار می‌رود. این پلاستیک را با نرم‌کننده‌های مخصوص پلاستیک نرم و شل و ول می‌کنند و با آن کفش، بطری شامپو، کیسه‌های مخصوص خون و... می‌سازند.

پلی اتیلن با چگالی پایین

چون تراکم پلیمرها در پلی اتیلن با چگالی پایین خیلی کمتر است، در نتیجه پلاستیک خیلی سبک و قابل انعطافی از آن به دست می‌آید. پاکت پلاستیکی شفاف که نان و مواد غذایی را در آن می‌پیچند، از جنس پلی اتیلن با چگالی پایین است.

پلی اتیلن با چگالی بالا

پلی اتیلن انواع گوناگونی دارد. پلی اتیلن با چگالی بالا نوع کاملاً متراکم و محکم است و غالباً برای تولید اسباب‌بازی‌ها، تنگ‌ها، بطری مواد شوینده و سطوح‌های زباله به کار می‌رود.

پلی اتیلن

پلی اتیلن که هم محکم هم انعطاف‌پذیر است، یکی از پلاستیک‌های چند منظوره و بسیار پرکاربرد است. شرکت ICI، که یکی از قدیمی‌ترین شرکت‌های تولیدکننده‌ی پلاستیک است، این نوع پلاستیک را ابداع کرد. بیشتر بطری‌های پلاستیکی از جنس پلی اتیلن هستند.

الیاف برتر

همه‌ی پلیمرهای هیدروکربن‌ها از جنس پلاستیک نیستند. این پلیمرها می‌توانند به شکل زنجیرهای مولکولی بلند در کنار هم جمع و متراکم شوند و الیاف مصنوعی سبک و محکمی بسازند. از این الیاف برای تولید پوشاک معمولی و نیز لباس‌های خاص ورزشی هم استفاده می‌کنند. مثلاً، با مطالعه روی پوست کوسه، لباس‌های شنایی تولید می‌شود که در برابر آب اصطکاک و مقاومت خیلی کمی نشان می‌دهند.

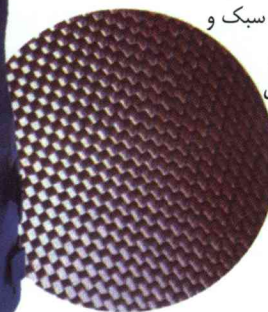

معماری جدید

پلیمرهای پلاستیک الزاماً از هیدروکربن‌های نفت یا گاز طبیعی به دست نیامده‌اند. در پلیمرهای فلوتوروکربن مانند تفلون (قابل استفاده برای پوشش ظروف نجسب) و اتیلن تترا فلوتورو اتیلن هیدروژن به کربن نمی‌چسبد، بلکه فلوتور به کربن می‌پیوندد. اتیلن تترا فلوتورو اتیلن می‌تواند به شکل ورقه‌های نیمه‌شفاف خیلی مقاوم باشد، مانند سقف استادیوم آلیانس در مونیخ (تصویر زیر). وقتی تیم بایرن مونیخ در این استادیوم مسابقه برگزار می‌کند، گنبد آن به رنگ قرمز می‌درخشد.

جلیقه‌ی ضد گلوله از جنس کولار

الیاف آرامید

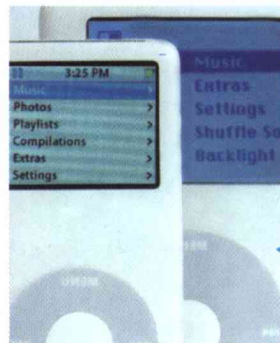
مقاومت کربن

وقتی الیاف کربن را در ساختار یک پلاستیک مانند پلی‌استر می‌گنجانند، پلاستیک به ماده‌ی مرکب خیلی سبک و مقاومی به نام پلیمر مقاوم شده با الیاف کربن تبدیل می‌شود. این پلیمر برای ساخت اعضای مصنوعی بدن بسیار مناسب است.

پلیمر مقاوم شده با الیاف کربن به اندازه‌ی فلزات مقاوم است، اما می‌توان آن را به شکل دلخواه قالب زد.

الیاف خیلی مقاوم

در سال ۱۹۶۱ میلادی، استفانی کولک، شیمی‌دان شرکت دوپون، توانست مواد شیمیایی مایع مانند هیدروکربن‌ها را رشته رشته کند و از آن‌ها الیافی محکم و مقاوم به دست آورد. الیاف حاصله که آرامید نام دارند، به طرزی شگفت‌آور مقاوم‌اند. مخصوصاً الیاف کولار را می‌یافتند و پوشش سبکی به شکل کت از آن به دست می‌آید. گلوله نمی‌تواند از این کت محکم و مقاوم عبور کند.

پلی کربنات

پلی کربنات که به سختی می‌شکند و مقاومت آن در برابر دمای بالا زیاد است، کاربرد زیادی پیدا کرده است. اشیایی مثل پخش دی‌وی‌دی، ام‌پی‌تری، شیشه‌ی عینک‌های آفتابی، بدنه‌ی دستگاه عکاسی و... با پلی کربنات ساخته می‌شوند.

پلی استیرن

پلی استیرن به شکل سخت و شفاف برای تولید قطعاتی مثل جعبه‌های سی‌دی به کار می‌رود. وقتی جاب‌های کوچک هوا را وارد پلی استیرن می‌کنند، ماده‌ی انبساط‌پذیر سبک و عایقی به دست می‌آید که به درد جعبه‌های تخم‌مرغ می‌خورد.

ثروت‌های حاصل از نفت

نفت موجب شد بعضی از اشخاص میلیاردر شوند، شرکت‌های نفتی به سود و منافع عظیمی دست یابند و کشورهای فقیر به سرزمین‌های طلا مبدل شوند. در آغاز اکتشاف نفت، در قرن نوزدهم، تقریباً ظرف یک روز آدم‌ها ثروتمند می‌شدند. حاجی تقی یف (۱۸۲۳-۱۹۲۴) در باکو یکی از این افراد بود. در آمریکا، جانائاتان واتسون (۱۸۱۹-۱۸۹۴) نخستین میلیونر نفت در تیتوسویل بود؛ در یک اولین چاه نفت آمریکا را در این منطقه حفر کرد (بینید ص. ۱۲). بعد نوبت به جان راکفلر (۱۸۳۹-۱۸۹۸) و ادوارد هارکنس (۱۸۷۴-۱۹۴۰)، خاندان‌های بزرگ نفتی، رسید؛ و کمی بعد، هارولدسون هانت (۱۸۸۹-۱۹۷۴) و ژان پل گتی (۱۸۹۲-۱۹۷۶) صاحب ثروت کلانی شدند. هر کدام از این‌ها، یکی یکی، به عنوان ثروتمندترین فرد دنیا معرفی شدند. در پایان قرن بیستم، شیوخ عرب به خاطر ثروت بی‌حد و حسابشان شهرت جهانی یافتند. و اکنون، نوبت به ارباب‌های روسی رسیده است.

نخستین غول نفتی

استاندارد ایل، در ابتدا، به شکل شرکت کوچک پالایش در کلیولند در اهایوی آمریکا آغاز به کار کرد. اما این شرکت به سرعت رشد کرد و به اولین شرکت بزرگ نفتی تبدیل شد و راکفلر و هارکنس را ثروتمند ساخت. در دهه‌ی ۱۹۲۰ تا ۱۹۳۰، این شرکت به اِسو (ESSO) معروف شد. ایستگاه‌های پمپ بنزین با نشانه‌ی ESSO (تصویر بالا) در کنار جاده‌ها رونق یافتند و هنوز هم این پمپ بنزین‌ها هستند. اکنون اِیسو به اِکسون موبیل شهرت دارد و همچنان اولین غول نفتی در جهان است.

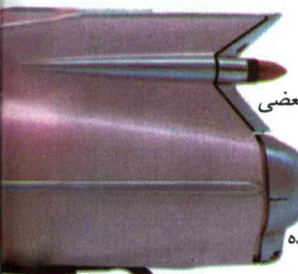
پادشاهان نفت

مخازن عظیم نفت خاورمیانه، ثروت‌های عجیب و غریبی برای بعضی از شیخ‌های عرب رقم زد، اما هیچ کدام به اندازه‌ی شیخ زید بن سلطان آل نحیان (۱۹۱۸-۲۰۰۴) ثروت نداشته‌اند. این مرد از ثروتمندترین اشخاص دنیا بوده است. ثروت او بیش از ۳۰ میلیارد یورو برآورده شده است. او که فردی مردمی و بخشنده شناخته می‌شد، نخستین رئیس امارات متحد عربی گردید.

برج امارات از بلندترین بناهای دنیاست.

برج‌هایی از نفت

نفت، این موهبت طبیعی، عربستان سعودی و سایر کشورهای منطقه‌ی خلیج فارس را به کلی متحول ساخت. نیم قرن پیش، قبایل چادرنشین این کشورهای فقیر در بیابان‌ها، به همان شکل هزاران سال پیش، به سادگی زندگی می‌کردند. اما در حال حاضر، اقتصاد این کشورها در اوج پیشرفت است و شهرهای بزرگ مدرنی مانند دویبی (تصویر پایین) در امارات متحد عربی در میان‌شن‌های بیابان قد برافراشته‌اند.

مایکل بالاک، بازیکن تیم چلسی

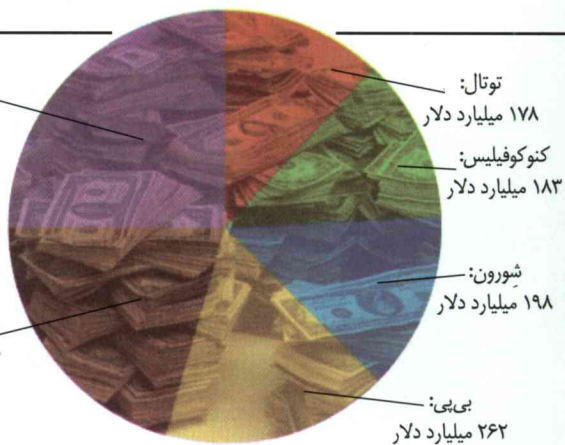

رُمن ابرامویچ

ثروتمندان جدید

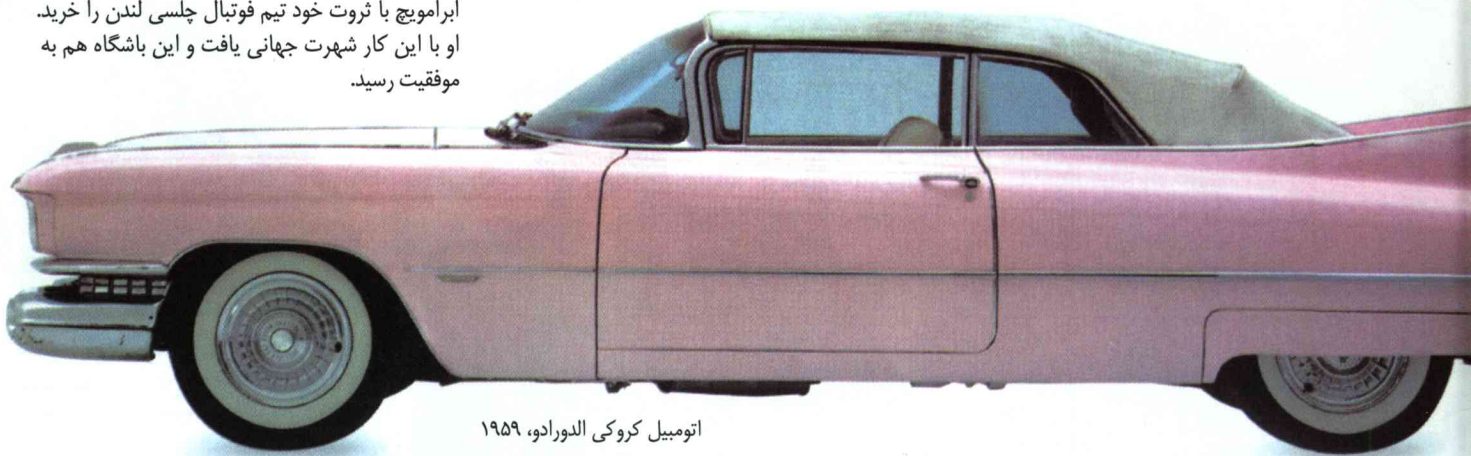
وقتی اتحاد جماهیر شوروی در طی دهه‌ی ۱۹۹۰ میلادی به چندین کشور تقسیم شد، بسیاری از شرکت‌های نفتی و گازی دولتی فروخته شدند. کاوشگران روسی دوران‌دیش مانند میخائیل کودورکوفسکی و رُمن ابرامویچ این شرکت‌ها را خریدند و میلیاردر شدند. ابرامویچ با ثروت خود تیم فوتبال چلسی لندن را خرید. او با این کار شهرت جهانی یافت و این باشگاه هم به موفقیت رسید.

اکسون موبیل:
۳۷۱ میلیارد دلار
سود شرکت‌های بزرگ
نفتی در سال
۲۰۰۵ میلادی
روپال داچ‌شیل:
۳۰۷ میلیارد دلار

سودهای هنگفت و عظیم

هزاران شرکت نفتی تجاری کوچک و بزرگ در دنیا فعالیت می‌کنند. در سال ۲۰۰۵ میلادی، شرکت اکسون موبیل بزرگ‌ترین شرکت نفتی به حساب آمد. مجموع سود شش غول نفتی در سال ۲۰۰۵ میلادی به رقم حیرت‌آور ۱۵۰۰ میلیارد دلار رسید که تقریباً معادل نظام اقتصادی روسیه است.

اتومبیل کروکی الدورادو، ۱۹۵۹

صفحه‌های خورشیدی بی‌بی برای فیلیپینی‌ها

چاه‌هایی از بنزین

در آمریکا، مخازن ظاهراً تمام نشدنی نفت، این امکان را فراهم می‌ساخت که هر کس از سود طلای سیاه بهره‌برد و حتی مردم عادی هم می‌توانستند اتومبیل بزرگ بخرند. در سال‌های ۱۹۵۰ تا ۱۹۷۰، بسیاری از آمریکایی‌ها سوار اتومبیل‌های بزرگی مانند کادیلاک ۱۹۵۹ می‌شدند. امروزه، مردم بیشتر مراقب سوخت هستند و اندازه‌ی اتومبیل‌ها هم کوچک‌تر شده است. با این حال، اتومبیل بزرگ نماد رفاه مادی و اجتماعی است.

گردش به سبز

در حال حاضر، انواع آلودگی ناشی از نفت نام نیکی از این ماده بر جای نگذاشته است. در سال‌های اخیر، برخی از شرکت‌ها بسیار علاقه‌مند شده‌اند تصور منزه‌تر و «سبز»تری از نفت ارائه بدهند، و سرمایه‌گذاری روی انرژی‌های غیرفسیلی یا جایگزین شونده را آغاز کرده‌اند. به عنوان مثال، شرکت بی‌بی اکنون سهم قابل توجهی از بازار خرید و فروش صفحه‌های خورشیدی، را در دست دارد. این شرکت در برنامه‌ی وسیع‌تر مربوط به صفحه‌های خورشیدی، تاکنون برای تأمین انرژی روستاهای دورافتاده در فیلیپین سهمیم بوده است.

اخراجی‌های سیستم

همه‌ی دولت‌ها سود به دست آمده از نفت را به طور عادلانه تقسیم نمی‌کنند. در بعضی از کشورهای در حال توسعه، گاهی فقر حاکم بر مردم دلهره‌آور است. بدین ترتیب، در شهر نفتی آفیسره، در نیجریه، مردم فقیر یورو هوو غذایشان را روی شعله‌های لوله‌ی گاز می‌پزند (تصویر بالا). آلودگی هوا سلامتی این مردم را به طور جدی تهدید می‌کند و موجب کاهش طول عمرشان می‌شود.

bp

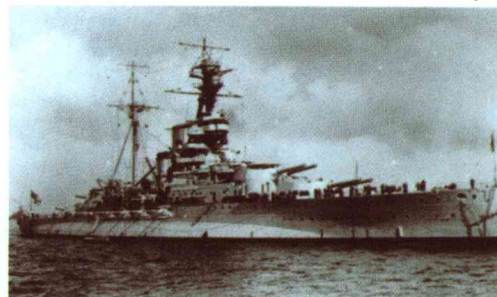

در سال ۲۰۰۰ میلادی،
بی‌بی آرم خود را به شکل
گل تغییر داد.

جنگ بر سر نفت

در عصر حاضر، نفت برای شکوفایی و رونق یک کشور ماده‌ی بسیار ضروری و مهمی است. نفت تأمین‌کننده‌ی انرژی است و بدون آن هیچ چیزی - نه وسایل حمل و نقل نه کار و بار صنعت - پیش نمی‌رود. همچنین نفت ابزاری برای دفاع از کشور است. چون بیشتر ماشین‌های جنگی با مشتقات نفت به کار می‌افتند. بنابراین تعجب‌آور نیست که در طول قرن بیستم، کشمکش‌های زیادی بر سر نفت صورت گرفته و این ماده همچنان عنصر کلیدی در برابر برد و باخت‌های ژئوپولیتیکی است. ایران و عراق در منطقه‌ی خاورمیانه با ذخایر نفتی عظیم خود همیشه در سرخط اخبار جهان هستند و مسایل آن‌ها موجب بروز نگرانی در جهان می‌شود. در حال حاضر، اکتشاف مخازن نفتی روسیه، ونزوئلا، نیجریه و کشورهای دیگر سیاست‌های نفتی را باز هم پیچیده‌تر کرده است.

شیخ یمانی، مهارت فوق‌العاده‌ای در معامله و مذاکره داشت.

دریانوردی با نفت

غول نفتی بریتیش پترولیوم در سال ۱۹۰۸ میلادی پس از کشف نفت در ایران، به نام شرکت نفت ایران و انگلیس تأسیس شد. این شرکت نخستین کاوشگر نفت در خاورمیانه بود. نفت در طول جنگ جهانی اول (۱۹۱۴-۱۹۱۸) عامل تعیین‌کننده‌ای برای بریتانیای کبیر بود، زیرا انگلیسی‌ها که ناوهای نفت‌سوز داشتند در برابر کشتی‌های با سوخت زغال سنگ آلمانی، پیروز میدان جنگ بودند.

سقوط شتاب‌زده

محمد مصدق از سال ۱۹۵۱ تا ۱۹۵۳ میلادی (۱۳۳۰ هـ. ش تا ۱۳۳۲) نخست‌وزیر محبوب و دموکرات ایران بود. وی پس از این که دارایی‌های شرکت نفت ایران و انگلیس را ملی کرد، بر اثر کودتای ۲۸ مرداد با پشتیبانی آمریکا و انگلیس سرنگون شد.

رهبری نفت

در دهه‌ی ۱۹۶۰ میلادی، تولیدکنندگان اصلی نفت، و در وهله‌ی نخست تولیدکنندگان نفت در خاورمیانه، به منظور دفاع از منافع نفتی خود، سازمان اپک (سازمان کشورهای تولیدکننده نفت) را تشکیل دادند. زکی یمانی (متولد ۱۹۳۰ میلادی) اهل عربستان ۲۵ سال مدیر برجسته‌ی سازمان اپک بود. او در بحران نفت ۱۹۷۳ به شهرت رسید، زیرا اپک را متقاعد ساخت تا قیمت نفت را چهار برابر افزایش دهد.

جنگ افروزی

۲۵ سال است که نفت عامل اصلی جنگ‌افروزی‌ها در منطقه‌ی خلیج فارس است. صدام حسین، دیکتاتور کشور عراق، در سال ۱۹۹۰ میلادی کویت را اشغال کرد تا این کشور را جزو قلمروهای نفتی خود درآورد. آمریکا و متحدانش برای آزادسازی کویت و حفظ ذخایر نفت خود مداخله کردند. نیروهای عراقی هنگام عقب‌نشینی اغلب چاه‌های نفت کویت را به آتش کشیدند.

قوطی بنزین

بحران نفت و جنگ کیپور

در پی جنگ اعراب و رژیم صهیونیستی در سال ۱۹۷۳، سازمان اپک صادرات نفت به آمریکا و کشورهای اروپایی مدافع اسرائیل را قطع کرد. کشورهای غربی که نفت خود را از خاورمیانه تأمین می‌کردند با کمبود شدید بنزین و صف‌های طولانی در پمپ بنزین مواجه شدند. آمریکایی‌ها اتومبیل خود را بر اساس شماره‌ی پلاک زوج و فرد هر دو روز یک بار بنزین می‌زدند.

اف ۱۴ تام کت،
هوایمای جنگی آمریکایی

حضور نظامی

ایالات متحد آمریکا صاحب بیشترین پایگاه‌های نظامی بزرگ در خاورمیانه است. آمریکا در این پایگاه‌ها از هواپیماها و نیروهای عملیاتی نگهداری می‌کند تا در صورت بروز اتفاق حساسی که موجب اختلال در تأمین نفت و عدم ثبات اقتصادی این کشور شود، مداخله نماید. اگرچه برخی کشورهای عربی از حضور آمریکایی‌ها احساس امنیت می‌کنند، اما این پایگاه‌های نظامی سرچشمه‌ی تنش در منطقه هستند.

اُسامه بن لادن

جانور سیاه غرب

سازمان تروریستی القاعده که اُسامه بن لادن پایه‌گذار آن است، مسئول سوء قصدهای بسیاری است که در سال‌های اخیر بر اثر آن‌ها انسان‌های بی‌گناه زیادی کشته شده‌اند. بن لادن تصدیق می‌کند که یکی از دلایل مبارزاتش اراده‌ی تسلط غرب - مخصوصاً ایالات متحد آمریکا - بر نفت خاورمیانه و نیز حضور نظامی در این منطقه است.

نارنجی رنگ مخصوص
حزب «اکراین ما» است.

انقلاب نارنجی

روسیه با در اختیار داشتن مخازن عظیم گاز و نفت قدرت جدید نفتی دنیا است. در آینده روسیه با استفاده از این موقعیت می‌تواند روی همسایه‌هایش اعمال قدرت کند؛ چنان که در سال ۲۰۰۶ میلادی (۱۳۸۵ هـ. ش) قیمت گازی را که اکراینی‌ها می‌خریدند، ناگهان افزایش داد. برخی فکر می‌کنند چنین اقدامی برای لطمه زدن به هواداران انقلاب نارنجی (تصویر مقابل) در سال ۲۰۰۵ میلادی بوده است. اکراینی‌ها در این انقلاب علیه نفوذ روسیه در امور کشورشان اعتراض کردند.

آتش‌سوزی که نیروهای عراقی در کویت ایجاد کردند، چندین ماه طول کشید و یک میلیارد بشکه نفت از بین رفت.

بیداری چین

در میان مصرف‌کنندگان نفت، احتمالاً چین به زودی می‌تواند جای آمریکا را بگیرد. در واقع، اقتصاد چین با توسعه‌ی حیرت‌آوری رو به روست و تعداد مالکان اتومبیل به سرعت افزایش می‌یابد. به علاوه، منابع نفتی چین برای حفظ این رشد اقتصادی کافی نیست و بایستی به فکر ذخایر خارجی خود باشد. ورود این کشور در چشم‌انداز اقتصادی دنیا، احتمالاً تعادل نفتی بین‌المللی را تغییر می‌دهد.

قیمت واقعی نفت

ما از نفت منافع زیادی در قالب انرژی و مواد به دست آورده‌ایم، اما احتمالاً قیمت پرداختی برای انرژی و مواد، سرسام‌آور خواهد شد. سیاره‌ی زمین نوسان دما داشته است، اما در حال حاضر، مصرف انرژی‌های فسیلی، در کنار عوامل دیگر، مسئول اصلی گرم شدن زمین است و ما تأثیر آن را حس می‌کنیم. گرم شدن زمین می‌تواند نتایج مخرب و ویرانگری داشته باشد. خشک‌سالی، سیل و توفان‌های شدید از این نمونه هستند. وانگهی، نفت آلوده‌کننده‌ی رودها، دریاها، خشکی‌ها و جو به اشکال گوناگون است.

پیام در یخ

شواهد نشان می‌دهد که زمین در سال‌های اخیر خیلی گرم شده است و اکنون معدودی از دانشمندان هستند که در این باره تردید دارند. این محقق ستونی از یخ را بررسی می‌کند که از زمین‌های یخی گروئنلند بیرون کشیده‌اند. این یخ حباب‌های ریز هوایی را در خود نگه داشته است که هنگام یخ زدن آب در آن به دام افتاده‌اند. پس بر پایه‌ی تجزیه و تحلیل نمونه‌های یخ جمع‌آوری شده از اعماق زمین به نظر می‌آید هنگام تشکیل یخ در هزاران سال پیش، گازهای با اثر گل‌خانه‌ای در جو زمین متراکم شده‌اند. در حال حاضر، میزان این گازها نسبت به گذشته خیلی بیشتر شده است.

نور خورشید زمین را گرم می‌کند.

خورشید

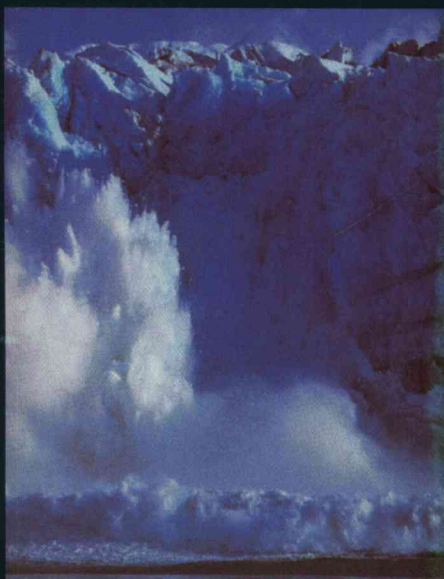
گاز با اثر گل‌خانه‌ای زمین را فرا گرفته است.

بخشی از پرتوهای فرو سرخ ساطع شده از سطح زمین به فضا برمی‌گردد.

گازهای با اثر گل‌خانه‌ای بخشی از پرتوهای فرو سرخ را نگه می‌دارند و موجب گرم شدن زمین می‌شوند.

ذوب یخ‌ها

احتمالاً یکی از پیامدهای گرم شدن هوا ذوب یخ‌های قطبی است. این مسئله زندگی خرس‌های قطبی و حتی انسان‌ها را در معرض خطر قرار می‌دهد. در واقع، ذوب کامل یخ‌های قطبی موجب خواهد شد سطح دریاها تا چندین متر بالا برود و بسیاری از شهرهای بزرگ دنیا مخصوصاً نیویورک و لندن - به زیر آب خواهند رفت و برخی از جزیره‌های پست و کم ارتفاع مانند جزایر مالدیو نیز غرق خواهند شد. همه‌ی متخصصان این نظریه را قبول ندارند، اما یک مسئله قطعی است: در حال حاضر، یخ‌های قطبی در حال ذوب شدن هستند.

اثر گل‌خانه‌ای

نور خورشید سطح زمین را گرم می‌کند، سپس سطح زمین پرتوهای فرو سرخ را به سوی جو می‌فرستد. بخش بزرگی از پرتوهای فرو سرخ از جو عبور می‌کنند و وارد فضا می‌شوند، اما برخی از گازهای موجود در هوا، مانند دی‌اکسیدکربن (یا گاز کرینیک)، بخار آب و متان، بخشی از این پرتوها را در دام می‌اندازند. این گازها مانند شیشه‌ی گل‌خانه عمل می‌کنند. «اثر گل‌خانه‌ای» دمای متوسط مناسب برای زندگی را در سطح زمین حفظ می‌کند. اما احتمالاً بر اثر مصرف سوخت‌های فسیلی، دی‌اکسیدکربن بسیار زیادی در جو زمین وارد می‌شود و مقدار زیادی پرتو فرو سرخ به تله می‌افتد. بنابراین، این پدیده موجب افزایش گرما در تمام سطح سیاره‌ی زمین می‌شود.

اسپری استنشاقی
مخصوص افراد دچار آسم

خطر دوده‌ها

در بعضی از موتورها، مخصوصاً در موتورهای دیزل، احتراق سوخت ناقص است. ترکیباتی که نسوخته‌اند، روی هم جمع می‌شوند و ذرات ریزی به نام دوده‌ی سیاه را تشکیل می‌دهند. این ذرات هنگام تنفس وارد شش‌ها می‌شوند و می‌توانند موجب التهاب نایژه‌ها، بروز آسم و حتی سرطان شوند. دوده‌های هیدروکربن‌ها مخصوصاً بر کودکان اثرات بد می‌گذارد و احتمال پیدایش بیماری‌هایی مانند آسم را افزایش می‌دهد.

تمیزسازی لکه‌های سیاه نفتی

دانشمندان درباره‌ی روش‌های مبارزه با آلودگی‌های ناشی از نفت تحقیق می‌کنند. آن‌ها فیبرهای گیاهی مخصوصی را آزمایش می‌کنند که احتمالاً می‌توانند آب‌های آلوده را پاک کنند. کافی است این فیبرها را داخل آب آلوده غوطه‌ور کنند. همان طور که می‌بینید، محققان ترکیبات نفتی آبی رنگ را به آب داخل ظرف سمت راست اضافه کرده‌اند. در ظرف سمت چپ، رنگ آبی از بین رفته است: فیبرهای گیاهی مواد آلاینده را به خود جذب کرده‌اند.

فیبرها ترکیبات نفتی را
جذب می‌کنند.

آب تمیز

ترکیبات نفتی
آبی رنگ

جو‌ی که آلوده شده است

مصرف نفت، علاوه بر تولید دی‌اکسیدکربن موجب آلودگی هوا هم می‌شود. اتومبیل‌ها با سوزاندن بنزین، هیدروکربن‌های سوخته نشده منتشر می‌سازند. این هیدروکربن‌ها همراه نور عمل می‌کنند و در شهرهای بزرگی مانند لوس آنجلس مه سخی تشکیل می‌دهند. کارخانه‌های پتروشیمی مانند کارخانه‌ای که در تصویر زیر می‌بینید، منشأ دیگر آلودگی است. این کارخانه‌ها علاوه بر انتشار بخار، طی عمل‌آوری نفت، گازها و ذرات گوناگونی را در هوا پخش می‌کنند.

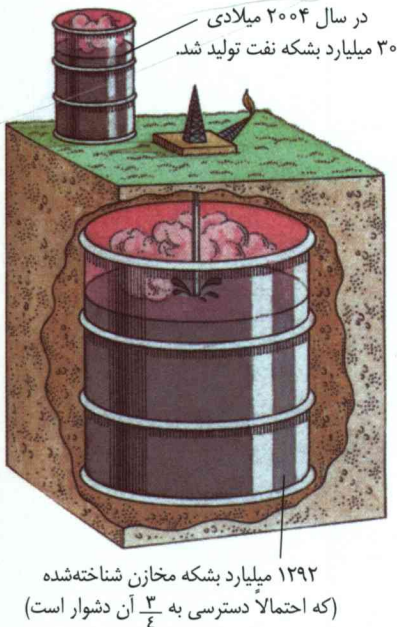

آینده‌ی مبهم جنگل‌ها

برخی شرکت‌ها به دنبال منابع جدید نفتی در جنگل‌های استوایی هستند. بیش از نیمی از گونه‌های گیاهی و جانوری دنیا در این جنگل‌ها وجود دارد. احتمالاً این مسئله روی زیستگاه‌های آسیب‌پذیر اثر می‌گذارد. جنگل بر اثر عملیات حفاری، ساختن لوله‌های نفت و راه‌سازی از بین می‌رود و فضای باز به دست آمده، از طریق شهرسازی، کشاورزی و کارخانه‌سازی دوباره تخریب می‌شود.

برد و باخت: کاهش مصرف نفت

طی بیش از یک قرن، مصرف جهانی نفت یکسره رو به افزایش بوده است. ما در آینده ناچاریم مصرف نفت را کاهش دهیم، زیرا لازم است با بحرانی مضاعف دست و پنجه نرم کنیم. از سویی، مصرف سوخت‌های فسیلی موجب گرم شدن آب و هوا شده و از نظر بیشتر محققان چنانچه راه حلی برای کاهش مصرف سوخت پیدا نکنیم، با مصیبت بزرگی رو به رو خواهیم شد. از سوی دیگر، ما در هر صورت با محدودیت منابع زیرزمینی مواجه هستیم. اکنون بسیاری از متخصصان به مسئله‌ی افزایش تولید (قله‌ی هابرت) اشاره می‌کنند، یعنی زمانی که تولید پیش از آن که به تدریج کاهش یابد، به حداکثر خود رسیده است. بنابراین، نفت، این ماده‌ی گرانبها به زودی به‌سختی استخراج خواهد شد و بسیار کمیاب و گران‌تر می‌شود. شاید وابستگی ما نسبت به نفت با استفاده از انرژی‌های تجدیدشونده کاهش یابد، اما در هر صورت صرفه‌جویی در مصرف این ماده اهمیت فوق‌العاده‌ای دارد.

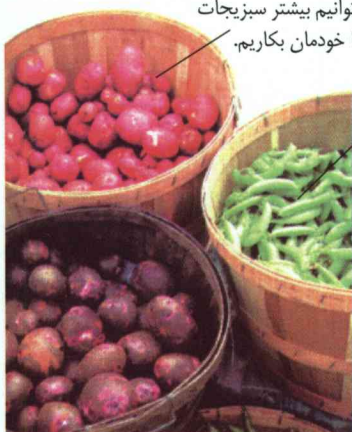
فقر مخازن

درباره‌ی مقدار نفت باقی‌مانده و قابل استخراج، اتفاق نظر وجود ندارد. دولت آمریکا پیش‌بینی می‌کند که حجم نفت استخراج شده تا سال ۲۰۳۰ میلادی افزایش خواهد یافت. به نظر برخی از متخصصان برعکس، این افزایش تولید (قله‌ی هابرت) در چند سال آینده به وجود خواهد آمد یا شاید همین حالا هم وجود داشته باشد. تولید سه میدان نفتی بزرگ دنیا - کانتارل در مکزیک، بورگان در کویت و قوار در عربستان سعودی - رو به کاهش است. بنابراین، حفظ سطوح تولید فعلی به کشف مخازن عظیم و جدید، یا سرمایه‌گذاری روی منابعی مانند شن‌های قیردار که استخراج آن‌ها بسیار دشوار است، بستگی دارد.

انرژی انسانی (ماهیچه‌ای) که موجب به جلو راندن دوچرخه می‌شود، تجدید شدنی و غیرآلوده است.

حرکت به کمک نیروی عضلانی

پیاده‌روی یا دوچرخه‌سواری زیست‌محیطی‌ترین روش جابه‌جایی و حرکت است. در بسیاری از شهرها پست‌های مخصوص دوچرخه‌سواری ساخته‌اند تا وسیله‌ای مانند دوچرخه را در نظر مردم کم‌خطرتر و دلپذیرتر سازند. اما بسیاری اعتراف می‌کنند که با وجود آن که می‌توانند پیاده یا با دوچرخه رفت و آمد کنند، از اتومبیل شخصی استفاده می‌کنند.

خرید مواد غذایی محلی

بیشتر مواد غذایی مغازه‌ها و فروشگاه‌ها از صدها یا هزاران کیلومتر دورتر رسیده‌اند. به جای آن که با اتومبیل مسافت‌های طولانی را طی کنیم تا مواد غذایی وارداتی را بخریم، می‌توانیم محصولات محلی، مخصوصاً محصولات مزرعه‌دارهای دور و برمان را تهیه کنیم. بدین ترتیب، در مصرف سوخت صرفه‌جویی می‌کنیم.

شکل‌های آیرودینامیک موجب کاهش مصرف انرژی می‌شود.

سبزیجات تازه مصرف انرژی را در یخچال کاهش می‌دهند.

رفت و آمد با قطار

به جای مسافرت با اتومبیل‌های شخصی می‌توانیم از قطار، تراموا، اتوبوس یا مترو استفاده کنیم. این وسایل نقلیه به ازای هر نفر و در هر کیلومتر ۳ تا ۵ برابر نسبت به اتومبیل‌های شخصی کمتر انرژی مصرف می‌کنند. حداقل ۵٪ جمعیت آمریکا با وسایل نقلیه‌ی عمومی به سر کار می‌روند، چون اتومبیل انرژی بیشتری مصرف می‌کند. براساس تحقیقات، اگر فقط ۱۰٪ آمریکایی‌ها به طور منظم از وسایل نقلیه‌ی عمومی استفاده کنند، انتشار گاز با اثر گل‌خانه‌ای توسط این کشور بیش از ۲۵٪ کاهش می‌یابد.

کاهش مصرف انرژی

ما می‌توانیم به شکل‌های گوناگون در مصرف انرژی صرفه‌جویی کنیم. مثلاً اگر دمای رادیاتورها را یک درجه کمتر کنیم، انرژی بسیار زیادی صرفه‌جویی می‌شود. می‌توانیم لامپ‌ها را بی‌جهت روشن نگذاریم و تلویزیون و کامپیوتر را به جای آن که در حالت آماده برای مصرف نگه داریم،

به طور کامل خاموش کنیم. این کارها خیلی سودمند و موثر است. استفاده از لامپ‌های فلورسنت کم‌مصرف موجب کاهش مصرف انرژی می‌شود (تصویر مقابل)، زیرا این لامپ‌ها نسبت به لامپ‌های معمولی ۸۰٪ برق کمتری مصرف می‌کنند.

لامپ‌های کم مصرف انرژی خیلی کمی مصرف می‌کنند و چون گرمای کمی تولید می‌کنند، تاریخ مصرف طولانی‌تری دارند.

بازیافت زباله‌ها

ساخت و تولید چیزها با مواد بازیافتی مستلزم صرف انرژی کمتری نسبت به ساخت این چیزها با مواد اولیه است. بدین ترتیب، با تولید بطری‌های جدید از آلومینیوم‌های جمع‌آوری شده ۹۵٪ در مصرف انرژی صرفه‌جویی می‌شود. بازیافت پلاستیک‌ها هم موجب کاهش مصرف انرژی می‌شود. این کار صرفه‌جویی در مصرف نفت را هم در پی دارد، زیرا اغلب پلاستیک‌ها از نفت تهیه می‌شوند.

روزانه حدود ۴۰ میلیون بطری پلاستیکی فقط در آمریکا دور انداخته می‌شود.

پنجره‌های خمیده موجب کاهش اتلاف گرما در زمستان می‌شوند.

بخش زیادی از گرما از طریق پنجره‌ها هدر می‌رود.

دیوارهای ضخیم اتلاف گرما را به حداقل می‌رسانند.

کاهش اتلاف گرما

دمانگار یا عکس‌برداری با نور فروسرخ، با نشان دادن دمای سطوح، اتلاف گرمای ساختمان را آشکار می‌سازد. دمانگار تصویر بالا نشان می‌دهد که این خانه‌ی قدیمی از طرف پنجره‌ها و سقف گرمای زیادی را اتلاف می‌کند (مناطق سفید و زرد). از همین رو، دو جداره کردن پنجره‌ها و عایق‌بندی سقف‌ها بسیار ضروری است. اکنون از مکانیسم‌های صرفه‌جویی در انرژی در بسیاری از ساختمان‌های جدید استفاده می‌شود. بدین ترتیب، ساختار، طراحی و شکل‌های غیر معمول سیتی‌ها لندن در عایق‌بندی آن نقش زیادی دارند (تصویر مقابل). این ساختمان نسبت به ساختمانی سنتی به همین اندازه ۷۵٪ کمتر انرژی مصرف می‌کند.

دمانگار سیتی‌ها لندن، در انگلستان

گیاهان گوشتی مانند گل ناز برای سقف‌های سبز خیلی مناسب‌اند، چون مقاومت این گیاهان در برابر خشکی زیاد است و به خاک کمی نیاز دارند.

پوشاندن خانه‌ها با گیاهان

در آینده، احتمالاً سقف خانه‌های متعددی را با گیاهان زنده‌ای مثل گل ناز و گیاهان علفی می‌پوشانند. مثلاً بیش از ۲۵۰ ساختمان اداری در شهر شیکاگو ایالات متحد آمریکا بام‌های سبز دارند و هر ساختمان جدید عمومی هم به چنین بام‌هایی مجهز می‌شود. این بام‌ها چشم‌انداز زیبا و دلپذیری دارند و چون مانع ورود گرما در تابستان و خروج آن در زمستان می‌شوند، از عایق‌بندی بسیار خوبی برخوردارند. مصرف انرژی برای گرم کردن و تهویه‌ی مطبوع خیلی کاهش می‌یابد.

سوخت‌های غیرفسیلی تجدیدشونده

ما به علت کاهش قریب‌الوقوع مخازن نفت و گرم شدن آب و هوا باید به دنبال راه‌های جدید برای به حرکت درآوردن وسایل نقلیه‌مان باشیم. در حال حاضر، بیشتر کارخانه‌های اتومبیل‌سازی بزرگ و معروف، اتومبیل‌های «سبز» را گسترش می‌دهند. این اتومبیل‌ها با انرژی‌های غیرفسیلی به حرکت درمی‌آیند. در حال حاضر برخی از این وسایل نقلیه وارد بازار شده‌اند، اما بسیاری از آن‌ها هنوز در مرحله‌ی آزمایشی به سر می‌برند. از چهار نوع اصلی پیش رانش در این اتومبیل‌ها استفاده می‌شود: سوخت‌های زیستی مانند اتانول و متانول، پیش رانش ترکیبی یا دو رگه که با داشتن موتور سنتی و موتور برقی از مصرف بنزین می‌کاهد، پیش رانش کاملاً برقی، و سرانجام، باتری قابل اشتعال که از هیدروژن برق تولید می‌کند.

با زباله‌ها؟

هر روز حجم عظیمی از زباله‌ها از زباله‌دانی‌ها سر درمی‌آورند. باکتری‌هایی که پس‌مانده‌های غذایی و کاغذ را تجزیه می‌کنند، گازی تولید می‌کنند که ۶۰٪ آن از متان تشکیل شده است. اکنون دانشمندان به دنبال راهی هستند که این متان را جمع‌آوری کنند و از آن به عنوان سوخت استفاده نمایند.

تولید سوخت از گیاهان

سوخت‌های زیستی تجدید شونده‌اند زیرا گیاهانی که این نوع سوخت‌ها از آن‌ها به دست می‌آیند، همیشه به مقدار بسیار زیادی قابل کشت و پرورش هستند. مثلاً سوخت‌های زیستی از تبدیل قند و آمیدون ذرت و نیسکر، یا از تبدیل روغن‌های سویا، کلزا، کتان و سایر گیاهانی از همین نوع به دست می‌آیند. همچنین می‌توانیم از چوب و زباله‌های کشاورزان متانول تولید کنیم. گاهی اوقات، برای آن که سوخت‌های زیستی تأثیر زیادی داشته باشند، زمین‌های زیادی را زیر کشت می‌برند. از این گذشته، سوخت‌های زیستی نسبت به سوخت‌های سنتی و متداول خیلی کم آلودگی ایجاد می‌کنند، ولی انرژی زیادی برای تولید آن‌ها مصرف می‌شود.

دانه‌های کتان حاوی روغن بسیار انرژی‌زا هستند.

ذرت حاوی گلوکوسیدهایی است که به اتانول تبدیل می‌شود.

کتان

ذرت

کلزا

حیات وحش در معرض خطر

افزایش زمین‌های زیر کشت برای تولید سوخت‌های زیستی ممکن است حیات جانوری را در معرض خطر قرار دهد. هم اکنون کشاورزی فشرده برای پرندگانی مانند چکاوک‌ها (تصویر بالا) خطرناک است چون این پرنده‌ها لانه‌شان را روی زمین می‌سازند. در نتیجه آن‌ها جایی برای لانه‌سازی پیدا نمی‌کنند؛ به علاوه، مصرف پی در پی حشره‌کش‌ها موجب از بین رفتن حشرات و در نتیجه گرسنه ماندن جوجه‌های چکاوک می‌شود.

از متانول تا هیدروژن

کمبود ایستگاه‌های خدماتی برای تأمین هیدروژن از مشکلات اتومبیل‌هایی است که با باتری هیدروژنی راه می‌افتند. تا زمانی که تعداد این ایستگاه‌های خدمات‌رسانی افزایش یابد، این اتومبیل‌ها باید خودشان هیدروژن را از سوخت‌های دیگر تولید کنند. نکار ۵ دایملر - کرایسلر از متانول به عنوان منبع هیدروژن استفاده می‌کند. متانول را به راحتی می‌توان در پمپ بنزین‌های سنتی تأمین کرد.

نکاره، اتومبیل آزمایشی دایملر-کرایسلر

باتری قابل اشتعال از طریق مخزنی پر از متانول می‌شود.

تلفن متانولی

پس از چند ساعت استفاده از تلفن همراه باتری آن را باید دوباره شارژ کرد. اما محققان در حال تنظیم باتری‌های قابل اشتعال بسیار کوچکی هستند که برق مصرفی خود را از متانول تولید می‌کنند. در حال حاضر، گاهی اوقات، تولید متانول از گاز طبیعی ارزان‌تر از تولید آن از طریق گیاهان است. پس کاربرد متانول فعلاً ما را از وابستگی به سوخت‌های فسیلی خلاص نمی‌کند.

در داخل مبدل، روغن گیاهی با ماده‌ای محلول رقیق می‌شود.

روغن سرخ کردنی در باک بنزین

موتور اتومبیل می‌تواند تغییر کند و با روغن خوراکی تازه یا استفاده شده (روغن سرخ کردنی) به کار بیفتد. متأسفانه میزان روغن موجود در رستوران‌ها کافی نیست. از سویی، مانند سوخت‌های زیستی، لازم است زمین‌های زیادی برای تولید روغن زیر کشت برود.

پالایشگاه خانگی

دستگاه‌های ساده‌ای مانند تصویر بالا روغن‌های گیاهی را به سوختی به نام سوخت‌های زیستی یا بیوگازول (گازوئیل زیستی) تبدیل می‌کنند. این سوخت نسبت به گازوئیل معمولی کمتر آلودگی ایجاد می‌کند. در کشورهای گرمسیری، سوخت‌های زیستی در موتورهای دیزل معمولی قابل استفاده هستند. در جاهایی که آب و هوای سردتری دارند، باید سوخت زیستی را با گازوئیل معمولی ترکیب کنند.

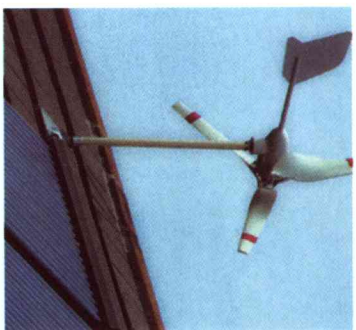
بی‌امو مدل H2R

روزی فرا خواهد رسید که تمام اتومبیل‌ها با هیدروژن به کار می‌افتند، خواه از طریق باتری‌هایی قابل اشتعال، خواه مانند این اتومبیل آزمایشی بی‌امو مدل H2R از طریق موتور درون‌سوز معمولی که برای حرکت با این نوع سوخت تنظیم شده است. این اتومبیل‌ها هیچ گاز خطرناکی تولید نخواهند کرد. گاز این اتومبیل‌ها با استفاده از انرژی خورشیدی به منظور تجزیه‌ی مولکول‌های هیدروژن و اکسیژن تولید می‌شود. بنابراین، این اتومبیل‌ها واقعاً با آب و خورشید، منابع کاملاً تجدید شونده، حرکت می‌کنند.

قدرت باد

انسان طی هزاران سال از نیروی باد برای به جلو راندن کشتی‌های بادبانی، گرداندن چرخ آسیاب‌ها یا پمپاژ آب از زمین استفاده کرده است. اکنون از انرژی باد به شکلی تازه برای چرخاندن توربین‌های بادی در تولید برق استفاده می‌شود. مطمئناً باد به دل‌خواه ما نمی‌وزد؛ اما باد منبع انرژی پاک، تجدید شونده و پس از ساخت و نصب توربین‌هایش - بسیار ارزان است. در میان تمام شکل‌های انرژی غیرفسیلی، انرژی باد از همه بیشتر توسعه یافته است. در حال حاضر، انرژی باد فقط ۱٪ برق جهان را تولید می‌کند، اما استفاده از این انرژی در دانمارک و آلمان بسیار رشد کرده است. در این کشورها مزه‌هایی با تعداد بسیار زیاد ژنراتور، راه‌اندازی شده است.

سیستم بادبنا ژنراتور بادی را به نحوی هدایت و کنترل می‌کند که بادبنا همیشه در جهت باد باشد.

پمپاژ از طریق باد

آسیاب‌های معروف هلند واقعاً آسیاب نبودند، بلکه پمپ‌هایی برای استخراج آب از زمین‌های پست بودند. در مزارع آمریکای شمالی هم از نیروی باد استفاده می‌کردند. اغلب اوقات برای تأمین آب احشام به کمک نیروی باد از زیر زمین آب می‌کشیدند. آمریکایی‌ها به جای چهار پرهی بزرگ از ژنراتورهای سنتی استفاده می‌کردند. این ژنراتورها از چرخ‌پر از پره‌های خمیده (مانند تصویری که می‌بینید) ساخته شده بودند.

دستگاه را می‌توانستند روی بام نصب کنند تا باد به خوبی به آن بوزد.

توربین‌های بادی شبیه ملخ‌های هواپیما هستند.

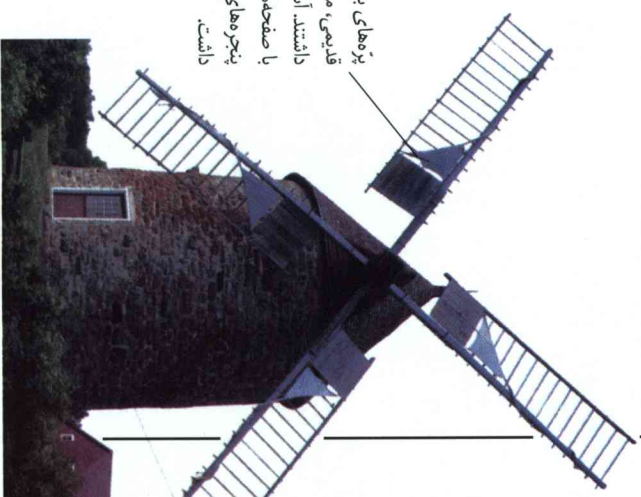
توربین‌های دریایی

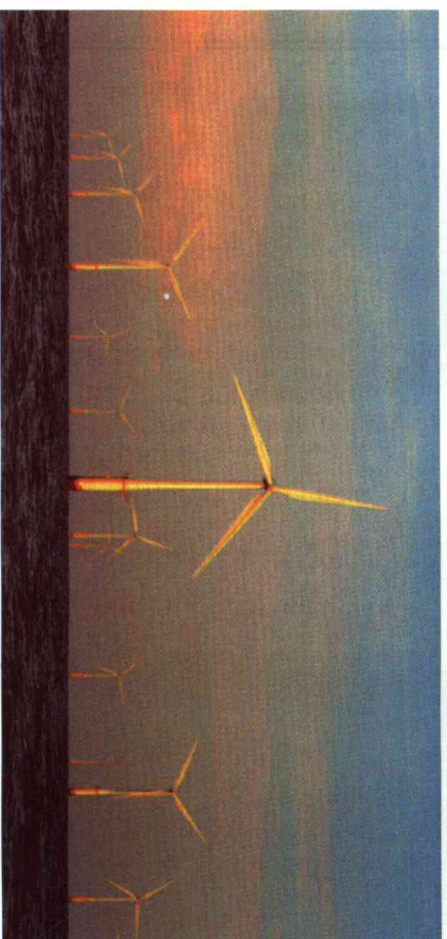
چون در خشکی جاهایی که به طور دائمی باد بوزد، به راحتی پیدا نمی‌شود، گاهی توربین‌های بادی را در دریا نصب می‌کنند. اما نصب این توربین‌ها دشوار و پرهزینه است. دکل‌های که این توربین‌ها را نگه می‌دارد باید بلندتر از دکل‌های خشکی باشند. زیرا این دکل در عمق آب است و بیه‌ها و سازه‌ها را باید زیر آب نصب کنند.

پره‌های بعضی از آسیاب‌های قدیمی، مانند این تصویر، با چرخه داشتند. آسیاب‌های دیگری با صفحه‌های چوبی به شکل پنجره‌های کرک‌های نیز وجود داشت.

میراث آسیاب‌های قدیمی

به نظر می‌رسد که منشأ پیدایش آسیاب‌های اروپایی به آسیاب‌های ایرانی در قرن هفتم میلادی باز می‌گردد. در قرن هجدهم، آسیاب‌ها به اوج ترقی خود رسیدند. چرخش پره‌ها موجب حرکت دو سنگ بزرگ گرد می‌شد و دانه‌های گندم میان آن‌ها خرد و له می‌شدند. پره‌های آسیاب مانند پره‌های بادبنا مایل و کج بودند و کل سقف می‌چرخید تا بتواند محور چرخش آسیاب را در جهت وزش باد اصلی قرار دهد. در آسیاب‌های شمعدانی، کل بدنه‌ی چوبی آسیاب روی دیرک مرکزی می‌چرخید.

مزرعه‌های باد

توربین‌های بادی گاهی تک یا جفت نصب می‌شوند، اما آن‌ها را بیشتر به صورت دسته دسته نصب می‌کنند و به این مجموعه مزرعه‌های باد می‌گویند. بزرگ‌ترین مزرعه‌های باد دریایی در نزدیکی سواحل آلمان، هلند و انگلستان ساخته شده‌اند. بیشتر این مزرعه‌ها کمتر از ۸۰ توربین بادی دارند، اما قرار است مجموعه‌های بسیار گسترده‌تری در آینده راه‌اندازی شود. مزرعه‌ی تهاچاپی در کالیفرنمای آمریکا بزرگ‌ترین و مهم‌ترین مزرعه‌ی باد در خشکی است. این مزرعه ۳۴۰۰ توربین بادی دارد و برای شهری با نیم میلیون نفر جمعیت برق کافی تولید می‌کند.

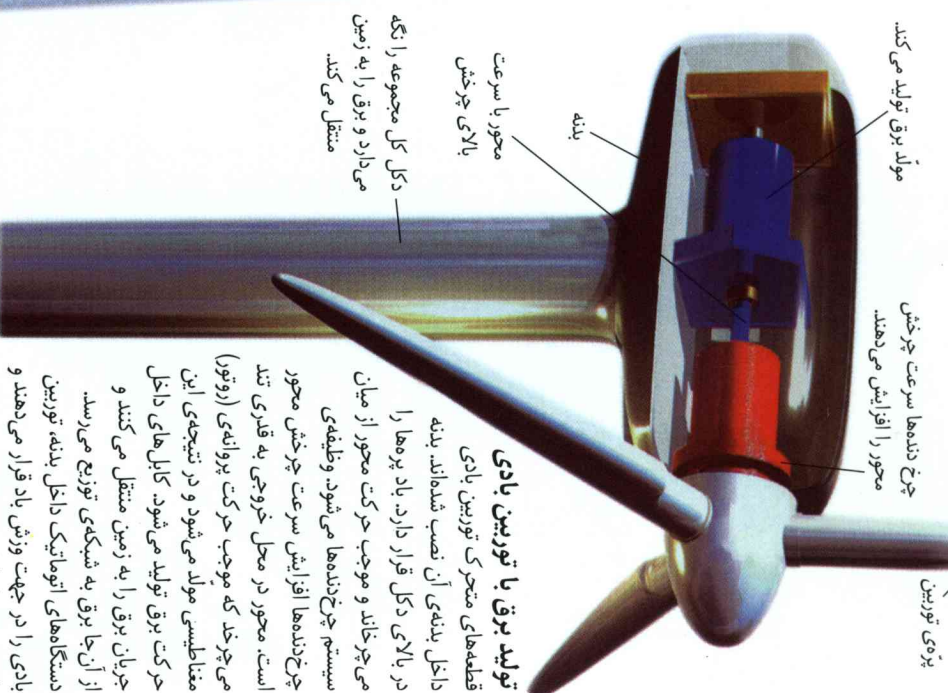
نقش باد در آینده

در آینده، توربین‌های بادی آرمیچری خیلی بزرگ خواهند داشت که سه پره دارند و روی دکل فلزی نصب می‌شوند. اما محققان در حال بررسی مدل‌های زیاد دیگری هستند. گنجاندن فن‌های بسیار بزرگ در ساختار برج‌های جدید اداری یکی دیگر از این مدل‌هاست که در آینده ساخته خواهد شد. نصب توربین‌ها روی بادبادک‌هایی که قادرند در ارتفاعات بسیار بالا پرواز کنند و در جت استریم جا بگیرند، از دیگر مدل‌های پیش‌نهادی است. جت استریم جریان‌های باد بسیار شدید است که در لایه‌های بالایی جو زمین قرار دارند. توربین پیش‌نهادی انجمن مازن به کمک بالونی پر از گاز هلیوم (تصور کنار متن) در هوا نگه داشته می‌شود. در این مدل هم از وزش بادهای شدید در ارتفاعات بالا بهره‌برداری می‌شود.

کابلی توربین را سر جایش نگه می‌دارد و برق را به زمین منتقل می‌کند. بالون اطراف مولد که از گاز هلیوم پر شده است، توربین را در هوا نگه می‌دارد.

پره‌های در حال چرخش

توربین‌های بادی جدید روی دکل‌های فلزی بسیار بلند نصب می‌شوند. ارتفاع این دکل‌ها بیشتر از ۹۰ متر است. معمولاً این توربین‌ها سه پره دارند که فاصله‌ی دو سر آن گاهی بیش از ۱۰۰ متر است. در صورتی که پره‌های جمبوجت حدود ۸۰ متر است، چنین تأسیساتی از نظر افراد زیادی کاملاً سالم و زیست محیطی است زیرا انرژی را به روش پاک و سالم تأمین می‌سازند. اما اعضای انجمن‌های معروف به حمایت از زیبایی طبیعت با این دستگاه‌ها مخالف هستند و سرسخانه معتقدند که این توربین‌ها ضمن تغییر شکل و تخریب مناظر طبیعی، آلودگی صوتی نیز تولید می‌کنند. از سویی، پره‌های چرخنده‌ی آن‌ها برای پرندگان خطرناک هستند.

تولید برق با توربین بادی

قطعه‌های متحرک توربین بادی داخل بنده‌ی آن نصب شده‌اند. بنده در بالای دکل قرار دارد. باد پره‌ها را می‌چرخاند و موجب حرکت محور از میان سیستم چرخ‌دنده‌ها می‌شود. وظیفه‌ی چرخ‌دنده‌ها افزایش سرعت چرخش محور است. محور در محل خروجی به قدری تند می‌چرخد که موجب حرکت پروانه‌ی (روتور) مغناطیسی مولد می‌شود و در نتیجه‌ی این حرکت برق تولید می‌شود. کابل‌های داخل جریان برق را به زمین منتقل می‌کنند و از آن‌جا برق به شبکه‌ی توزیع می‌رسد. دستگاه‌های اتوماتیک داخل بنده، توربین بادی را در جهت وزش باد قرار می‌دهند و زاویه‌ی پره‌ها را با توجه به سرعت جریان باد عوض می‌کنند.

انرژی خورشیدی

تقریباً منشأ تمام صورت‌های انرژی که ما استخراج می‌کنیم، حتی نفت، به انرژی خورشیدی بازمی‌گردد. معمولاً به انرژی که مستقیماً از نور خورشید استخراج شده است، انرژی خورشیدی می‌گوییم؛ فرقی ندارد که این انرژی از جمع‌کننده‌های (کلکتورهای) حرارتی یا از پیل‌های فوتوولتایی به دست آمده باشد. از این دستگاه‌ها می‌توانیم به شکل‌های مختلف برای کار با ماشین حساب یا تولید جریان برق در شهرها استفاده کنیم. اکنون، انرژی خورشیدی کمتر از ۵٪ انرژی دنیا را تأمین می‌کند، اما به میزانی که هزینه‌ی تجهیزات تولید انرژی از خورشید کاهش یابد، سهم خیلی بیشتری در تأمین انرژی خواهد داشت. امکان دارد در آینده روی سقف بیشتر ساختمان‌ها صفحه‌های خورشیدی نصب شود تا انرژی غیرآلوده‌کننده‌ای برای ما تأمین کنند.

لوله‌های مسی به‌خوبی گرما را از خود عبور می‌دهند.
سطح حس‌گر تیره حداکثر گرمای خورشید را جذب می‌کند.
لایه‌ی منعکس‌کننده‌ی زیرین گرما را به طرف لوله‌ها می‌فرستد.

جمع‌کننده‌های خورشیدی

جمع‌کننده‌های خورشیدی حرارتی، برخلاف پیل‌های فوتوولتایی که انرژی خورشید را به برق تبدیل می‌کنند، انرژی خورشید را به

شکل گرما جمع می‌کنند. سطح تیره‌رنگ این جمع‌کننده‌ها پرتو درخشان و نورانی را حس می‌کنند. این پرتو نورانی لوله‌ای را که در زیر قرار دارد و آب یا هوا داخل آن جریان دارد، گرم می‌کند. یکی از اشکالات انرژی خورشیدی گران بودن تولید صفحه‌های خورشیدی است. انرژی بسیار زیادی در ساخت و تولید این صفحه‌ها به مصرف می‌رسد.

آنتن بشقابی خورشیدی

آینه‌های خورشیدی نور را روی سطح بزرگی جمع‌آوری می‌کنند و از طریق انعکاس، نور را روی حس‌گری واقع در مرکز آنتن متمرکز می‌سازند. این حس‌گر حاوی سیالی است که دمایش از طریق تابش شدید افزایش می‌یابد. حس‌گر گرمای خود را به آب منتقل می‌کند. از این آب می‌توان به همین شکل در فرآیندهای صنعتی استفاده کرد یا از آن در تولید بخار برای چرخاندن توربین‌ها و تولید برق استفاده نمود. آینه‌های دارای تکنولوژی بالا، مانند آینه‌های این ایستگاه در استرالیا، به دور محور خود می‌چرخند تا مسیر خورشید را در آسمان دنبال کنند.

آنتن‌های بشقابی مسیر خورشید را در آسمان دنبال می‌کنند و آینه‌ها پرتو را به سوی حس‌گر مرکزی می‌فرستند.

حس‌گر مرکزی حاوی ماده‌ی سیالی است که پرتو خورشید آن را گرم می‌کند.

نیروگاه‌های خورشیدی حرارتی

برخی از نیروگاه‌های خورشیدی از میدان‌های وسیعی از صفحه‌های فوتوولتایی تشکیل شده‌اند. نیروگاه‌های دیگر مانند این ایستگاه در بیابان موجاوه در کالیفرنیا، آمریکا، از اصل انتقال گرما استفاده می‌کنند. این دستگاه صدها آینه‌ی تخت دارد که پرتوها را روی حس‌گر مرکزی واقع در نوک برج می‌فرستد. کوره‌ی خورشیدی آدیلو در فرانسه نیز نیروگاهی حرارتی است.

صفحه‌های فوتولتائیک برای تأمین برق در مناطق دور افتاده و پرت بسیار مناسب هستند.

پیل خورشیدی

تأمین انرژی از طریق نور

بسیاری از دستگاه‌های الکترونیکی، مانند ماشین حساب‌ها و ساعت‌ها، پیل‌های فوتولتایی دارند که دائماً برق این دستگاه‌ها را تأمین می‌کنند. هر پیل مانند ریزپردازنده‌های کامپیوترها از صفحه‌ی کوچکی از جنس سیلیسیوم تشکیل شده است. وقتی نور به پیل می‌خورد، الکترون‌ها یا ذرات حامل بار الکتریکی، از صفحه‌ی سیلیسیوم می‌گذرند و جریان ضعیفی تولید می‌کنند. نور خورشید الزامی نیست؛ هر منبع نورانی نسبتاً شدید می‌تواند این کار را انجام بدهد.

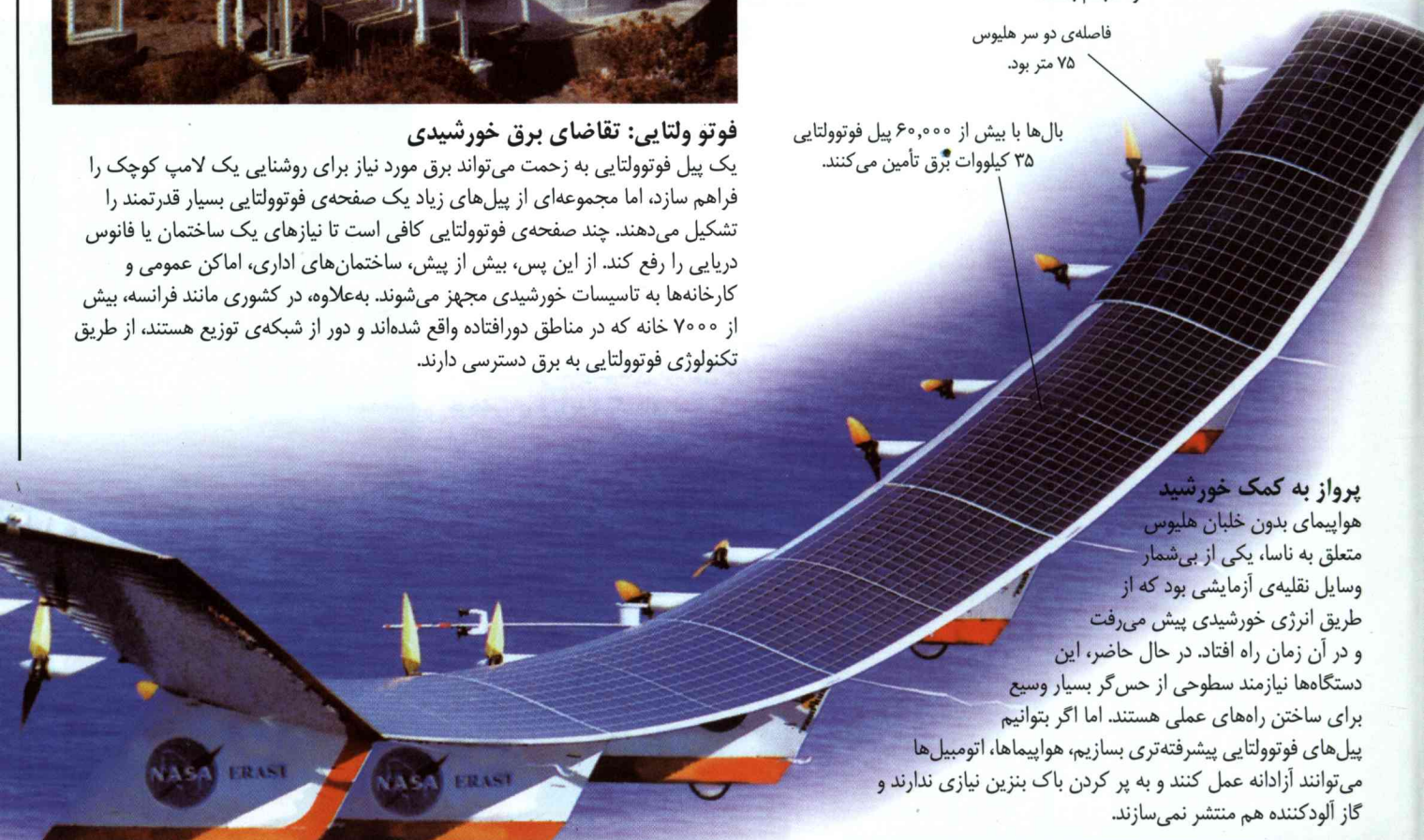

فاصله‌ی دو سر هلیوس ۷۵ متر بود.

فوتولتایی: تقاضای برق خورشیدی

یک پیل فوتولتایی به زحمت می‌تواند برق مورد نیاز برای روشنایی یک لامپ کوچک را فراهم سازد، اما مجموعه‌ای از پیل‌های زیاد یک صفحه‌ی فوتولتایی بسیار قدرتمند را تشکیل می‌دهند. چند صفحه‌ی فوتولتایی کافی است تا نیازهای یک ساختمان یا فانوس دریایی را رفع کند. از این پس، بیش از پیش، ساختمان‌های اداری، اماکن عمومی و کارخانه‌ها به تاسیسات خورشیدی مجهز می‌شوند. به‌علاوه، در کشوری مانند فرانسه، بیش از ۷۰۰۰ خانه که در مناطق دورافتاده واقع شده‌اند و دور از شبکه‌ی توزیع هستند، از طریق تکنولوژی فوتولتایی به برق دسترسی دارند.

بال‌ها با بیش از ۶۰,۰۰۰ پیل فوتولتایی ۳۵ کیلووات برق تأمین می‌کنند.

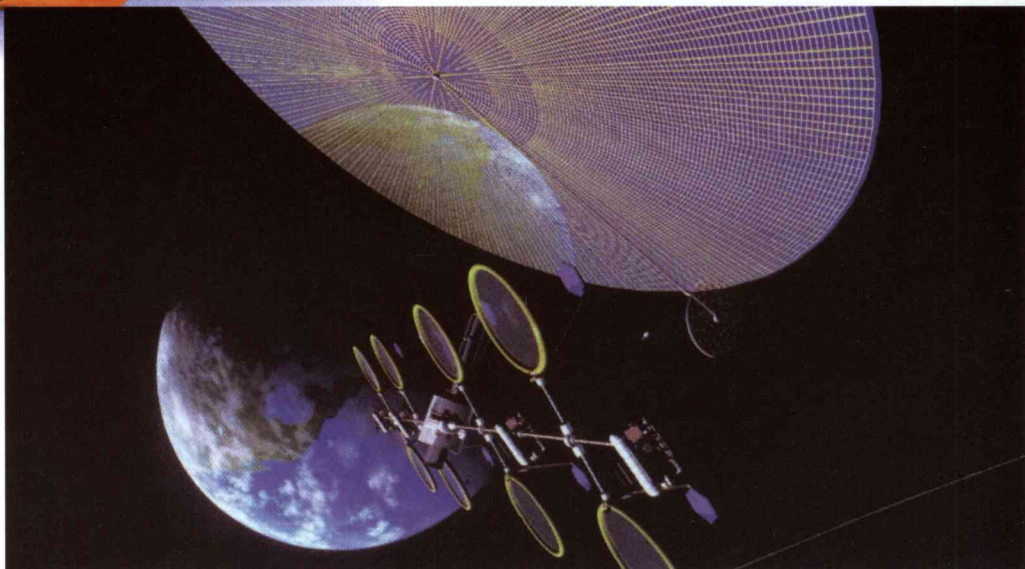
پرواز به کمک خورشید

هواپیمای بدون خلبان هلیوس متعلق به ناسا، یکی از بی‌شمار وسایل نقلیه‌ی آزمایشی بود که از طریق انرژی خورشیدی پیش می‌رفت و در آن زمان راه افتاد. در حال حاضر، این دستگاه‌ها نیازمند سطوحی از حس‌گر بسیار وسیع برای ساختن راه‌های عملی هستند. اما اگر بتوانیم پیل‌های فوتولتایی پیشرفته‌تری بسازیم، هواپیماها، اتومبیل‌ها می‌توانند آزادانه عمل کنند و به پر کردن باک بنزین نیازی ندارند و گاز آلودکننده هم منتشر نمی‌سازند.

هنگام شب، هواپیمای هلیوس با باتری‌های سوختنی هیدروژن به کار می‌افتاد.

برقی که از فضا می‌رسد

جو یا اتمسفر از میزان نوری که به زمین می‌رسد، می‌کاهد؛ بخشی از این نور از طریق ابرها کاسته می‌شود و با فرا رسیدن شب، دیگر هیچ نوری به زمین نمی‌رسد. از این رو، ناسا، سازمان فضایی آمریکا، برنامه‌ای را طرح‌ریزی کرده است و طی آن قصد دارد صفحه‌های جمع‌کننده‌ی بسیار بزرگی به قطر ۵ کیلومتر را در مدار قرار بدهد. این حس‌گرها دائماً انرژی خورشیدی را که بدون دردسر به آن‌ها می‌رسد، جمع‌آوری خواهند کرد و به شکل ریزموج‌ها به سوی زمین باز می‌گردانند.

انرژی برق - آبی

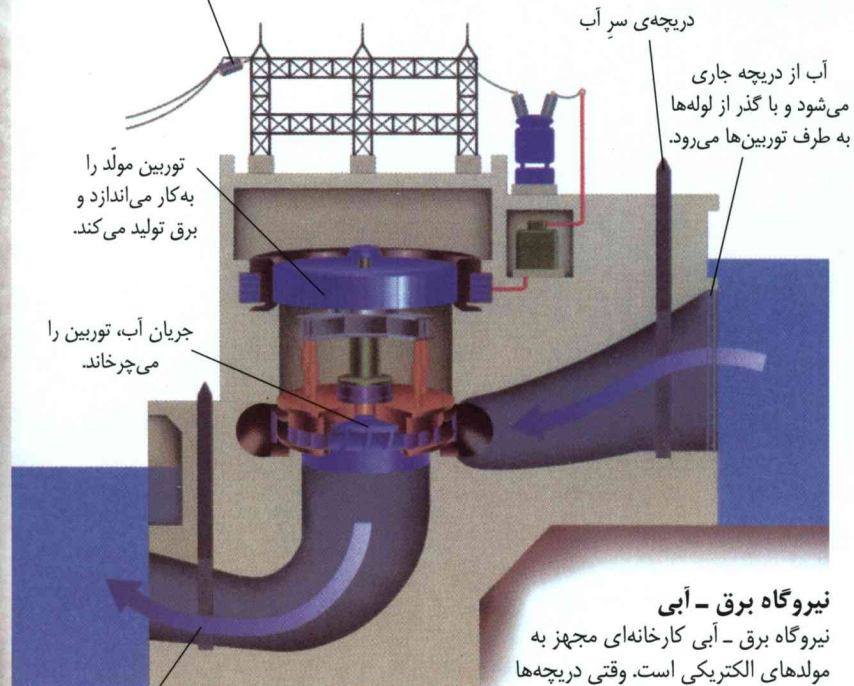
از میان تمام صورت‌های انرژی تجدیدشونده، هیچ‌کدام به اندازه‌ی آب مورد استفاده قرار نگرفته است. طی هزاران سال، آب چرخ‌های پره‌دار آسیاب را برای خرد کردن دانه‌ها چرخاند و موجب به حرکت درآمدن ماشین‌های ساده شد. در روزگار ما، آب برای تولید برق بسیار ضروری است و به این پدیده انرژی برق - آبی می‌گویند. جریان طبیعی بیشتر رودخانه‌ها به قدری ضعیف است که نمی‌تواند مولدهای برق - آبی را بچرخاند، بنابراین سد می‌سازند تا آب برای ایجاد جریانی پر قدرت و نیرومند ذخیره شود. این کار باعث پرهزینه بودن انرژی برق - آبی می‌شود. به علاوه، مکان‌های مناسب برای ساختن سد بسیار کم است. اما، انرژی پاک و کم‌هزینه‌تری از طریق سدسازی به دست می‌آید. این انرژی یک پنجم برق دنیا را تأمین می‌کند.

چرخ‌های پره‌دار

پیش از آن که موتورها و جریان برق در کار باشند، چرخ‌های پره‌دار مهم‌ترین منابع انرژی در صنعت به حساب می‌آمدند. برای به دست آوردن نیروی حرکتی آب، آب را کانال‌کشی می‌کردند و آن را از رو یا از زیر چرخ جاری می‌ساختند. چرخ دنده‌ها و مکانیسم‌های گوناگون حرکت چرخشی چرخ را به سنگ‌های آسیا، به پمپ‌ها، به اره‌های چوب‌بری، به چکش‌های ریخته‌گری یا دستگاه‌های بافندگی منتقل می‌کردند.

سیم‌های برق، برق را به طرف شبکه‌ی توزیع منتقل می‌کنند.

نیروگاه برق - آبی

نیروگاه برق - آبی کارخانه‌ای مجهز به مولدهای الکتریکی است. وقتی دریچه‌ها را باز می‌کنند، آب ذخیره شده در پشت سد با قدرت بسیار زیاد جاری می‌شود. بنابراین، آب در لوله‌های بزرگ خروج به شدت وارد می‌شود و توربین‌های مولد را سر راه خود به کار می‌اندازد. توربین‌ها به نوبه‌ی خود موجب حرکت پروانه‌های (روتور) مولدها می‌شوند و در نتیجه برق تولید می‌کنند.

جریان آب هنگام خروج انرژی خود را از دست می‌دهد.

اهمیت سرآب‌های شدید

در نیروگاه برق - آبی، مسئله‌ی عمق آب ذخیره شده‌ی پشت سد مهم‌تر از بده آبی است که به طرف سد سرازیر می‌شود. به این آب، «سرآب» می‌گویند. هر چه قدر ارتفاع آب بالای لوله‌های آب بیشتر باشد، جریان آب انرژی بیشتری منتقل می‌کند. انباشت آب عمیق پشت سد موجب افزایش شدت سرآب می‌شود.

معبد بزرگ
آبوسمیل

آسوان: موافق و مخالف

ساختن سد آسوان بر رود نیل، در مصر، در دهه‌ی ۱۹۶۰ میلادی، نیمی از نیازهای برق این کشور (۱۵٪) را تأمین کرد و موجب کنترل طغیان‌های افسانه‌ای رودخانه شد. اما سایت‌های مهم باستان‌شناختی، به‌ویژه معابد آبوسمیل، در آب‌های ذخیره شده‌ی پشت سد غرق شدند و انتقال سنگ به سنگ این معابد خیلی طول کشید. به‌علاوه، حاصل‌خیزی زمین‌های واقع در حاشیه‌ی رود نیل کاهش یافت، چون گل و لای غنی که در گذشته بر اثر طغیان‌های سالیانه ته‌نشین می‌شدند، پشت سد جمع می‌شد.

شهر فنجی را خراب کردند و به‌جای آن
سد سه دهانه را ساختند.

دریاچه‌ی مد پشت سد
هوور، تا ۱۸۰ کیلومتر
امتداد یافته است.

پایه‌ی سد هوور با بیش از ۲۰۰ متر
ضخامت می‌تواند فشار سنگین و عظیم
آب‌های ذخیره شده را تحمل کند.

ایستگاه برق - آبی

غول آمریکا

سد هوور در آمریکا، که در سال ۱۹۳۶ میلادی به اتمام رسید، در طول سالیان سال، با ارتفاع ۲۲۱ متر، بلندترین سد دنیاست. دریاچه‌ی مید، مخزن این سد است و حجم آب آن معادل دو سال بده رود کلرادو است که این سد روی آن ساخته شده است. ایستگاه برق - آبی هوور با حداکثر توان، برق مورد نیاز شهر ۷۵۰,۰۰۰ نفری را تأمین می‌سازد.

روستاهای غرق در آب

گاهی سدها را در مناطق پرجمعیت می‌سازند؛ در نتیجه، ساکنان آن منطقه به دلیل بالا آمدن آب مجبور می‌شوند خانه‌هایشان را ترک کنند. بدین ترتیب، چنین برآورد می‌کنند که سد عظیم سه دهانه در چین حدود ۱/۲ میلیون نفر را مجبور به جابه‌جایی خواهد کرد. این سد بزرگ‌ترین سد دنیا خواهد بود و ۲/۳ کیلومتر عرض دارد. طول دریاچه‌ی پشت سد ۶۶۰ کیلومتر است!

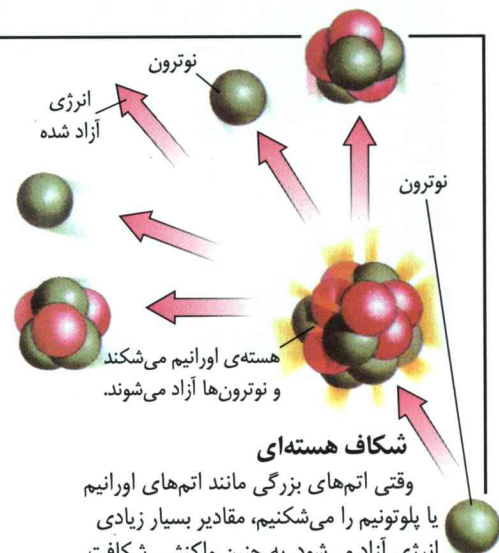
انرژی جزر و مدی

امواج دریا دو بار در روز حجم عظیمی از آب را در مصب‌ها جابه‌جا می‌کنند. برای استخراج این انرژی که به آن انرژی جزر و مدی می‌گویند، می‌توانیم سدی مجهز به توربین بسازیم که قادر است در دو جهت کار کند. گاهی این تأسیسات اغتشاش‌هایی در جریان جزر و مد ایجاد می‌کنند و زندگی موجودات زنده را در مصب‌ها با خطر رو به رو می‌سازند. کارخانه‌ی برق - آبی جزر و مدی رنس در فرانسه (تصویر مقابل) یکی از معدود کارخانه‌هایی است که در حال حاضر ساخته شده است.

انرژی هسته‌ای

در هسته‌ای اتم‌ها انرژی عظیمی نهفته است. در نیروگاه‌های هسته‌ای، هسته‌ای اتم‌ها را می‌شکنند تا انرژی نهفته در آن آزاد شود. یک واحد قرص ۶ گرمی حاوی سوخت هسته‌ای به اندازه‌ی یک تَن سوخت انباشته دارد و سه واحد قرص که وزن آن کمتر از یک قاشق شکر است، برای تأمین نیازهای سالیانه‌ی یک خانواده کافی است. در حال حاضر، انرژی هسته‌ای ۲۰٪ از برق دنیا (۷۸٪ در فرانسه) را تأمین می‌سازد. مزیت بزرگ انرژی هسته‌ای این است که گاز با اثر گل‌خانه‌ای منتشر نمی‌کند، با این حال این انرژی هم معایب و اشکالاتی دارد. انرژی هسته‌ای زباله‌های خطرناک اتمی تولید می‌کند که حتماً باید ذخیره شوند. اما این ریسک هر چند ضعیف وجود دارد که تشعشعات اتمی ناگهان آزاد شوند.

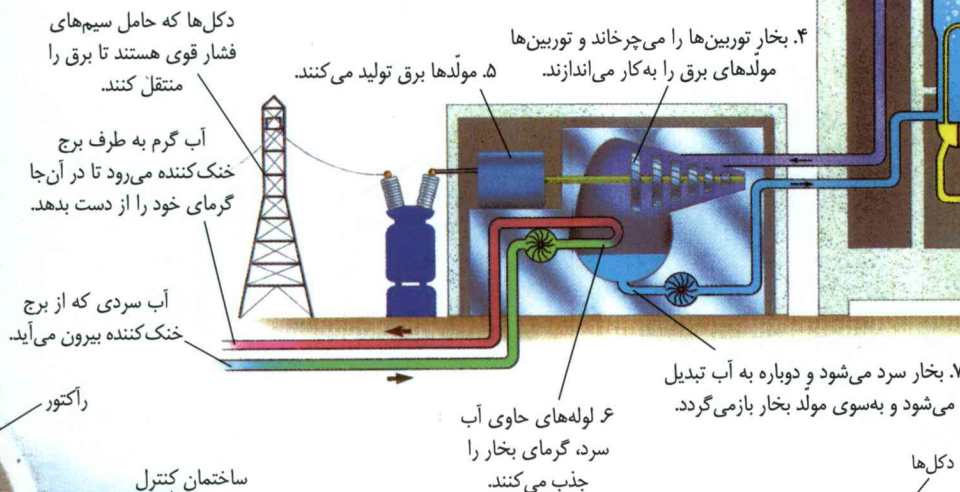
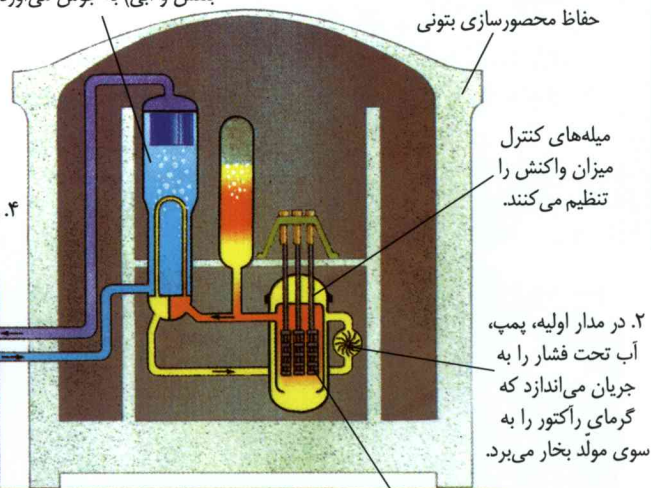
شکاف هسته‌ای

وقتی اتم‌های بزرگی مانند اتم‌های اورانیم یا پلوتونیم را می‌شکنیم، مقادیر بسیار زیادی انرژی آزاد می‌شود. به چنین واکنشی شکاف هسته‌ای می‌گوییم. برای شکستن هسته‌ها، نوترون‌هایشان را بمباران می‌کنند. هسته‌ها هنگام شکستن نوترون‌های دیگری آزاد می‌سازند که آن‌ها سایر هسته‌ها را می‌شکنند و واکنش زنجیره‌ای به وجود می‌آورند.

داخل نیروگاه هسته‌ای

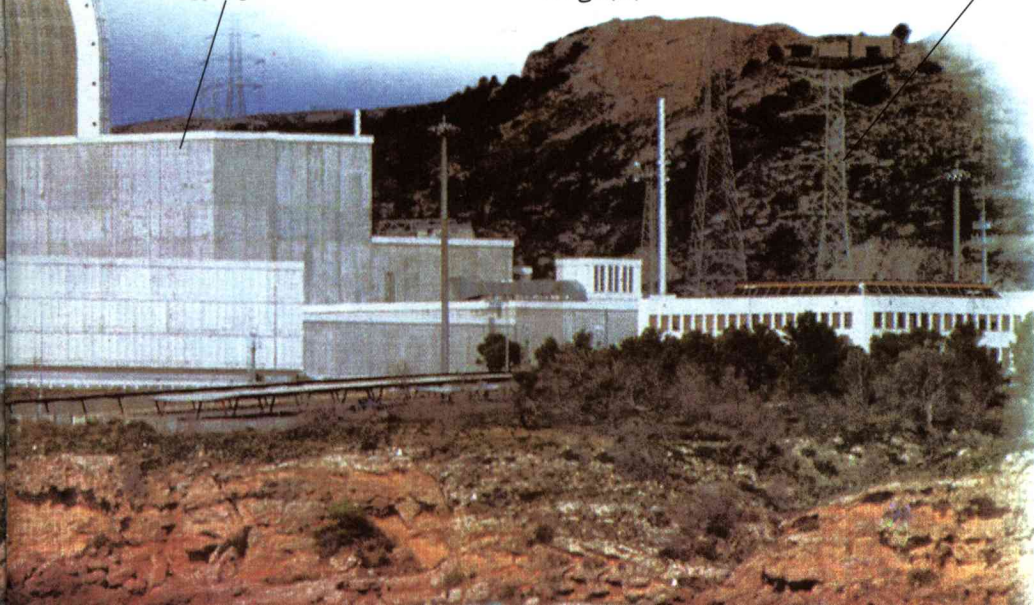
نیروگاه‌های هسته‌ای، مانند نیروگاه‌هایی که منبع سوختشان زغال سنگ، نفت یا گاز است، بخار تولید می‌کنند تا توربین‌ها بچرخند و مولدهای برق به کار بیفتند. اما در نیروگاه هسته‌ای، گرمای لازم برای این فرآیند از شکستن اتم‌ها داخل راکتور به دست می‌آید. در مرکز این راکتور، در داخل میله‌های سوخت که از قرص‌های اورانیم تشکیل شده‌اند، واکنش شکاف هسته‌ای رخ می‌دهد. میله‌های کنترل مخصوص، نوترون‌ها را به شدت جذب می‌کنند تا واکنش کند شود و انرژی به نحوی تدریجی آزاد گردد. ماده‌ی سیالی به نام سردکننده (آب یا گاز) گرمای راکتور را به طرف ژنراتور بخار منتقل می‌کند.

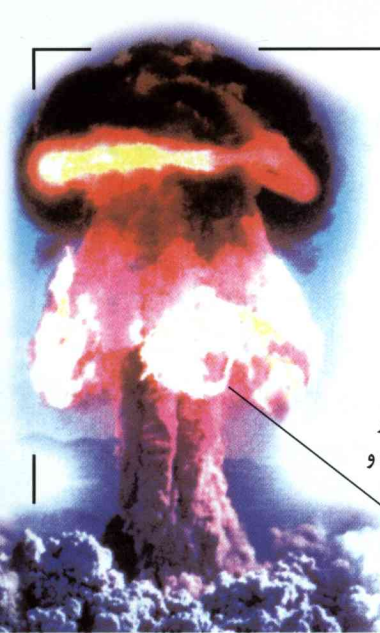
۳. گرمایی که از طریق «آب در مدار اولیه» منتقل شده است (رنگ زرد)، آب را در مولد بخار (مدار ثانویه، رنگ بنفش و آبی) به جوش می‌آورد.

راکتورهای هسته‌ای

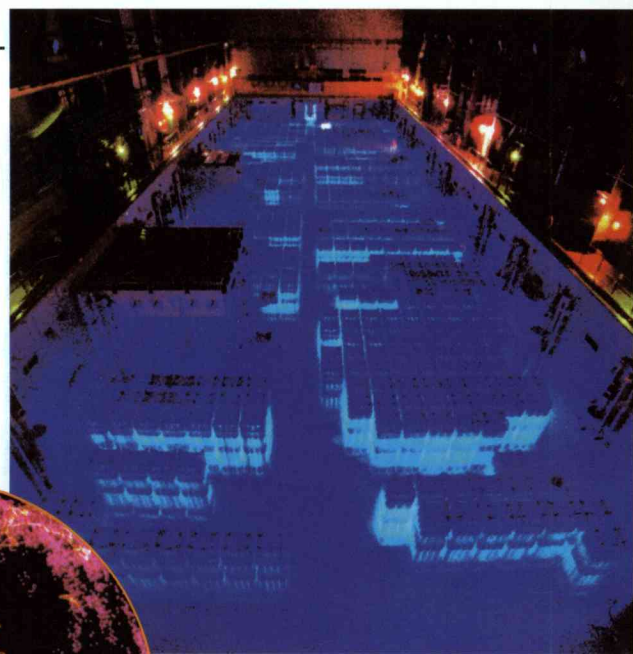
راکتور، مرکز نیروگاه هسته‌ای است. راکتورها انواع گوناگونی دارند. نخستین راکتورها برای بمب‌های هسته‌ای پلوتونیم تولید می‌کردند. بیشتر نیروگاه‌های هسته‌ای کنونی مجهز به راکتورهای با آب سنگین یا فشرده هستند. نیروگاه هسته‌ای واندلس در اسپانیا از این نمونه است (تصویر مقابل). در این نیروگاه از آب به عنوان سیال خنک‌کننده استفاده می‌کنند. گاز، راکتورهای پیشرفته با گاز را خنک می‌کند (راکتور خنک‌شونده با گاز). راکتور زاینده راکتوری است که بیش از آنچه که مصرف می‌کند، سوخت هسته‌ای تولید می‌کند.

زباله‌های اتمی
نیروگاه‌های هسته‌ای زباله‌های اتمی تولید می‌کنند. در صورتی که از این زباله‌ها محافظت و مراقبت نشود، می‌توانند موجب بروز انواع سرطان‌ها، جهش‌های ژنتیک و مرگ زودرس شوند. پرتوآیی یا رادیواکتیویته‌ی این زباله‌ها در طی زمان کاهش می‌یابد و پس از خاموش شدن برای همیشه پایان می‌پذیرد، اما برخی از این زباله‌ها حدود ۸۰,۰۰۰ سال طول می‌کشد تا کاملاً خاموش شوند. خطرناک‌ترین زباله‌های اتمی، به‌ویژه از سوخت مصرف شده و از مرکز راکتور تولید می‌شود. این زباله‌ها جمع می‌شوند و به طور جداگانه در جاهایی با مدت زمان طولانی انبار می‌شوند. زباله‌ها را در استخری قرار می‌دهند تا عمل‌آوری شوند و دوباره مورد استفاده قرار بگیرند.

انفجار بمب هسته‌ای

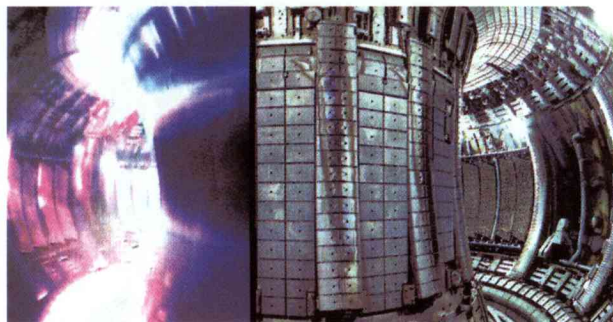
گسترش سلاح‌های هسته‌ای

بیم آن هست که گسترش نیروگاه‌های هسته‌ای غیرنظامی در بسیاری از کشورها منجر به خطر گسترش سلاح‌های اتمی در دنیا شود. این مسئله خطرات جنگ هسته‌ای را افزایش می‌دهد. چنین جنگی سیاره‌ی زمین را با فاجعه‌ای ویرانگر مواجه خواهد ساخت. بمب‌های اتمی بسیار قدرتمند که براساس واکنش‌های شکافت و گداخت درست می‌شوند، قادرند شهرهای بزرگ را ویران سازند.

فاجعه‌ی چرنوبیل

مهم‌ترین حادثه‌ی هسته‌ای که تاکنون روی داده است، در تاریخ ۲۵ آوریل ۱۹۸۶ میلادی در نیروگاه چرنوبیل، در شمال کی‌اف، در اوکراین فعلی اتفاق افتاد. یکی از راکتورها به شدت گرم شد و ساختمان بتونی را که داخل آن قرار داشت، منفجر کرد. ابرهایی از غبار رادیواکتیو به شدت خطرناک تا چند روز در دنیا پخش شدند. تصویر شبیه‌سازی شده‌ی کامپیوتری این مسئله را نشان می‌دهد. اکنون منطقه‌ی اطراف چرنوبیل هنوز مسکونی نیست و هزاران نفری که در آن‌جا زندگی می‌کردند یا بیمارند یا چون در معرض تشعشعات اتمی قرار گرفتند، دچار سرطان شدند و جان سپردند.

هم‌جوشی هسته‌ای

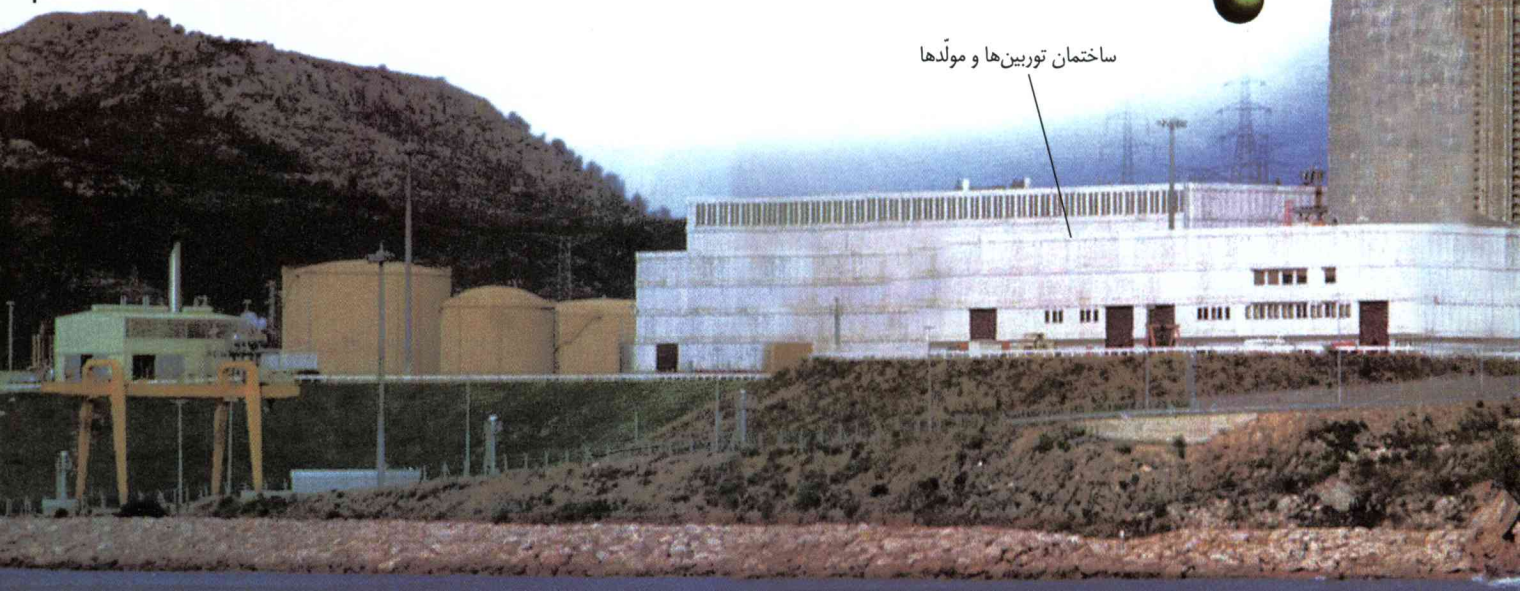
وقتی هسته‌های کوچک هیدروژن با هم برخورد می‌کنند، آن‌ها به هم می‌پیوندند (به هم‌جوش می‌خورند) تا هسته‌ی هلیوم را بسازند. هم‌جوشی هسته‌ای مانند شکافت هسته‌ای انرژی آزاد می‌کند. تاکنون می‌دانیم که فقط در بمب‌های اتمی نوع H از هم‌جوشی هسته‌ای استفاده شده است. دانشمندان با تولید هم‌جوشی سرد، به منظور تولید انرژی هسته‌ای بدون زباله‌های اتمی، به دنبال روش‌های مهار هم‌جوشی هسته‌ای هستند.

هسته‌ی هلیوم تشکیل می‌شود.

لوله‌های پلاسما

چنانچه بتوانیم به هم‌جوشی سرد دست یابیم، احتمالاً این کار در لوله‌های خیلی بزرگ به نام مغز یا توکامک، مانند دستگاه آزمایشی در تصویر بالا، انجام می‌شود. هیدروژن در داخل مغز تا زمانی گرم می‌شود که پلاسما تشکیل شود (بخش چپ تصویر) و شروع به تولید گرما کند. برای گنجاندن پلاسما در لوله باید میدان مغناطیسی نیرومندی تولید کرد.

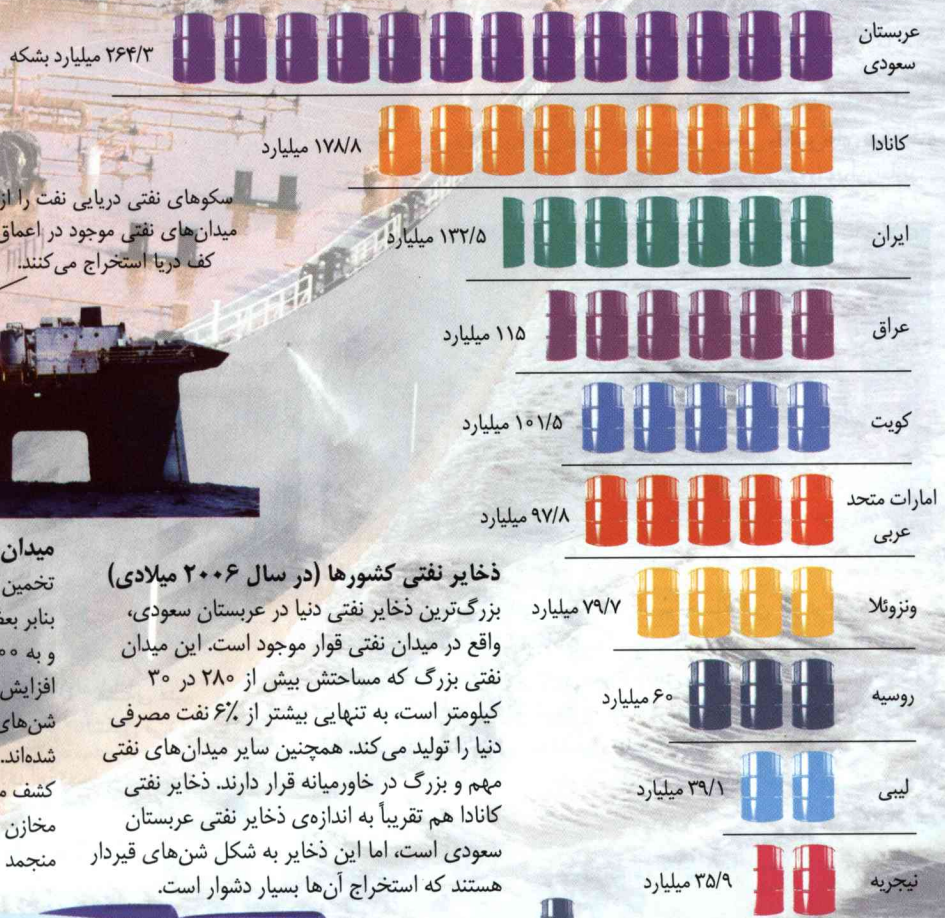
ساختمان توربین‌ها و مولدها

تولید و مصرف نفت

در حال حاضر، کشورهای دنیا نسبت به گذشته نفت بیشتری تولید و مصرف می کنند. در سال ۲۰۰۶ میلادی، روزانه حدود ۸۵ میلیون بشکه از کل چاه های نفت سیاره ی زمین نفت استخراج می شد. برخی متخصصان بر این باورند که سال ۲۰۰۵ یا ۲۰۰۶ میلادی می تواند سال های افزایش شدید تولید نسبت به هر زمان دیگری باشد (قله ی هابرت) و بعداً دیگر به چنین بهره وری دست نخواهیم یافت زیرا بخش اعظم نفتی که به سهولت قابل دسترس است، به سرعت رو به اتمام است، اما عملاً چنین اتفاقی نیفتاد. در واقع، افزایش مصرف نفت در طی قرن اخیر کاهش نیافته است و هیچ نشانه ای، علی رغم خطرات ناشی از اثر گل خانه ای و گرم شدن زمین، دال بر کاهش مصرف نفت دیده نمی شود. چنین به نظر می رسد که، برای نخستین بار، مصرف نفت در حال پیشی گرفتن از تولید آن است.

روسیه:
۹/۲۷ میلیون
بشکه در روز

عربستان سعودی:
۱۰/۳۷ میلیون
بشکه در روز

سکوها ی نفتی دریایی نفت را از میدان های نفتی موجود در اعماق کف دریا استخراج می کنند.

میدان های نفتی جدید

تخمین درباره ی مقدار نفت موجود در مخازن نفتی گوناگون است. بنابر بعضی از تخمین ها، میزان موجودی مخازن از دو برابر گذشته و به ۲۰۰۰ میلیارد بشکه رسیده است و سالانه ۲۷ میلیارد بشکه افزایش خواهد یافت. زیرا مخازن قبلی غیر قابل محاسبه، مانند شن های قیردار کانادا، اکنون در این محاسبه ها در نظر گرفته شده اند. سالانه فقط حدود ۶ میلیارد بشکه میدان نفتی کاملاً جدید کشف می شود. امکان دارد بزرگ ترین مخازن نفتی هم زیر اقیانوس منجمد شمالی کشف شود.

ذخایر نفتی کشورها (در سال ۲۰۰۶ میلادی)

بزرگ ترین ذخایر نفتی دنیا در عربستان سعودی، واقع در میدان نفتی قوار موجود است. این میدان نفتی بزرگ که مساحتش بیش از ۲۸۰ در ۳۰ کیلومتر است، به تنهایی بیشتر از ۶٪ نفت مصرفی دنیا را تولید می کند. همچنین سایر میدان های نفتی مهم و بزرگ در خاور میانه قرار دارند. ذخایر نفتی کانادا هم تقریباً به اندازه ی ذخایر نفتی عربستان سعودی است، اما این ذخایر به شکل شن های قیردار هستند که استخراج آن ها بسیار دشوار است.

= تقریباً ۲۰ میلیارد بشکه

ایالات متحده آمریکا: ۲۰/۵ میلیون بشکه در روز

بزرگ ترین مصرف کنندگان دنیا (در سال ۲۰۰۴ میلادی)

حجم نفتی که سالانه در دنیا مصرف می شود، استخر مربع شکلی با اضلاع ۱/۶ کیلومتر و عمق ۱/۶ کیلومتر را پر می کند. بخش اعظم این نفت را اتومبیل ها و ماشین های سنگین به کام خود می کشند. ایالات متحده آمریکا بزرگ ترین مصرف کننده ی دنیاست. این کشور روزانه بیش از ۲۰ میلیون بشکه - یک چهارم مصرف جهانی و بیش از سه برابر مصرف چین، نزدیک ترین رقیب آمریکا - می سوزاند. مصرف نفت چینی ها با توجه به پیشرفت سطح زندگی آن ها رو به افزایش است، اما این کشور هنوز فاصله ی زیادی با آمریکا دارد. همچنین مصرف نفت در هند نیز به سرعت در حال افزایش است، اما هنوز این میزان خیلی نیست. کشورهای بسیار پیشرفته ای مانند انگلستان، آلمان، فرانسه و ایتالیا روزانه ۲ میلیون بشکه نفت مصرف می کنند. این مقدار به زحمات به یک دهم مصرف نفت آمریکا می رسد.

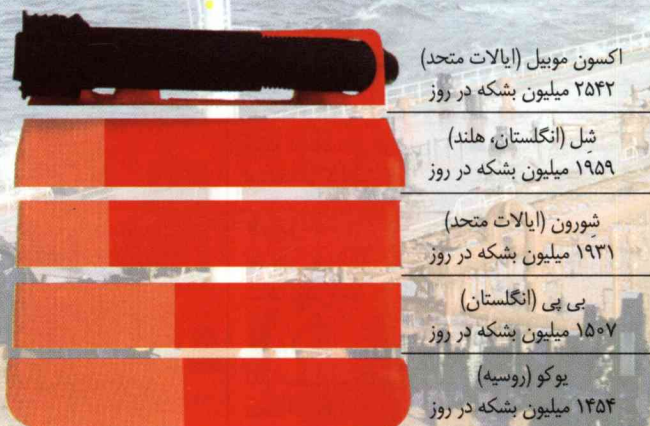
آمریکا:
۸/۶۹ میلیون
بشکه در روز

کشورهای اصلی تولیدکننده نفت (در سال ۲۰۰۴ میلادی)

عربستان سعودی، روسیه و آمریکا بیش از ۴۰٪ نفت دنیا را استخراج می‌کنند. عربستان سعودی بزرگ‌ترین تولیدکننده نفت است و روزانه بیش از ۱۰ میلیون بشکه نفت از مخازن نفتی این کشور استخراج می‌شود. این مقدار نفت برای تأمین نیازهای کل اروپا کافی است.

کشورهای تأمین‌کننده نفت آمریکا (در سال ۲۰۰۵ میلادی)

با آن که آمریکا سومین تولیدکننده بزرگ نفت در دنیا است، اما این کشور به علت مصرف بسیار زیاد، مجبور است حدود ۶۰٪ نفت خود را از سایر کشورها تأمین کند. تقریباً سه چهارم نفت مورد نیازش از کشورهای آمریکایی (کانادا، مکزیک، ونزوئلا، کلمبیا و خود ایالات متحده آمریکا) به دست می‌آید. کانادا با صادرات حدود ۱/۸ میلیون بشکه در روز نخستین کشور تأمین‌کننده نفت آمریکاست. کشورهای آفریقایی (نیجریه، آنگولا و الجزایر) ۱۲٪ نفت آمریکا را تأمین می‌کنند. سهم خاورمیانه هم ۱۲٪ است.

تولید روزانه‌ی شرکت‌های نفتی (در سال ۲۰۰۳ میلادی)

با آن که شش شرکت نفتی بزرگ آمریکایی و اروپایی (بینید ص. ۴۷) شرکت‌هایی هستند که بیشترین سود از نفت عایدشان می‌شود، اما تولیدکنندگان بزرگ نفت قلمداد نمی‌شوند. بنابراین، شرکت بسیار بزرگ یوکو، که در اختیار دولت روسیه است، فقط کمی کمتر از شرکت نفتی بی پی نفت تولید می‌کند. وقتی صحبت از مخازن زیرزمینی می‌شود، بدون تردید شرکت‌های دولتی کشورهای عربستان سعودی، ایران، روسیه و ونزوئلا از شرکت‌های نفتی مهم دنیا پیشی می‌گیرند و در رأس قرار دارند.

ایالات متحده آمریکا ۴۲٪

کانادا ۱۱٪

مکزیک ۱۱٪

عربستان سعودی ۹٪

ونزوئلا ۸٪

نیجریه ۷٪

عراق ۴٪

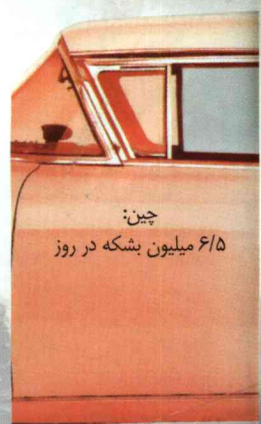
۲۵ کشور دیگر ۸٪

ژاپن:
۵/۴ میلیون بشکه در روز

آلمان و روسیه:
هر کدام ۲/۶ میلیون بشکه در روز

کانادا و هند:
هر کدام ۲/۳ میلیون بشکه در روز

برزیل:
۲/۲ میلیون بشکه در روز

گاه‌شماری تاریخ نفت

طی هزاران سال، مخصوصاً در خاورمیانه، از نفت به شکل‌های مختلف استفاده می‌کردند: روشنایی، قیراندود کردن قایق‌ها، و... تقریباً از ۱۵۰ سال پیش عصر واقعی نفت آغاز شد. پیدایش چراغ‌های نفتی در سال ۱۸۵۷ میلادی نخستین انقلاب و اختراع موتور درون‌سوز در سال ۱۸۶۲ میلادی دومین انقلاب بود. اختراع موتور درون‌سوز بسیار تعیین‌کننده بود و موجب گسترش اتومبیل شد. اکنون، نفت علاوه بر آن که در دنیای اقتصاد تسلط دارد، عالم سیاست را هم تحت سیطره و نفوذ خود درآورده است.

آتشگاه زرتشتیان در آذربایجان

دهه‌ی ۱۷۸۰

چراغ روغنی فیزیکدان سوئسی، امه آرگان، جایگزین دیگر وسایل روشنایی شد.

حدود ۱۸۰۰

ماکادم ترکیبی از شن‌ها و ریگ‌های ریز و درشت و قطران است که نخستین بار برای پوشاندن راه‌ها و جاده‌ها از آن استفاده می‌کردند.

۱۸۰۷

نخستین چراغ‌های روشنایی شهری در لندن با گاز زغال سنگ روشن شد.

۱۸۱۶

آغاز صنعت آمریکا با گاز زغال سنگ در بالتیمور، در ایالات متحد آمریکا.

۱۸۲۱

نخستین واگذاری گاز تجاری در منازل مسکونی نیویورک در آمریکا. این گاز داخل لوله‌های توخالی چوبی جریان داشت.

۱۸۴۶

آبراهام گسنر کانادایی از زغال سنگ نفت تولید کرد.

۱۸۴۷

نخستین چاه نفت دنیا در باکو آذربایجان حفاری شد.

۱۸۴۹

آبراهام گسنر فهمید چگونه از نفت خام، نفت چراغ تولید کند.

۱۸۵۱

چارلز نلسون تریپ با همکاری دیگران در کانادا شرکت بین‌المللی معدن کاری و تولید صنعتی را تأسیس کرد. این شرکت نخستین شرکت در آمریکای شمالی برای بهره‌برداری آسفالت انتاریو بود.

۱۸۵۱

جیمز یانگ، شیمی‌دان اسکاتلندی، نخستین پالایشگاه نفت دنیا را در بات‌گیت، نزدیک ادینبورگ، افتتاح کرد تا در آن از توربانتیت، نوعی شیزیت قیردار، نفت تولید کند.

چراغ نفتی

قرن پنجم ق.م.

تیراندازان ایرانی نوک تیرهایشان را به قیر آغشته می‌کردند تا آن‌ها را شعله‌ور سازند.

حدود ۴۵۰ ق.م.

هرودوت، مورخ یونانی عهد باستان، برکه‌هایی پر از قیر را نزدیک بابل به یاد می‌آورد.

حدود ۳۰۰ ق.م.

زرتشتیان در آذربایجان آتشگاه‌هایی ساختند. آن‌ها با استفاده از فوران‌های گازی که از زمین خارج می‌شد، دائماً آتشگاه‌ها را روشن نگه می‌داشتند.

حدود ۲۰۰ ق.م.

گاهی اوقات، مصریان باستان برای مومیایی کردن جسد مردگان‌شان از قیر استفاده می‌کردند.

حدود آغاز عصر کنونی

چینی‌ها هنگام حفاری برای یافتن نمک، نفت و گاز استخراج می‌کردند. آن‌ها گاز می‌سوزاندند تا نمک را خشک و جمع‌آوری کنند.

حدود سال ۶۷

یهودیان در حال دفاع از شهر ژوتاپاتا نفت جوشان را بر سر رومی‌ها خالی می‌کردند.

سال ۱۰۰

پلوتارک، مورخ رومی، منابع نفت جوشان را در نزدیکی کرکوک در عراق کنونی شرح داد. این شرح نخستین اشاره‌ی تاریخی به نفت مایع است.

قرن ششم

بیزانسی‌ها از آتش‌هایی مخصوص یا بمب‌های آتش‌زا استفاده می‌کردند. این بمب‌ها از قیر، گوگرد و آهک زنده درست می‌شدند.

۱۲۶۴

مارکوپولو تاجر ماجراجوی ونیزی تعریف کرد که در نزدیکی باکو در آذربایجان کنونی، نفت بسیار زیادی جمع‌آوری و از آن برای تهیه‌ی دارو و روشنایی استفاده می‌کردند.

قرن شانزدهم

در کروسنوی لهستان، چراغ‌های روشنایی خیابان را با نفت کارپات‌ها روشن می‌کردند.

حدود ۴۵۰۰ ق.م.

ساکنان عراق کنونی از قیری که به سطح زمین آمده بود، برای عایق‌بندی خانه‌هایشان استفاده می‌کردند.

حدود ۴۰۰۰ ق.م.

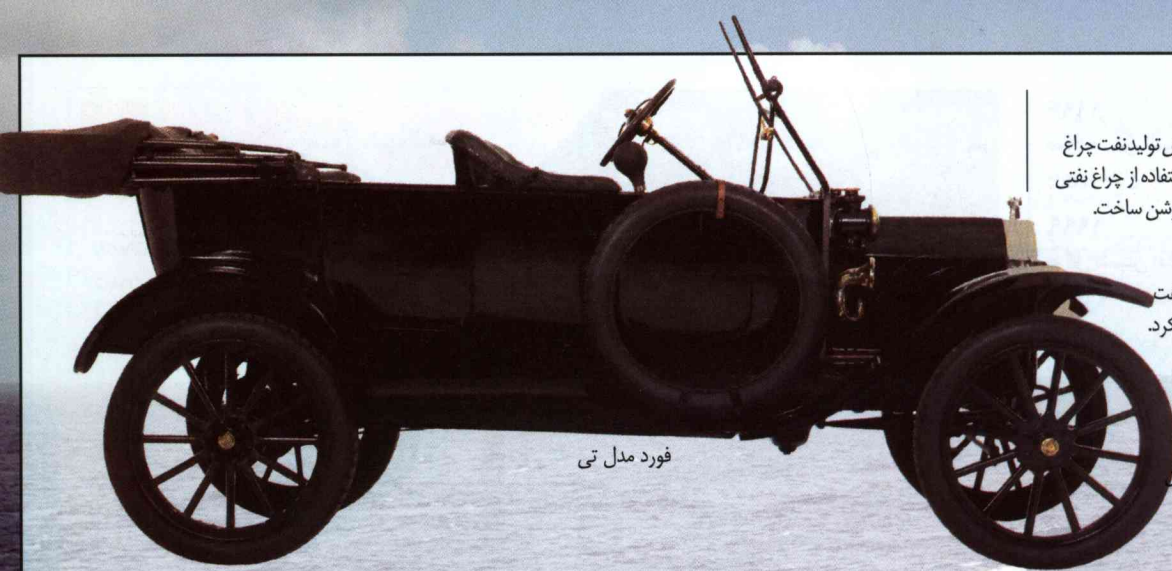
مردم خاورمیانه از قیر برای آب‌بندی قایق‌هایشان استفاده می‌کردند. به این تکنیک قیراندود کردن می‌گویند و تا سال ۱۹۰۰ میلادی کاربرد داشت.

حدود ۶۰۰ ق.م.

شاه بخت‌النصر از آجرهای قیردار برای ساختن باغ‌های معلق بابل و از لوله‌های قیراندود شده برای آبرسانی به گیاهان استفاده کرد.

تابوت مومیایی مصری

فورد مدل تی

۱۸۵۳

ایگناسی لوکاسیوویچ، شیمی‌دان لهستانی، روش تولید نفت چراغ صنعتی را از نفت خام کشف کرد و ی مسیر استفاده از چراغ نفتی را هموار کرد و به سرعت کانون خانواده‌ها را روشن ساخت.

۱۸۵۶

ایگناسی لوکاسیوویچ نخستین پالایشگاه نفت خام دنیا را در اولازوویچ لهستان راه‌اندازی کرد.

۱۸۵۷

مایکل دیتز آمریکایی مدلی از چراغ روشنایی ارائه کرد که با نفت چراغ کار می‌کند. نفت چراغ ظرف چند سال جایگزین روغن گران قیمت نهنگ شد.

۱۸۵۸

نخستین چاه نفت آمریکای شمالی در منطقه‌ی ایل اسپیریگ در انتاریوی کانادا افتتاح شد.

۱۸۵۹

ادوین ال دریک نخستین چاه نفت ایالات متحد آمریکا را در تیتوسویل در پنسیلوانیا حفر کرد.

۱۸۶۰

شرکت کانادایی ایل نخستین شرکت دنیاست که تولید، پالایش و تجارت نفت را در دست گرفت.

۱۸۶۱

نخستین حمل و نقل دریایی نفت با ناو الیزابت واتس، از پنسیلوانیا به سوی لندن.

۱۸۶۲

آلفونس بودو رُشاس فرانسوی موتور درون سوز چهار زمانه را به ثبت رساند. این موتور با نفت کار می‌کرد و بیشتر اتومبیل‌های قرن بیستم دارای چنین موتوری بودند.

۱۸۶۳

راکفلر، بازرگان آمریکایی، شرکت پالایش نفت را در کلیولند در آهایوی آمریکا راه‌اندازی کرد.

۱۸۷۰

راکفلر شرکت استاندارد ایل را در آهایو تأسیس کرد و بعداً آن را اسو نام نهاد. اکنون به شرکت اکسون موبیل معروف است.

۱۸۷۸

نخستین چاه نفت ونزوئلا در دریاچه‌ی ماراکیبو حفاری شد.

۱۸۸۵

در آلمان، گوتلیب دایملر، مهندس و صنعتگر، نخستین موتور بنزین سوز جدید را اختراع کرد. این موتور سیلندرهای عمودی و یک کاربراتور برای تنظیم سوخت داشت.

۱۸۸۵

مهندس آلمانی، کارل بنز، نخستین موتور بنزین سوز تجاری در سطح گسترده را تولید کرد.

۱۸۸۵

شرکت رویال داچ ایل در سوماترا نفت کشف کرد.

۱۸۹۱

در آمریکا، شرکت دایملر تولید موتورهای بنزین سوز را برای تجهیز ترامواها، اتومبیل‌ها و قایق‌ها آغاز کرد.

۱۹۰۱

در حفاری عمیق در اسپندلتاپ تگزاس، نخستین چاه فورانی آمریکا آشکار شد. این چاه بمب نفتی تگزاس بود.

۱۹۰۵

در جریان آشوب‌های داخلی روسیه علیه تزار نیکلای دوم، میدان نفتی باکو آتش گرفت.

۱۹۰۷

شرکت نفتی شل و رویال داچ هلند برای تشکیل شرکت رویال داچ شل به هم پیوستند.

۱۹۰۸

فورد تی، نخستین اتومبیلی است که وارد خط تولید شد. این شیوه‌ی تولید قیمت اتومبیل را پایین آورد، تعداد صاحبان اتومبیل و نیز تقاضای نفت افزایش یافت.

۱۹۰۸

کشف نفت در ایران منجر به تأسیس شرکت نفتی ایران-انگلیس انجامید و زمینه‌ساز تأسیس شرکت بزرگ و مدرن بریتیش پترولیوم (بی‌پی) شد.

۱۹۱۰

نخستین کشف نفت مکزیک، در تامپیکو، در ساحل خلیج مکزیک.

۱۹۱۴-۱۹۱۸

طی جنگ جهانی اول، سلطه‌ی انگلیسی‌ها بر نفت ایران. آن‌ها با نفت ایران سوخت ناوها و هواپیماهایشان را تأمین می‌کردند و این مسئله عامل تعیین‌کننده‌ای در شکست آلمان بود.

۱۹۳۲

کشف نفت در بحرین.

۱۹۳۵

اختراع نایلون، یکی از نخستین الیاف مصنوعی مشتق از نفت.

۱۹۳۵

انجام فرآیند کراکینگ در مجاورت کاتالیزور در تصفیه‌ی نفت برای نخستین بار. این واکنش موجب شکستن هیدروکربن‌های سنگین می‌شود.

طناب نایلونی

۱۹۳۸

مخازن عظیم نفت در کویت و در عربستان سعودی کشف می‌شود.

۱۹۳۹-۱۹۴۵

جنگ جهانی دوم. کنترل تأمین نفت، مخصوصاً از باکو و خاورمیانه، نقش مهمی در پیروزی متحدین داشت.

۱۹۴۸

کشف بزرگ‌ترین میدان نفت مایع جهان در قوار در عربستان سعودی که حاوی تقریباً ۸۰ میلیارد بشکه بود.

۱۹۵۱

دولت ایران شرکت نفت ایران را ملی کرد. در پی آن با حمایت آمریکا و انگلستان برای احیای قدرت شاه (پادشاه ایران) کودتایی روی داد.

ژ.د. راکفلر

۱۹۹۶

قطر نخستین تأسیسات عظیم صادرات گاز طبیعی مایع را افتتاح کرد.

۱۹۹۹

به گل نشستن نفت کش اریکا در نزدیکی سواحل برتانی که منجر به آلودگی نفتی دریا شد.

۲۰۰۲

آغاز ساخت لوله‌های نفتی باکو در مدیترانه.

۲۰۰۲

به گل نشستن نفت کش پرستیز در نزدیکی سواحل اسپانیا که منجر به آلودگی نفتی در سواحل پرتغال، اسپانیا و فرانسه شد.

۲۰۰۳

مجلس سنای آمریکا پیشنهاد استخراج نفت در پناهگاه بین‌المللی حیات وحش شمالگان را رد کرد.

۲۰۰۳

انفجار گاز اسیدی در شونگ کینگ، در جنوب غربی چین ۳۳۴ کشته برجای گذاشت.

۲۰۰۴

کاهش تولید نفت و گاز در دریای شمال.

۲۰۰۵

توفان کاترینا در برخورد با خلیج مکزیک موجب شد آمریکا در این منطقه با آشفته‌گی نفتی مواجه شود.

۲۰۰۶

روسیه صادرات گاز به اوکراین را قطع کرد که سرانجام اوکراینی‌ها افزایش شدید قیمت را پذیرفتند.

۲۰۰۷

طی اختلاف نظر شدید میان روسیه و روسیه سفید بر سر تأمین نفت و گاز، روسیه لوله‌های نفت انتقال به روسیه سفید را بست و صادرات نفت به کشورهای اروپای غربی را هم قطع کرد.

لوله‌کشی نفت میان ترانس و آلاسکا

۱۹۷۹

انفجار در سکوی نفتی دریایی ایکس توک ۱، در خلیج مکزیک، که گسترده‌ترین نشت نفت در دنیا و آلودگی نفتی دریا را در پی داشت.

۱۹۸۹

به گل نشستن نفت کش اکسون والدرز در پرنس ویلیام سواند، در آلاسکا، که موجب آلودگی نفتی دریا و فاجعه‌ی زیست محیطی بود.

۱۹۹۱

عراقی‌ها طی جنگ اول خلیج فارس چاه‌های نفت کویت را به آتش کشیدند.

۱۹۶۰

تأسیس اوپک (سازمان کشورهای صادرکننده نفت) توسط عربستان سعودی، ونزوئلا، کویت، عراق و ایران.

۱۹۶۷

آغاز تولید تجاری نفت در کانادا از شن‌های قیردار آلبرتا، بزرگ‌ترین میدان نفتی دنیا از نظر شن‌های قیردار.

۱۹۶۸

کشف نفت در پرونده‌وبای در شمال آلاسکا. این میدان نفتی مهم‌ترین منبع نفت آمریکای شمالی است.

۱۹۶۹

در آمریکا، نشت عظیم نفت بر اثر انفجار در سکوی نفتی در نزدیکی سواحل سانتا باربارا در کالیفرنیا، موجب آلودگی نفتی فاجعه‌بار برای جانوران آبی شد.

۱۹۶۹

کشف نفت و گاز طبیعی در دریای شمال که مصرف‌کننده‌ی آن اروپایی‌ها هستند.

۱۹۷۱

کشورهای عضو اوپک در خاورمیانه اقدام به ملی کردن منافع نفتی خود کردند تا بتوانند مخازن نفتی‌شان را کنترل کنند.

۱۹۷۳

اوپک قیمت نفت خام را چهار برابر کرد. این مسئله موجب توقف صادرات نفت به کشورهای غربی حامی رژیم صهیونیستی در جنگ علیه نیروهای عرب تحت کنترل سوریه و مصر می‌شود و به کمبود شدید نفت در غرب منجر شد.

۱۹۷۵

آغاز تولید نفت در دریای شمال.

۱۹۷۷

اتمام لوله‌کشی نفت ترانس - آلاسکا.

۱۹۷۸

غرق شدن نفت کش آموکاویز در سواحل پروتون که موجب آلودگی نفتی شد.

پاک‌سازی آلودگی نفتی اکسون والدرز

غرق شدن تأسیسات نفتی طی توفان کاترینا، در ایالات متحد آمریکا، در سال ۲۰۰۵ میلادی

اطلاعات بیشتر

نفت موضوعی غنی و پرمایه است، زیرا به زمینه‌های گوناگون علمی مانند تاریخ، زمین‌شناسی، شیمی، تکنولوژی، اقتصاد، سیاست، محیط زیست و... راه یافته است. در هر کدام از این زمینه‌ها، می‌توانید انبوهی از اطلاعات سودمند درباره‌ی نفت بیابید. به علاوه، نفت راه را بر مشغله‌ها و پرسش‌های گاه نگران‌کننده و در عین حال جذاب درباره‌ی آینده‌ی انرژی و آب و هوای سیاره‌ی زمین گشوده است. این کتاب مقدمه‌ای کوتاه بود درباره‌ی مهم‌ترین و پیچیده‌ترین صنعت و بُرد و باخت‌های آن، در حال حاضر و آینده. برای دست یافتن به اطلاعات بیشتر می‌توانید به سراغ نمایشگاه‌ها، موزه‌ها، سایت‌های اینترنتی و... بروید. این امکانات اطلاعات عمیق‌تری در مورد نفت در اختیار علاقه‌مندان می‌گذارد.

موزه‌ها و نمایشگاه‌ها

گاهی موزه‌های علمی نمایشگاه‌های بسیار خوبی از زمینه‌های مطرح شده در این کتاب ارائه می‌دهند، مانند: منابع انرژی، تشکیل سوخت‌های فسیلی، استخراج آن‌ها، حمل و نقل و...

باز یافت موجب کاهش مصرف انرژی می‌شود.

زباله‌های قابل بازیافت

ماکی از یک سکوی نفتی دریایی در موزه

بعضی از سایت‌های اینترنتی تصاویر و فیلم‌هایی از کارخانه‌ها و فرآیندهای پالایش نشان می‌دهند.

بازدید اینترنتی از یک پالایشگاه نفت

بازدیدهای واقعی و مجازی

مدرسه یا دبیرستان شما می‌تواند برنامه‌ی بازدید از یک پایانه‌ی نفتی یا یک پالایشگاه را ترتیب دهد. همچنین گروه‌های آموزشی شرکت‌های بزرگ نفتی هم می‌توانند تمام اطلاعات درباره‌ی نفت را فراهم سازند. گاهی اوقات، اغلب تأسیسات نفتی در جاهایی دور از دسترس یا خیلی خطرناک قرار دارند و امکان بازدید دانش‌آموزان از آن‌ها میسر نیست. بنابراین، امیدوار نباشید که بتوانید از یک سکوی نفتی دریایی بازدید نمایید! در نتیجه، بازدید مجازی معنا پیدا می‌کند. مثلاً، شرکت نفتی توتال و گروه سیاره‌ی انرژی وابسته به این شرکت، در سایت اینترنتی خود، بازدید مجازی از سکوی نفتی الکین - فرانکلین در دریای شمال را امکان‌پذیر ساخته‌اند.

چند سایت اینترنتی

سایت وزارت نفت جمهوری اسلامی ایران:

www.mop.ir

این سایت پایگاه اطلاع‌رسانی وزارت نفت است. در این سایت، به صنعت نفت ایران، شرکت‌های تابعه‌ی وزارت نفت، گالری فیلم و عکس و اطلاعات مربوط به نمایشگاه‌های بین‌المللی نفت ایران دسترسی پیدا می‌کنید.

شرکت ملی نفت:

www.nioc.ir

در این سایت، شما به بانک مقالات تخصصی، معرفی فن‌آوری‌های داخلی، وازگان نفتی، نشریه‌ی اکتشاف و تولید و... دسترسی پیدا می‌کنید.

نفت نیوز:

www.naftnews.net

نفت نیوز، پایگاه خبری - تحلیلی نفت ایران و جهان است. شما در این سایت می‌توانید هر نوع اخبار و اطلاعات درباره‌ی نفت ایران و جهان را جست و جو کنید.

پژوهشگاه صنعت نفت:

www.ripi.ir

شما در این سایت با پژوهشکده‌های تحقیقاتی، فن‌آوری‌های جدید، تجهیزات و خدمات آزمایشگاهی این پژوهشگاه آشنا می‌شوید.

شبکه‌ی اطلاع‌رسانی نفت و انرژی (شانا):

<http://shana.ir>

شانا شبکه‌ی اطلاع‌رسانی اداری کل روابط عمومی وزارت نفت است و در زمینه‌های نفت، گاز، پالایش و پتروشیمی خبررسانی می‌کند.

واژه نامه

آرومات‌ها هیدروکربن‌هایی که مولکول‌هایشان از یک یا چند حلقه اتم کربن تشکیل شده است.

آسفالت حالتی از نفت خیلی غلیظ، تقریباً جامد، یا ماده‌ای که اساساً از نفت تشکیل شده است و راه‌ها و جاده‌ها را با آن می‌پوشانند.

آلکان‌ها نوعی از هیدروکربن‌های دارای مولکول خطی.

آنتراسیت بهترین نوع زغال سنگ غنی از کربن که در اعماق زمین یافت می‌شود.

آپک سازمان کشورهای صادرکننده نفت، تأسیس در سال ۱۹۶۰ میلادی، متشکل از الجزایر، اندونزی، ایران، عراق، کویت، لیبی، نیجریه، قطر، عربستان سعودی، امارات متحد عربی و ونزوئلا.

اتان گاز قابل اشتعال، موجود در نفت و گاز طبیعی، به عنوان سوخت و به عنوان سردکننده در یخچال‌ها و سیستم‌های تهویه هوا استفاده می‌شود.

اثر گل‌خانه‌ای پدیده‌ای که بر اثر آن بعضی از گازهای موجود در جو، انرژی خورشید را مانند شیشه‌های گل‌خانه در دام می‌اندازند.

اُرگانیک (آلی) هر آنچه که زنده است یا از موجود زنده به دست آمده است.

افزایش تولید (قله‌ی هابرت) عنوانی برای لحظه‌ای در تولید نفت که بر حسب آن، افزایش تولید بیش از کاهش تدریجی در پی اتمام یا تحلیل مخازن نفتی به حداکثر می‌رسد.

اُکتان هیدروکربنی از گروه آلکان‌ها که مولکول آن از یک زنجیر با هشت گروه اتم کربن و هیدروژن تشکیل شده است.

انرژی برق - آبی تولید برق از طریق به حرکت درآوردن توربین‌ها با نیروی حرکتی آب.

انرژی تجدیدشونده انرژی به دست آمده از منابع دائمی و طبیعی تجدیدشونده مانند باد، نور خورشید، نیروی حرکتی آب و سوخت‌های زیستی. سوخت‌های فسیلی مانند نفت تجدیدشونده نیستند، زیرا وقتی یک بار به طور کامل از آن‌ها استفاده می‌کنیم دیگر قابل تجدید نیستند.

انرژی خورشیدی انرژی تولید شده از وسایلی که نور خورشید را جمع‌آوری می‌کنند و آن را یا به برق تبدیل می‌کنند یا به گرما و دمای سیالاتی مانند آب را بالا می‌برند.

انرژی غیرفسیلی انرژی که از سوخت‌های فسیلی به دست نمی‌آید؛ مانند انرژی خورشیدی، توربین بادی، انرژی برق - آبی و انرژی هسته‌ای.

باتری قابل اشتعال یک نوع باتری که دائماً برق آزاد می‌کند و انرژی آن را سوختی مانند هیدروژن تأمین می‌کند.

بنزن مایع بدون رنگی که از نفت به دست می‌آید و به عنوان سوخت یا در رنگ نقاشی استفاده می‌شود. بنزن یک هیدروکربن آروماتیک است.

بنزین سوخت به دست آمده از پالایش نفت خام که اساساً برای پیش رانش اتومبیل استفاده می‌شود.

بوتان گاز قابل اشتعال، موجود در گاز طبیعی که به عنوان سوخت در آشپزخانه‌ها استفاده می‌شود.

بیوگاز گازی که طی تجزیه‌ی زباله‌های ارگانیک تولید می‌شود.

پالایشگاه تأسیساتی صنعتی که در آن نفت خام را برای تبدیل به مواد قابل استفاده عمل‌آوری (پالایش) می‌کنند.

پتروشیمی ماده‌ای به دست آمده از پالایش یا عمل‌آوری نفت خام.

پروپان گاز قابل اشتعالی که از استخراج گاز طبیعی به دست می‌آید و به عنوان سوخت و در یخچال به کار می‌رود.

پلاستیک ماده‌ای که می‌تواند گرم و ذوب شود و به انواع شکل‌ها در بیاید. اغلب پلاستیک‌ها از هیدروکربن‌های استخراج شده از نفت ساخته می‌شوند.

پلیمر ماده‌ای که مولکول آن از سه زنجیر بلند اتم تشکیل شده است. پلاستیک‌ها پلیمر هستند.

پمپ تعادل پمپ استخراج نفت خام مجهز به بازوی در حال نوسان که سیستم تعادل آن را به حرکت در می‌آورد.

پوش سنگ لایه‌ای از سنگ نفوذناپذیر یا ناتراوا مانند خاک رس که مانع حرکت نفت می‌شود و بر اثر انباشت نفت در میدان نفتی تشکیل می‌شود.

پیل فوتوولتایی سازه‌ی الکترونیکی که از نور، برق تولید می‌کند.

تاق‌دیس منطقه‌ای در زیر زمین که در آن‌جا لایه‌های سنگ‌ها به طرف بالا چین خورده‌اند.

تراوا حالت ماده‌ای که سیالاتی مانند مایعات و گاز، از آن عبور می‌کنند.

تقطیر جزء به جزء جداسازی ترکیبات گوناگون یک مایع، مانند نفت خام از طریق گرم کردن آن و تبدیل آن به بخار و جمع‌آوری ترکیبات مختلف در دماهای متفاوت.

تله‌ی نفتی ساختار زمین‌شناختی که نفت خام در آن گیر افتاده و زیر یک پوش سنگ ناتراوا انباشته شده است.

تورب زغال سنگ ناقصی که حاصل تجزیه‌ی مواد ارگانیک در محیط‌های اسیدی معادن تورب است. تورب خشک شده قابل استفاده است چون کربن کافی در آن موجود است.

توربین سیستم دَوَرانی پره‌داری که در برخورد با جریان یک ماده‌ی سیال پره‌هایش شروع به حرکت می‌کنند.

توربین بادی توربینی که با استفاده از باد، برق تولید می‌کند.

چاه فورانی چشم شدید نفت از یک چاه نفت هنگامی که به سنگ مخزن می‌رسند.

حفر اکتشافی حفر چاه به منظور یافتن ذخایر معدنی جدید در منطقه‌ای که هنوز اکتشافی در آن صورت نگرفته است.

خُل و فُرج وجود سوراخ‌ها و شکاف‌های بسیار باریک متعدد در میان یک ماده مانند سنگ که از لای آن‌ها سیالات خارج می‌شوند.

دکل حفاری برج نگه‌دارنده‌ی مته‌ی مخصوص حفاری نفت.

دی‌اکسید کربن گاز حاصل از تنفس موجودات زنده که گیاهان آن را برای انجام فتوسنتز جذب می‌کنند. این گاز طی مصرف سوخت‌های فسیلی نیز تولید می‌شود. از نظر محققان، این گاز اثر گل‌خانه‌ای دارد و موجب گرم شدن کره‌ی زمین است.

رسوب گل و لای و شن‌های به جا مانده از پهنه‌های آب یا باد.

روغن سنگین بخش ضخیم و خیلی غلیظ نفت که در پایان تقطیر جز، به جز باقی می‌ماند.

ژئوفیزیک روش نقشه‌نگاری ساختارهای زیر زمین با مطالعه‌ی زمینه‌هایی مانند مغناطیس، جاذبه و بازتاب امواج لرزه‌ای.

سر چرخان سر حفاری که در انتهای مته قرار دارد و از دایره‌های دندان‌دار چرخشی تشکیل شده است و سنگ را خرد می‌کند.

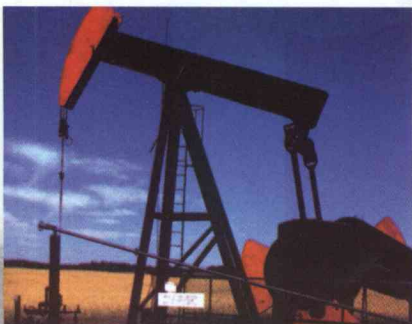
سنگ مادر سنگی که نفت در آن تشکیل می‌شود و از آن‌جا به طرف سنگ مخزن می‌رود.

سنگ مخزن سنگ خُل و فُرج داری که نفت می‌تواند در منافذ و شکاف‌هایش جمع شود.

سوخت فسیلی سوختی حاصل از بقایای گیاهان و جانورانی که میلیون‌ها سال پیش زندگی می‌کردند. نفت، گاز طبیعی، زغال سنگ و تورب سوخت فسیلی هستند.

سوخت‌های زیستی سوختی حاصل از مواد ارگانیک، به ویژه روغن‌های گیاهی، باکتری‌ها یا زباله‌های ارگانیک.

شن‌های قیردار رسوبات شن و خاک رُس که هر دانه از آن‌ها پوشیده از قیر است.

پمپ تعادل

منظره‌ی پالایشگاه هنگام شب

شیست‌های قیردار سنگ‌هایی از گروه شیست‌ها که از کروژن غنی هستند.

غلظت درجه‌ی مقاومت یک مایع در برابر جاری شدن. مایع غلیظ ضخیم، چسبنده و لزج است.

فتوستنتز فرآیندی که گیاهان طی آن گلوئیدهای مغذی را از آب، املاح معدنی، اکسیژن هوا و نور خورشید می‌سازند.

فزار مایعی که به سادگی با کم‌ترین دما بخار می‌شود.

فرامیتو ارگانسیم بسیار ریزی از نوع پلانکتون‌های دریایی که بقایای آن‌ها یکی از مواد اصلی تشکیل‌دهنده‌ی نفت است.

فوران نفت فوران غیرقابل کنترل نفت و گاز تحت فشار از سر چاه نفتی که مهار نشده است.

فیتو پلانکتون ارگانسیم (موجود زنده‌ی) بسیار ریز دریایی که غذای خودش را از طریق فتوستنتز می‌سازد. بقایای فیتوپلانکتون‌ها یکی از مواد اصلی تشکیل‌دهنده‌ی نفت هستند.

قطران نفت جامد، سیاه و غلیظی که به طور طبیعی در نفت خام وجود دارد و به طور مصنوعی از عمل‌آوری نفت خام یا زغال سنگ هم تولید می‌شود.

قطران زغال سنگ قطرانی که از پالایش زغال سنگ تولید می‌شود. قیر نفت غلیظ نیم‌جامد.

کاتالیزور ماده‌ای که واکنش‌های شیمیایی را فعال می‌کند.

کراکینگ در مجاورت کاتالیزور عمل‌آوری در دمای بالا در حضور یک کاتالیزور برای شکستن مولکول‌های اجزای سنگین نفت خام.

کروژن‌ها بخشی از سوخت‌های حاصل از تقطیر نفت خام که به‌ویژه از آن‌ها سوخت هواپیماها را استخراج می‌کنند. نفت چراغ که در گذشته برای روشنایی استفاده می‌شد، نیز جزو کروژن‌ها است.

کروژن سازه‌ی ارگانیک سنگی حاصل از تجزیه‌ی بقایای دفن‌شده‌ی گیاهان و جانوران. گرما و فشار زیر زمین می‌تواند کروژن را «پیزد» و آن را به نفت تبدیل کند.

گاز با اثر گل‌خانه‌ای گاز موجود در جو زمین که به پدیده‌ی اثر گل‌خانه‌ای کمک می‌کند؛ مانند: بخار آب، دی‌اکسید کربن و متان.

گاز زغال سنگ گازی که بخش عمده‌ی آن از متان و هیدروژن حاصل از تقطیر زغال سنگ تشکیل شده است.

گاز طبیعی گازی که زیر زمین از بقایای مرده‌ی موجودات زنده‌ی دریایی در مدت زمان بسیار طولانی، مانند فرآیند تشکیل نفت خام، به دست می‌آید.

گرم شدن کره‌ی زمین گرم شدن تدریجی آب و هوای کل کره‌ی زمین به دلیل افزایش میزان گاز با اثر گل‌خانه‌ای در جو بر اثر مصرف سوخت‌های فسیلی.

گل حفاری ترکیبی از مایعات و مواد پودر شده که در سوراخ حفاری تزریق می‌کنند. این گل مته‌ی حفاری را روغن‌کاری و سرد می‌کند، آت و اشغال‌های حفاری را به طرف بالا می‌فرستد. فشار را در سوراخ حفاری در وضعیت متعادل نگه می‌دارد و از خطرات ناشی از ریزش یا فوران نفت می‌کاهد.

لوله‌های حفاری مجموع لوله‌های مخصوص حفاری که پشت سر هم به هم وصل می‌شوند تا به اعماق بسیار پایین زیر زمین برسند. مته در انتهای لوله‌های حفاری قرار دارد.

لیگنیت (زغال سنگ قهوه‌ای) زغال سنگی که کربن موجود در آن بسیار کم است و در لایه‌های نه‌چندان عمیق زیر زمین تشکیل شده است.

متان گاز قابل اشتعالی که به مصرف سوخت می‌رسد. متان جزء اصلی گاز طبیعی و از گازهای روده است. این گاز در روده‌ی جانوران بر اثر فرآیند هضم تولید می‌شود. این گاز نیز اثر گل‌خانه‌ای دارد.

مزرعه‌ی بادی مجموعه‌ای از توربین‌های بادی.

مشعل شعله‌ی ناشی از سوختن گازهای بدون مصرف در سر چاه نفت یا در پالایشگاه.

میعان مایعی که بر اثر تراکم بخار تشکیل می‌شود.

ناتراوا حالت ماده‌ای که سیالاتی مانند مایعات و گاز، از آن نمی‌توانند عبور کنند.

نفت خام نفت عمل‌آوری نشده‌ای که از زیر زمین به شکل مایعی کمابیش تیره و غلیظ خارج می‌شود.

نفت میعانی به بخش سبک‌تر و فزار نفت خام، نفت میعانی می‌گویند.

نفتین‌ها هیدروکربن‌های سنگین دارای مولکول‌های حلقوی.

هوا - ژل (آنروژل) ماده‌ی جامد بسیار سبک که چگالی بسیار پایینی دارد و به طور مصنوعی از سیلیس و حلالی مایع مانند اتانول ساخته می‌شود.

هیدروکربن ترکیب شیمیایی که از اتم‌های هیدروژن و کربن تشکیل شده است.

مزرعه‌ی باد

آبراموویچ، رومن
آدر، پل نیل «قرمز»
آرامید (الیاف)
آراییشی
آرگان (چراغ)
آرومات
آسفالت
آکرلیک
آلاسکا
آلکان ها
آلودگی
آنتراستیت
آئروزل (هوا - زل)
ایک
اتان
اتانول
اتومبیل
اثر گل خانهای
اسرائیل
اسمیت، ویلیام
افزایش تولید (قله‌ی هابرت)
اقتصاد نفت
اکسون موبیل
اکسون والترز
القاعده
امارات متحد عربی
انرژی
انرژی بادی
انرژی برق - آبی
انرژی تجدید شونده
انرژی جزر و مدی
انرژی خورشیدی
انرژی هسته‌ای
انقلاب صنعتی
اوکراین
ایران
ایزوبوتان

بایل
باتری قابل اشتعال
بازیافت زیاله
بحران نفت (۱۹۷۳)
برج تقطیر
برق
برق - آبی
بشکه‌ی نفت
بنزن
بنزین
بن لادن، اسامه
بوئان
بورینو، ویرجینیو
بی‌بی
بیسل، جورج
بیو گاز

پارافین
پالایشگاه
پایانه‌ی نفتی
پتروشیمی
پلاستیک
پلانکتون
پروپان
پلی اتیلن
پلی استر
پلی استیرن
پلی اورتان
پلی پروپیلن
پلی کرینات
پلی کلرور وینیل (PVC)
پلیمر
پمپ بنزین
پمپ تعادل
پوش سنگ

پیل فوتوولتایی

تروریسم
تشکیل نفت
تقطیر جز - به جز
تله‌ی نفتی
تورب
توربانیت
تولید نفت

جایگزین نفت
جنس، آبراهام
جنگ
جنگل استوایی
چاه آسفالت
چاه فورانی
چاه نفت
چراغ نفتی
چین

حفاری
حفر اکتشافی
حمل، نقل
خاورمیانه
خط تولید (اتومبیل)
خلیج فارس

دارو
دریک، ادوین آل.
دکل حفاری
دیزل

راکفلر، جان دی.
روسه
زغال سنگ
زغال سنگ قهوه‌ای

زغال سنگ قیردار
زید (شیخ)

سد برق - آبی
سکوی نفتی حفاری
سکوی نفتی دریایی
سنگ
سنگ رسوبی
سنگ مادر
سنگ مخزن
سوخت فسیلی
سوخت‌های زیستی
سوریه

شرکت نفتی آنگلو - پرشین
شهر، ژول
شمع
شن قیردار
شوینده
شیست قیردار

عاق‌بندی
عربستان سعودی

فسیل
فرآیند
فوران نفت
فور، هنری
قرون وسطا
قطران

۵۸، ۵۹، ۷۱

۳۵، ۴۹
۱۸-۱۹
۳۸-۳۹، ۷۰
۲۴-۲۵، ۲۸، ۷۱
۲۲، ۲۳، ۷۱
۲۷
۶۴-۶۵

۵۴-۵۵
۱۲، ۶۶
۹، ۴۸-۴۹، ۶۳
۵۱
۲۷
۱۳، ۳۰، ۷۱
۸، ۱۲-۱۳، ۱۸، ۲۰، ۲۹، ۳۰-۳۱، ۳۲-۳۳، ۴۸، ۴۹، ۵۱
۱۰-۱۱، ۶۶، ۶۷
۸، ۴۹، ۶۴، ۶۶

۸، ۲۹، ۳۰-۳۱
۲۹، ۷۰
۶، ۴۰-۴۱، ۵۲
۸، ۳۵، ۴۶، ۴۸، ۴۹
۱۴
۴۶، ۴۸

۴۳
۱۲، ۴۶، ۶۷
۱۲، ۱۳، ۳۰، ۷۰
۱۷، ۲۸، ۳۹، ۴۱، ۵۱، ۵۵

۴۶، ۴۷
۴۶، ۴۷، ۴۹، ۶۵، ۶۸
۲۲، ۲۳
۲۲

۲۲، ۲۳
۴۶
۶۱
۳۰، ۳۱، ۳۲، ۳۳
۳۲-۳۳، ۶۴
۱۸-۱۹، ۲۴-۲۵، ۲۸-۲۹
۱۸-۱۹، ۲۴، ۲۸، ۲۹
۲۴-۲۵
۱۸، ۲۴-۲۵
۲۲، ۵۰، ۷۰
۵۴، ۵۵، ۷۰
۴۸

۴۸، ۶۷
۱۰
۴۳
۲۶، ۵۲، ۷۱
۴۲
۲۴، ۲۶، ۲۷، ۷۱

۵۳
۳۸، ۳۹، ۴۶، ۶۴، ۶۵، ۶۸، ۷۱

۱۷
۱۹، ۲۲، ۲۳، ۲۵، ۲۷
۱۸، ۱۹، ۷۰
۳۰، ۳۱، ۷۰
۱۴
۹
۱۶، ۷۰

قطران زغال سنگ
قیر
قیر انشود کردن

کارتاز
کارودر، والاس
کراکینگ (پالایشگاه)
کربن
کروزن
کروزن
کشاورزی
کشتی (یا ناو)
کک
کک‌سازی
ککسترول
کویت

گاز
گاز زغال سنگ
گاز شهر
گاز طبیعی
گاز مایع
گازوئیل
گتی، جان پل
گرم شدن کره‌ی زمین
گوگرد

لرزه‌نگار، اکتشاف
لوکاسوویچ، ایگنیسی
لوله‌ی نفت
لیگنیت
مازوت
ماکادام
متان
متانول
مخزن گاز
مخازن نفت
مصلدق، محمد
مصر
مصرف نفت
مقناطیس
مواد آرکانیک
موتور
موتور بخار
موتور درون سوز

ناو (یا کشتی)
نایلون
نفتا
نفتالین
نفت پرگوگرد
نفت چراغ
نفت خام
نفت شیرین
نفت کش
نفت کش غول‌پیکر
نفت میعانی
نفتن
نیچرینه
نیروگاه حرارتی

واتسون، جوناتان
ویلیام، جیمز
هارکس، ادوارد
هانت، هارولدسون
هواپیما
هوا - زل (اتروزل)
هورمون
هیدروژن
هیدروکربن
هیدروکربن‌های گیاهی
یانگ، جیمز
یمانی (شیخ)
هیدرات کربن

۲۳، ۷۰
۸-۹، ۱۶، ۱۷، ۱۹، ۲۷، ۳۶، ۶۶، ۷۰
۸

۹، ۱۱
۱۵
۳۸، ۳۹
۱۶، ۲۲
۱۷، ۲۸، ۴۱
۱۹، ۲۴، ۲۶، ۷۰
۷، ۵۳
۷، ۸، ۳۶-۳۷، ۴۰
۲۳، ۳۹
۳۹
۱۷
۴۸، ۴۹، ۶۸، ۷۱

۱۶، ۲۰-۲۱، ۲۳، ۴۰
۲۳، ۷۰
۲۱
۱۶، ۲۰-۲۱، ۴۰، ۷۰
۲۱، ۷۰
۱۷، ۲۸
۴۶
۵۰، ۵۲، ۶۴، ۷۱
۱۶

۲۸
۱۲، ۶۶، ۶۷
۲۳-۲۵
۲۲، ۲۳، ۷۰
۱۷
۲۷، ۶۶
۱۷، ۲۰، ۲۸، ۵۴، ۷۰
۵۴، ۵۵
۲۱
۶۴
۴۸
۹، ۱۰، ۴۸، ۶۱، ۶۶
۶، ۵۲-۵۳، ۶۴-۶۵
۲۹
۱۸، ۲۲-۲۳، ۲۶-۲۷
۴۰، ۴۱، ۵۵
۱۴، ۲۲
۴۰، ۶۶، ۶۷

۷، ۸، ۳۶-۳۷، ۴۰
۱۵، ۴۲، ۴۳، ۶۷
۲۸
۹
۱۶
۱۰-۱۱، ۱۲، ۲۷، ۶۶، ۶۷، ۷۰
۶، ۱۶، ۳۶، ۳۸-۳۹
۱۶
۷، ۳۶-۳۷
۷، ۳۶-۳۷
۱۶، ۲۰
۱۶، ۷۰
۴۷، ۴۸، ۷۱
۴۰، ۵۸، ۶۰، ۶۲-۶۳

۴۶
۱۲
۴۶
۴۶
۷، ۴۱، ۵۹
۳۴، ۷۰
۱۷
۵۵
۱۶-۱۷، ۱۹، ۲۸، ۴۲-۴۳، ۴۴-۴۵، ۵۱، ۷۰
۱۷، ۵۴
۲۷، ۶۶
۴۸
۱۷

در این کتاب با تاریخچه نفت، صنایع مرتبط با نفت، سیاست های نفتی و انرژی های جایگزین آن آشنا می شوید.

- نفت چگونه ماده ای است و چگونه تشکیل شده است؟
- نفت از چه زمانی مورد استفاده قرار گرفته است؟
- نفت چگونه زندگی انسان را تغییر داده است؟
- زندگی ما بدون نفت چگونه خواهد بود؟
- نفت چه استفاده هایی دارد؟
- نفت کی تمام می شود؟

تهران / خیابان ۱۲ فروردین

خیابان شهدای ژاندارمری

پلاک ۱۰۴ تلفن: ۸۰ - ۸۷۹۰۸۴۹۰

نماینده: ۶۶۴۶۵۲۰۱ صندوق پستی: ۱۳۱۴۵-۵۶۸

9 786001 034824

تومان ۷۰۰۰